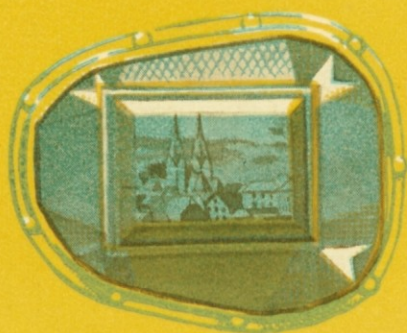
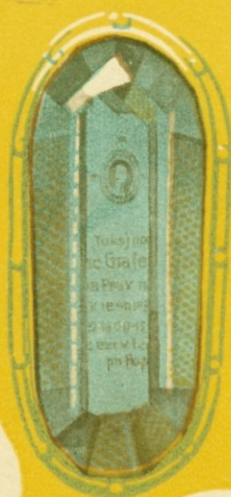

UDK 059(436.6=863)

KOLENDAR

KOLENDAR SLOVENSKE KOROŠKE 1962

KOLENDAR

SLOVENSKE KOROŠKE

1962

Izdala in založila: Slovenska prosvetna zveza v Celovcu. Tisk: Tiskarna založniške in tiskarske družbe z o. j. Drava Celovec - Borovlje

LETO 1962

je navadno leto in ima 365 dni oziroma 52 tednov in 1 dan.

Letni vladar je Venera

Začetek štirih letnih časov

Pomlad se začne 21. marca ob 3. uri 30 minut

Poletje se začne 21. junija ob 22. uri 24 minut.

Jesen se začne 23. septembra ob 13. uri 35 minut.

Zima se začne 22. decembra ob 9. uri 15 minut.

Mrki v letu 1962

V letu 1962 bo sonce mrknilo dvakrat. Luna ne. Od mrkov bomo pri nas v Evropi videli le drugi sončni mrk dne 31. julija, ki bo le delen.

Spominski dnevi koroških Slovencev

Vseslovenski kulturni praznik 8. februarja.

Obletnica nasilne izselitve slovenskih koroških družin 14. in 15. aprila.

Obletnica obglavljenja 13. žrtev na Dunaju 29. aprila.

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto 1. januarja.

Sveti trije kralji 6. januarja.

Velika noč 22. in 23. aprila.

Praznik dela 1. maja.

Vnebohod 31. maja.

Binkošti 10. in 11. junija.

Sv. Rešnje Telo (Telovo) 21. junija.

Velika gospojnica 15. avgusta.

Vsi sveti 1. novembra.

Brezmadežno spočetje 8. decembra.

Božič 25. in 26. decembra.

DZ 05 KOROŠKI

N 40.168/
1962

Kakšno bo vreme

Se do danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi (16. 10. — 14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če je jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa če se spremeni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.

JANUAR

1. PONED.	NOVO LETO
2. TOREK	MAKARIJ
3. SREDA	GENOVEFA
4. ČETRTEK	TIT
5. PETEK	TELESFOR
6. SOBOTA	SV. TR. KRALJI
7. NEDELJA	VALENTIN
8. PONED.	SEVERIN
9. TOREK	JULIJAN
10. SREDA	PAVEL
11. ČETRTEK	HIGIN
12. PETEK	ALFRED
13. SOBOTA	VERONIKA
14. NEDELJA	HILARIJ
15. PONED.	PAVEL
16. TOREK	MARCEL
17. SREDA	ANTON
18. ČETRTEK	PRISKA
19. PETEK	MARIJ IN TOV.
20. SOBOTA	FABIJAN IN SEB.
21. NEDELJA	NEŽA
22. PONED.	VINCENCIJ
23. TOREK	ZAROKA D. M.
24. SREDA	TIMOTEJ
25. ČETRTEK	SPREOBR. PAVLA
26. PETEK	POLIKARP
27. SOBOTA	JANEZ ZL.
28. NEDELJA	PETER NOL.
29. PONED.	FRANČIŠEK SAL.
30. TOREK	MARTINA
31. SREDA	PETER

SPOMINSKI DNEVI

3. 1. 1908 umrl v Globasnici Franc Leder Lesičjak. Ljudski pesnik in pevec
6. 1. 1946 začetek slovenskih oddaj po celovškem radiu
7. 1. 1893 umrl na Dunaju slov. fizik in znanstvenik Josip Štefan
15. 1. 1914 umrl v Breznici pri Št. Jakobu ljudski pesnik Janez Kajžnik-Mlinarčev Hajnža
16. 1. 1888 umrl v Celovcu Andrej Einspieler
19. 1. 1911 umrl v Celovcu zgodovinar Josip Apih
23. 1. 1878 rojen pesnik Oton Župančič
25. 1. 1348 velik potres v slovenskih krajih.
25. 1. 1890 rojen v Malošah Ciril Kandut, publicist

Če na sv. Pavla (10.) sonce sije, trikrat žito dobro dozori, gornik dosti vina v sode vlije in po volji kmetu se godi. — Sv. Makarij jasen ali meglen naznanja enako jesen. — Kakršno je vreme na sv. Petra stola dan, tako bo potem mesec dan.

- ☉ 6. 1. ob 13.36 uri
- ☉ 20. 1. ob 19.17 uri

- ☉ 13. 1. ob 6.02 uri
- ☉ 29. 1. ob 0.37 uri

Oton Župančič

fr. Leder-Lišičja

ZAPISKI

1. TEDEN

2. TEDEN

3. TEDEN

4. TEDEN

5. TEDEN

FEBRUAR

1. ČETRTEK	IGNACIJ
2. PETEK	SVEČNICA
3. SOBOTA	BLAŽ
4. NEDELJA	ANDREJ K.
5. PONED.	AGATA
6. TOREK	DOROTEJA
7. SREDA	ROMUALD
8. ČETRTEK	JANEZ MAT.
9. PETEK	APOLONIJA
10. SOBOTA	SHOLASTIKA
11. NEDELJA	LURŠKA M. B.
12. PONED.	EVLALIJA
13. TOREK	GREGORIJ
14. SREDA	VALENTIN
15. ČETRTEK	JORDAN
16. PETEK	JULIJANA
17. SOBOTA	FRANČIŠEK KLE.
18. NEDELJA	SIMEON
19. PONED.	KONRAD
20. TOREK	SADOT
21. SREDA	FELIKS
22. ČETRTEK	SV. PETER S.
23. PETEK	PETER D.
24. SOBOTA	MATIJA
25. NEDELJA	VALBURGA
26. PONED.	MATILDA
27. TOREK	GABRIEL Ž. M. B.
28. SREDA	ROMAN

SPOMINSKI DNEVI

1. 1944 padel pri Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik-Tomaž
2. 1809 rojen v Goricah v Ziljski dolini Matija Majar Ziljski
2. 1849 umrl pesnik France Prešeren
2. 1959 umrl v Celovcu Josef Friedrich Perkonig
2. 1867 rojen pri Sv. Neži gospodarski organizator kor. Slov. Valentin Podgorc
2. 1950 umrl Lovro Kuhar — Prežihov Vranc
2. 1929 umrl v Rožku ak. slikar Peter Markovič
2. 1921 ustanovitev Zveze slovenskih združenj v Celovcu

Če na Svečnico prej kapne od strehe kakor od sveče, bo dobro leto. — Sv. Matija led razbija, če ga ni, pa ga naredi. — Če konec meseca veter razsaja, dobra letina prihaja.

☉ 5. 2. ob 1.10 uri
☾ 19. 2. ob 14.18 uri

☉ 11. 2. ob 16.43 uri
☾ 27. 2. ob 16.50 uri

M Majar Ziljski

M Verdnik Tomaž

ZAPISKI

6. TEDEN

7. TEDEN

8. TEDEN

9. TEDEN

MAREC

1. ČETRTEK	ALBIN
2. PETEK	KAREL
3. SOBOTA	KUNIGUNDA
4. NEDELJA	KAZIMIR
5. PONED.	EVZEBIJ
6. TOREK	☉ PUST
7. SREDA	PEPELNIC
8. ČETRTEK	JANEZ OD BOGA
9. PETEK	FRANČIŠKA R.
10. SOBOTA	40 MUČENCEV
11. NEDELJA	SOFRONIJ
12. PONED.	GREGORIJ VEL.
13. TOREK	☾ TEODORA
14. SREDA	MATILDA
15. ČETRTEK	KLEMEN M.
16. PETEK	HILARIJ IN TAC.
17. SOBOTA	JEDERT
18. NEDELJA	CIRIL JER.
19. PONED.	JOŽEF
20. TOREK	FELIKS
21. SREDA	☉ BENEDIKT
22. ČETRTEK	LEA, KATARINA
23. PETEK	OTON, FELIKS
24. SOBOTA	GABRIEL
25. NEDELJA	MARIJINO OZN.
26. PONED.	EMANUEL
27. TOREK	RUPERT
28. SREDA	JANEZ K.
29. ČETRTEK	☾ CIRIL
30. PETEK	JANEZ KL.
31. SOBOTA	MODEST

SPOMINSKI DNEVI

4. 3. 1844 rojen na Mu-
ljavi pisatelj Josip
Jurčič
12. 3. 1912 rojen v Lob-
niku narodni heroj
France Pasternak-Lenart
16. 3. 1853 rojen v Za-
pužah na Gorenj-
skem zgodovinar Jo-
sip Apih
17. 3. 1854 rojen na
Cestah pri Rogatcu
slovničar Josip Len-
dovšek
18. 3. 1414 zadnje ustoli-
čenje koroških voj-
vod na Gosposvet-
skem polju v sloven-
skem jeziku
24. 3. 1835 rojen v Št.
Petru pri Celovcu fi-
zik in znanstvenik
Josip Štefan
29. 3. 1918 umrl v Ce-
lovcu kipar Alojzij
Progar
30. 3. 1871 umrl v Ce-
lovcu slikar Marko
Pernhart (Pernat)

Ce na 40 mučnikov dan ni lepo, tudi štirideset dni potem ne bo.
— Sv. Gabriela (24.) če zmrzuje, po tlej slana nič več ne škoduje.
— Če v sv. Rupertu (27.) lepi dni, se seno lepo suši.

☉ 6. 3. ob 11.31 uri
☉ 21. 3. ob 8.56 uri

☾ 13. 3. ob 5.39 uri
☾ 29. 3. ob 5.11 uri

Josip Štefan

Josip Jurčič

ZAPISKI

10. TEDEN

11. TEDEN

12. TEDEN

13. TEDEN

APRIL

1. NEDELJA	HUGO
2. PONED.	FRANČISEK P.
3. TOREK	RIHARD
4. SREDA	IZIDOR
5. ČETRTEK	VINCENCIJ
6. PETEK	SIKST P.
7. SOBOTA	HERMAN
8. NEDELJA	ALBERT
9. PONED.	TOMAŽ
10. TOREK	METHILDA
11. SREDA	LEON VELIKI
12. ČETRTEK	JULIJ
13. PETEK	HERMENEGILD
14. SOBOTA	JUSTIN
15. NEDELJA	CVETNA NED.
16. PONED.	BENEDIKT
17. TOREK	RUDOLF
18. SREDA	APOLONIJ
19. ČETRTEK	VEL. ČETRTEK
20. PETEK	VEL. PETEK
21. SOBOTA	VEL. SOBOTA
22. NEDELJA	VELIKA NOČ
23. PONED.	VEL. PONED.
24. TOREK	JURIJ
25. SREDA	MARKO
26. ČETRTEK	KLET IN MARCEL
27. PETEK	CITA
28. SOBOTA	PAVEL OD KRIŽA
29. NEDELJA	PETER
30. PONED.	KATARINA SI.

SPOMINSKI DNEVI

- 4. 4. 1943 padel pri Mežici narodni heroj France Pasterk-Le nar
- 4. 4. 1943 ustanovljen prvi koroški partizanski bataljon
- 5. 4. 1894 rojen v Dolah obč. Brdo narodopisec in politik Vinco Möderndorfer
- 11. 4. 1912 umrl v Celovcu pisec Miklove Zale, dr. Jakob Skel
- 14. in 15. 4. 1942 nasilna selitev slovenskih družin s Koroške v rajh
- 24. 4. 1961 umrl v Prevaljah publicist dr. Josip Šašel
- 27. 4. 1941 ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda
- 29. 4. 1943 obglavljenih 13 na smrt obsojenih kor. Slovencev, žrtev fašističnega terorja

Ce je april deževen, kmet ne bo reven. — Malega travna če grmi, slane se več batí ni. — Sv. Jurija moča in sv. Petra suša, to da kruha.

- ⊙ 4. 4. ob 20.45 uri
- ⊙ 20. 4. ob 1.34 uri

- ⊙ 11. 4. ob 20.51 uri
- ⊙ 27. 4. ob 14.00 uri

f. Pasterk Lenart

l. Županc Johan

ZAPISKI

14. TEDEN

15. TEDEN

16. TEDEN

17. TEDEN

MAJ

1. TOREK
2. SREDA
3. ČETRTEK
4. PETEK
5. SOBOTA
6. NEDELJA
7. PONED.
8. TOREK
9. SREDA
10. ČETRTEK
11. PETEK
12. SOBOTA
13. NEDELJA
14. PONED.
15. TOREK
16. SREDA
17. ČETRTEK
18. PETEK
19. SOBOTA
20. NEDELJA
21. PONED.
22. TOREK
23. SREDA
24. ČETRTEK
25. PETEK
26. SOBOTA
27. NEDELJA
28. PONED.
29. TOREK
30. SREDA
31. ČETRTEK

DELA VSKI PRAZ.

- ATANAZIJ
- NAJD, KRIZA
- FLORIJA
- IRENEJ
- JANEZ
- STANISLAV
- MIHAEL
- GREGOR NAC.
- ANTON
- FRANČIŠEK
- PANKRACIJ
- SERVACIJ
- BONIFACIJ
- ZOFIJA
- JANEZ NEP.
- BRUNO
- ERIK
- PETER CEL.
- BERNARDIN
- FELIKS KANT.
- EMIL
- JANEZ ROS.
- JOHANA
- URBAN I.
- FILIP NERI
- BEDA Č.
- AVGUŠTIN
- MAKSIM
- IVANA ORL.
- VNEBOHOD

SPOMINSKI DNEVI

1. 5. mednarodni praznik dela
1. 5. 1827 umrl v Celovcu pesnik Franc Grundtner
2. 5. 1852 rojen v Metinju pisatelj povesti "Miklova Zala" dr. Jakob Sket
8. 5. 1945 kapitulacija Hitlerjeve Nemčije
10. 5. 1876 rojen na Vrhniki pisatelj Ivan Cankar
11. 5. 1784 rojen na Potoci v Ziljski dolini pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik
14. 5. 1953 ustanovljena slovenska kmetijska šola v Podravljah
15. 5. 1955 podpisana na Dunaju avstrijska državna pogodba
27. 5. 1821 umrl na Bistrici pri Št. Jakobu v R. ljudski pesnik in tkalec Miha Andreas

Ce je majnika lepo, je dobro za kruh in meso. — Ce sušec suši, april deži in majnik hladi, kašte, omare in sode polni. — Velikega travna če pogostoma grmī, kmet se dobre letine veseli.

Ivan Cankar

- 4. 5. ob 5.25 uri
- ☉ 19. 5. ob 15.32 uri

- ☾ 11. 5. ob 13.45 uri
- ☾ 26. 5. ob 20.06 uri

dr. Jakob Sket

ZAPISKI

18. TEDEN

19. TEDEN

20. TEDEN

21. TEDEN

22. TEDEN

JUNIJ

1. PETEK	FELIKS
2. SOBOTA	PETER
3. NEDELJA	KLOTILDA
4. PONEĐ.	FRANČIŠEK CAR.
5. TOREK	BONIFACIJ
6. SREDA	NORBERT
7. ČETRTEK	ROBERT
8. PETEK	MEDARD
9. SOBOTA	PRIMUS IN FEL.
10. NEDELJA	BINKOŠTI
11. PONEĐ.	BINKOŠTNI PON.
12. TOREK	JANEZ
13. SREDA	ANTON PAD.
14. ČETRTEK	BAZILIJ
15. PETEK	VID
16. SOBOTA	FRANČIŠEK R.
17. NEDELJA	SV. TROJICA
18. PONEĐ.	EFREM.
19. TOREK	JULIJANA
20. SREDA	SILVERIJ
21. ČETRTEK	SV. REŠ. TELO
22. PETEK	AHACIJ
23. SOBOTA	AGRIPINA
24. NEDELJA	KRES
25. PONEĐ.	VILJEM
26. TOREK	JANEZ IN PAVEL
27. SREDA	HEMA
28. ČETRTEK	IRENIJ
29. PETEK	PETER IN PAVEL
30. SOBOTA	EMILIJANA

SPOMINSKI DNEVI

8. 6. 1508 rojen	Primož Trubar
11. 6. 1844 umrl v	Blatogradu pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik
11. 6. 1926 rojena v	Lobniku Oraže Amalija-Tatjana
19. 6. 1949 umrl v	Ljubljani pesnik Oton Župančič
21. 6. 1891 rojen v	Ljubljani glasbenik in harmonizator kor. nar. pesmi France Marolt
23. 6. 1859 rojen v	Šmihelu na Dolenjskem organizator planinstva na Koroškem Alojzij Knafelc
28. 6. 1919 sklenjen	Versajski mir
30. 6. 1858 umrl v	Celovcu šolski pedagoški pisatelj Simon Rudmaš

Ce na sv. Medarda dan (8.) dežuje, štirideset dni dež še nalletuje. — Če sta Peter in Pavel jasna, bo letina krasna. — Urbanovo sonce in Vidov dež, prav dobrega leta upati smeš.

☉ 2. 6. ob 14.27 uri

☿ 18. 6. ob 3.03 uri

☿ 10. 6. ob 7.22 uri

☿ 25. 6. ob 0.43 uri

Primož Trubar

France Marolt

ZAPISKI

23. TEDEN

24. TEDEN

25. TEDEN

26. TEDEN

JULIJ

1. NEDELJA	TEOBALD
2. PONEDELJEK	OBISK M. D.
3. TOREK	HELIODOR
4. SREDA	URH
5. ČETRTEK	CIRIL IN METOD
6. PETEK	IZAIJA
7. SOBOTA	VILIBALD
8. NEDELJA	ELIZABETA
9. PONEDELJEK	VERONIKA
10. TOREK	AMALIJA
11. SREDA	OLGA
12. ČETRTEK	MOHOR II FORT.
13. PETEK	ANAKLET
14. SOBOTA	BONAVENTURA
15. NEDELJA	VLADIMIR
16. PONEDELJEK	DEV. MAR. K.
17. TOREK	ALEŠ
18. SREDA	MIROSLAV
19. ČETRTEK	VINCENCIJ
20. PETEK	MARJETA
21. SOBOTA	PRAKSEDA
22. NEDELJA	MARIJA MAGD.
23. PONEDELJEK	APOLINARIJ
24. TOREK	KRISTINA
25. SREDA	JAKOB
26. ČETRTEK	ANA MATI M. D.
27. PETEK	RUDOLF
28. SOBOTA	VIKTOR
29. NEDELJA	MARTA
30. PONEDELJEK	ABDON in SENEN
31. TOREK	IGNACIJ

SPOMINSKI DNEVI

2. 7. 1866 rojen v Rožku Peter Markovič, akademski slikar
6. 7. 1824 rojen v Zgornjih Medgorjah slikar Marko Pernhart (Pernat)
10. 7. 1942 vojni zločinec Maier Kaibitsch napovedal v Celovcu iztrebljenja kor. Slovencev
22. 7. 1937 nacisti likvidirali slov. zadrugo na Koroškem ter razpustili Zvezo slov. zadrug v Celovcu
22. 7. 1941 Dan vstaje slovenskega naroda
25. 7. 1886 umrl Primož Trubar
26. 7. 1914 Začetek prve svetovne vojne
31. 7. 1891 umrl v Pragi narodni buditelj in jezikoslovec Malija Majer-Ziljski

Ce sv. Marjete deževalo bo, težko boš pod streho spravil seno.
— Kakor se kaže vreme ta dan (10.), tako bosta mali in veliki srpan. — Jakobova ajda in Ožbaltova repa je malokdaj lepa.

● 2. 7. ob 0.53 uri

● 17. 7. ob 12.51 uri

● 31. 7. ob 13.24 uri

● 10. 7. ob 0.40 uri

● 24. 7. ob 5.19 uri

Peter Markovič

Vinko Poljanec

ZAPISKI

27. TEDEN

28. TEDEN

29. TEDEN

30. TEDEN

AVGUST

1. SREDA	VEZI SV. PETRA
2. ČETRTEK	PORCIJUNKULA
3. PETEK	LIDIJA
4. SOBOTA	DOMINIK
5. NEDELJA	MARIJA SNEŽNA
6. PONED.	GOSPODOVO S.
7. TOREK	KAJETAN
8. SREDA	CIRIJAK
9. ČETRTEK	ROMAN
10. PETEK	LAVRENCIJ
11. SOBOTA	TIBURCIJ
12. NEDELJA	KLARA
13. PONED.	HIPOLIT IN KAS.
14. TOREK	EVZEBIJ
15. SREDA	VNEBOVZ. M. B.
16. ČETRTEK	JOAHIM
17. PETEK	HIACINT
18. SOBOTA	HELENA
19. NEDELJA	LUDOVIK
20. PONED.	BERNARD
21. TOREK	IVANA
22. SREDA	BREZM. SRCE M.
23. ČETRTEK	FILIP BENICIJ
24. PETEK	JERNEJ
25. SOBOTA	LUDOVIK
26. NEDELJA	CEFERIN
27. PONED.	JOŽEF KAL.
28. TOREK	AVGUŠTIN
29. SREDA	OBGL. JAN. KR.
30. ČETRTEK	ROZA LIM.
31. PETEK	RAJMUND

SPOMINSKI DNEVI

5. 8. 1890 rojen v Borovljah pesnik in pisatelj sporazumevanja Josef Friedrich Perkonig
4. 8. 1727 rojen v Grabštanju filolog Ožbald Gutsman
9. 8. 1946 ustreljena v Železni Kapli od angleškega vojaka Oraže Amalija-Tatjana
10. 8. 1873 rojen na Zili pri Beljaku pesnik in prozaist dr. Franc Eller
10. 8. 1893 rojen v Koljlah Lovro Kuhar-Prežihov Voranc
16. 8. 1942 stopi štajerski bataljon na koroska tla
25. 8. 1938 umrl v Celovcu na posledicah zastrupitve Vinko Poljanec, narodni buditelj in deželni poslanec

Če se avgusta po gorah kadi, kupi si kožuh za zimske noči. — Po vremenu sv. Jerneja (24.) rada vsa jesen se nareja. — Srpana če veter zvedri, vreme dolgo še trpi.

Lovro Kuhar

☿ 8. 8. ob 16.55 uri
 ☿ 22. 8. ob 11.27 uri

☿ 15. 8. ob 21.10 uri
 ☿ 30. 9. ob 4.09 uri

Josef F. Perkonig

ZAPISKI

31. TEDEN

32. TEDEN

33. TEDEN

34. TEDEN

35. TEDEN

SEPTEMBER

1. SOBOTA	EGIDIJ
2. NEDELJA	ŠTEFAN
3. PONED.	DOROTEJA
4. TOREK	ROZALIJA
5. SREDA	LAVRENCIJ
6. ČETRTEK	CAHARIJA
7. PETEK	MARKO
8. SOBOTA	ROJSTVO M. D.
9. NEDELJA	PETER KLAVER
10. PONED.	NIKOLAJ TOL.
11. TOREK	HIACINT
12. SREDA	IME MARIJINO
13. ČETRTEK	NOTBURGA
14. PETEK	POVIŠ. SV. KRIŽA
15. SOBOTA	MARIJA 7 ŽAL.
16. NEDELJA	LJUDMILA
17. PONED.	LAMBERT
18. TOREK	JOŽEF
19. SREDA	JANUARIJ
20. ČETRTEK	EVSTAHIJ
21. PETEK	MATEJ
22. SOBOTA	TOMAŽ VIL.
23. NEDELJA	LINUS
24. PONED.	RUPERT
25. TOREK	KLEOFA
26. SREDA	CIPRIJAN IN J.
27. ČETRTEK	KOZMA IN D.
28. PETEK	VENČESLAV
29. SOBOTA	MIHAEL
30. NEDELJA	HIERONIM

SPOMINSKI DNEVI

5. 9. 1872 ustanovljena — „Posojilnica Št. Jakobska v Rožu
11. 9. 1957 otvoritev Državne realne gimnazije in gimnazije za Slovence v Celovcu
16. 9. 1916 rojen na Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik-Tomaž
16. 9. 1936 umorjen kot žrtev napada šovinistov pevec in prosvetni delavec Miha Habih z Ruta pri Hodišah
18. 9. 1869 umrl v Celovcu slovničar in književni organizator Anton Janežič
18. 9. 1870 veliki tabor v Žopračah pri Vrbi
28. 9. 1762 rojen na Bistrici pri Št. Jakobu v R. ljudski pesnik in tkalec Miha Andreas

Če je sv. Matevž (21.) vedren, prijetna bo jesen. — Kdor po mali maši kosi, ta za pečjo suši.

☉ 7. 9. ob 7.45 uri
☾ 20. 9. ob 20.36 uri

☉ 14. 9. ob 5.12 uri
☾ 28. 9. ob 20.40 uri

M. Oražec-Tatjana

Dolžija Grafenauer

ZAPISKI

36. TEDEN

37. TEDEN

38. TEDEN

39. TEDEN

OKTOBER

1. PONED.	REMIGIJ
2. TOREK	ANGELI VAR.
3. SREDA	TEREZIJA D. J.
4. ČETRTEK	FRANČIŠEK AS.
5. PETEK	PLACID
6. SOBOTA	BRUNON
7. NEDELJA	KRALJ. R. V.
8. PONED.	BRIGITA
9. TOREK	JANEZ
10. SREDA	FRANČIŠEK B.
11. ČETRTEK	MATER. M. D.
12. PETEK	MAKSIMILIJAN
13. SOBOTA	EDVARD
14. NEDELJA	KALIST
15. PONED.	TEREZIJA
16. TOREK	GAL
17. SREDA	MARJETA AL.
18. ČETRTEK	LUKA EV.
19. PETEK	PETER ALK.
20. SOBOTA	JANEZ K.
21. NEDELJA	URŠULA
22. PONED.	KORDULA
23. TOREK	SEVERIN
24. SREDA	RAFAEL
25. ČETRTEK	KRISPIN
26. PETEK	EVARIST
27. SOBOTA	FRUMENCIJ
28. NEDELJA	SIMON IN JUDA
29. PONED.	NARCIS
30. TOREK	DOROTEJA
31. SREDA	VOLBENK

SPOMINSKI DNEVI

1. 10. 1943 Prvo zasedanje odposlancev slovenskega naroda v Kočevju
10. 10. 1920 glasovanje v coni A na južnem Koroškem
12. 10. 1944 zverinsko mučenje in usmrnitev koroških partizanov na Komelnu pri Pliberku
17. 10. 1908 odprtje slov. delavski dom v Podljubelju
20. 10. 1907 ustanovitev Slovenske prosvetne zveze v Celovcu
25. 10. 1896 otvoritev Ciril in Metodove šole v Št. Rupertu pri Velikovcu
26. 10. 1955 zasedbene sile zapustile Avstrijo — dan zastave
29. 10. 1851 rojen v Borovljah narodopisec in slovstveni zgodovinar Janez Šajnik

Sv. Gal (16.) deževen ali suh, prihodnjega poletja ovaduh. — Če je na sv. Uršule dan (21.) lepo, vsaka lena baba lahko nastil dobo. — Sv. Luka repo cuka.

Simon Gregorčič

- ☉ 6. 10. ob 20.55 uri
 ☾ 20. 10. ob 9.48 uri

- ☉ 13. 10. ob 13.33 uri
 ☾ 28. 10. ob 14.05 uri

Ales Einspieler

ZAPISKI

40. TEDEN

41. TEDEN

42. TEDEN

43. TEDEN

44. TEDEN

NOVEMBER

	VSI SVETI
1. ČETRTEK	VERNE DUŠE
2. PETEK	HUBERT, IDA
3. SOBOTA	KAREL BOR.
4. NEDELJA	CAHARIJA in E.
5. PONED.	LENART
6. TOREK	ENGELBERT
7. SREDA	BOGOMIR
8. ČETRTEK	TEODOR
9. PETEK	ANDREJ AVEL
10. SOBOTA	MARTIN
11. NEDELJA	MARTIN
12. PONED.	STANISLAV K.
13. TOREK	SERAFIN
14. SREDA	ALBERT Vel.
15. ČETRTEK	OTMAR
16. PETEK	GREGORIJ ČUD.
17. SOBOTA	ODON
18. NEDELJA	ELIZABETA
19. PONED.	FELIKS VAL.
20. TOREK	DAROV. D. M.
21. SREDA	CECILIJA
22. ČETRTEK	KLEMEN
23. PETEK	JANEZ OD KR.
24. SOBOTA	KATARINA
25. NEDELJA	KONRAD
26. PONED.	VIRGILIJ
27. TOREK	GREGORIJ
28. SREDA	SATURNIN
29. ČETRTEK	ANDREJ
30. PETEK	

SPOMINSKI DNEVI

2. 11. 1881 rojen na Dobravi pri Borovljah narodni buditelj in potopisec Franc Mišič
10. 11. 1955 Koroški Slovenci vložili pri avstr. vladi in predstavnikih štirih velesil Spomenico glede izvedbe čl. 7 drž. pogodbe
13. 11. 1813 rojen v Svečah politik in publicist Andrej Einspieler
20. 11. 1882 rojen v Dobrijah pri Ravnah narodopisec in književni zgodovinar dr. France Kotnik
29. 11. 1943 zgodovinsko drugo zasedanje AVNOJ-a v bosanskem mestu Lajce
29. 11. 1945 proglasitev FLRJ

Če Martinova gos po ledu plazi, o božiču navadno po blatu gazi. — Sv. Cecilija (22.) že hudo grmi, dosti pridelka ob letu kmet dobi. — Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito mori.

✶ 5. 11. ob 8.15 uri
 € 19. 11. ob 3.10 uri

⊕ 11. 11. ob 23.04 uri
 ● 27. 11. ob 7.50 uri

dr. Franc Kotnik

Andrej Einspieler

ZAPISKI

45. TEDEN

46. TEDEN

47. TEDEN

48. TEDEN

DECEMBER

1. SOBOTA	MARIJAN
2. NEDELJA	BIBIJANA
3. PONED.	FRANČIŠEK KV.
4. TOREK	BARBARA
5. SREDA	SABA
6. ČETRTEK	MIKLAVŽ
7. PETEK	AMBROZIJ
8. SOBOTA	BREZM. SP. D. M.
9. NEDELJA	VALERIJA
10. PONED.	JUDITA
11. TOREK	DAMAZ
12. SREDA	MAKSENCIJ
13. ČETRTEK	LUCIJA
14. PETEK	BERTOLD
15. SOBOTA	MAKSIMIN
16. NEDELJA	EVZEBIJ
17. PONED.	LAZAR
18. TOREK	GRACIJAN
19. SREDA	URBAN V.
20. ČETRTEK	EVGENIJ IN MAK.
21. PETEK	TOMAŽ
22. SOBOTA	DEMETRIJ
23. NEDELJA	VIKTORIJA
24. PONED.	ADAM IN EVA
25. TOREK	BOŽIČ
26. SREDA	ŠTEFAN
27. ČETRTEK	JANEZ, EV.
28. PETEK	NED. OTROČIČI
29. SOBOTA	TOMAŽ
30. NEDELJA	DAVID
31. PONED.	SILVESTER

SPOMINSKI DNEVI

2. 12. 1860 rojen v Mostah politik, poslanec France Grafenauer
2. 12. 1868 rojen na Planini na Notranjskem harmonizator kor. nar. pesmi, Oskar Dev
3. 12. 1800 rojen na Vrbi pesnik France Prešeren
3. 12. 1833 rojen v Globasnici ljudski pesnik in pevec Franc Leder-Lesičjak
11. 12. 1918 umrl pisatelj Ivan Cankar v Ljubljani
15. 12. 1935 umrl v Mostah politik in poslanec France Grafenauer
19. 12. 1828 rojen v Lešah slovničar in knjižni organizator Anton Janežič

Grudna mráz in sneg, žita dosti prek in prek. — Kakršni so dnevi od sv. Lucije (13.) do Božiča — taki bodo meseci v prihodnjem letu. — Sveti dan vetrovno, ob letu bo sadja polno.

France Grafenauer

4. 12. ob 17.48 uri
 18. 12. ob 23.43 uri

11. 12. ob 10.28 uri
 26. 12. ob 23.59 uri

Anton Janežič

ZAPISKI

49. TEDEN

50. TEDEN

51. TEDEN

52. TEDEN

Vzpodbuda

Vstani
in se brani,
trpin,
če si res sin,
zvesti sin!
Zakliči z pradirjim glasom v svet:
Kdo je, ki se je tako prevzel,
da nas rad bi preštel?
Mi nismo gosti,
na tej zemlji!
Mi smo prosti!
Zato ne jemlji
niti trohice
od naše pravice!

Sila
je še slehernega prebudila
in ga velikih dejanj naučila!

Valentin Polanšek

(1961)

Азселjenka

V zadnjem stoletju je bil jarem sužnosti koroških Slovencev najtežji. Ker razna uspavalna sredstva niso zadostovala za uničenje tega ljudstva, je sledil okruten ponemčevalni pritisk, da bi se to ljudstvo čimprej raznarodilo. Ali niti tuja šola, niti tuja uprava, niti socialna odvisnost, niti gospodarski pritiski niso mogli doseči tega imperialističnega cilja. Ta germanizatorski pritisk je dosegel svoj vrhunec v fašistični sužnosti zadnjega desetletja. Fašizem je koroškim Slovencem napovedal uničevalno vojno. Ako hoče uničiti ves slovenski narod, morajo najprej pasti koroški Slovenci. Začelo se je izseljevanje z rodne grude, ubijanje in zapiranje najboljših sinov in hčera našega ljudstva. Fašizem je hotel streti, uničiti tista srca in tiste možgane, v katerih je vedno živela Miklova Zala. Fašizem je hotel uničiti samo Miklovo Zalo. In kakor so nekdaj odvedli njo Turki v tujo deželo, tako je sedaj fašizem vlačil iz dežele tisoče in tisoče Miklovih Zal. Le, da Turki takrat tega niso delali zato, da bi našo deželo poturčili, ampak zato, da bi si nagrabili bogastva. V toliko je bil nemški fašizem še slabši od Turkov.

Ali zgodilo se je drugače, kakor so si zamislili fašisti. Vera v zmago pravice in v rešitev izpod fašističnega jarma je zaživela v srcih tisočernih Miklovih Zal širom naše Koroške, širom vse slovenske dežele. Kjer koli je slovensko ljudstvo živelo in dihalo, najsi bo doma ali na tujem po ječah in taboriščih, povsod je rastle njegova vera v zmago pravice nad krivico, v končno vstajenje. Nazadnje je ta vera postala en sam velik plamen, ki ga ni bilo več mogoče zadušiti. Čeprav je slovenski narod majhen in je bil stisnjen med dve fašistični državi, ki sta zahtevali njegovo smrt, se je ta narod skupaj z bratskimi narodi Jugoslavije uprl in začel borbo zoper fašizem in njegove domače pomagače. Slovensko ljudstvo je zapustilo svoja polja, svoje tovarne in svoje urade, prišlo je za puško in šlo v boj zoper fašizem. Kakor smo bili majhni, smo v tem boju postali veliki, eden največjih narodov v Evropi.

(Prežihov Voranc - 1946)

Po dvajsetih letih

RADO JANEŽIČ

Fašizem je koroškim Slovencem napovedal uničevalno vojno. Ako hoče uničiti ves slovenski narod, morajo najprej pasti koroški Slovenci. Začelo se je izseljevanje z rodne grude, ubijanje in zapiranje najboljših sinov in hčera našega ljudstva. Fašizem je hotel streliti, uničiti tista srca in tiste možgane, v katerih je večno živela Miklova Zala. Fašizem je hotel uničiti samo Miklovo Zalo. In kakor so nekdaj odvlekli njo Turki v tujo deželo, tako je sedaj fašizem vlačil iz dežele tisoče in tisoče Miklovih Zal...

PREŽIHOV VORANC

Leto 1962 je za koroške Slovence leto posebnega spomina, spomina na dogodke pred dvajsetimi leti, ki so v obliki množične izselitve na stotine zavednih slovenskih družin prizadejali našemu ljudstvu najhujši udarec, hkrati pa izpričali tudi nezlomljivo življenjsko silo tega našega ljudstva, katero se je — zredčeno vsled neusmiljenega preganjanja, izselitve in zaporov — uprlo nasilju in začelo junaški boj na življenje in smrt. Ko obujamo spomine in nam dvajsetletna odmaknjenost omogoča, da s širšega zornega kota gledamo na takratne dogodke, marsikatera podrobnost, ki se nam je sredi dogajanja samega zdela morda posebno pomembna, danes navidez zgublja na pomenu; uvršča se v celoto kot eden izmed mnogih členov, ki nam šele v svoji povezanosti dajejo zaokroženo sliko o letu 1942, katero pomeni za koroške Slovence brez vsakega pretiravanja zgodovinsko prelomnico: Na smrt obsojeni narod se je zavedel svoje moči in je v dneh, ko je moral kelih svojega trpljenja izpiti do dna, z dotlej nepoznanim poletom sprostil svoje sile in napovedal neizprosni boj tistim svojim zatiralcem, ki so se že veselili njegove smrti in so bili v svojem zmago-slavju že prepričani, da se jim je posrečil zločinski načrt o iztrebljenju koroških Slovencev. Toda koroški Slovenci tudi takrat, v najbolj črnih dneh naše zgodovine, nismo zgubili vere v končno zmago resnice in pravice, zato smo vzdržali tudi sredi najhujšega nasilja, zato smo dočakali dan zmage — poraz fašizma.

Čeprav gledamo danes na dogodke pred dvajsetimi leti z drugimi očmi, čeprav jih presojava z drugačnimi merili in smo vsled časovne odmaknjenosti že v stanju, da takratne drobne usode našega ljudstva pravilno vskladimo s splošnimi razmerami v naši ožji domovini in v svetu, pa je ob dvajsetletnici kljub temu treba upreti pogled posebej v enega izmed takratnih dogodkov, v 14. in 15. april 1942 — v nasilno množično izseljevanje koroških Slovencev.

I.

Koroški šoviniisti, ki v času prve avstrijske republike niso prekrizanih rok čakali uresničenja svojih sanj o „dokončni rešitvi koroškega vprašanja“, marveč so vsa desetletja sistematično pripravljali načrte za iztrebljenje koroških Slovencev,

so s prihodom nacizma v Avstrijo marca 1938 dosegli popolno oblast na Koroškem. Od tega trenutka dalje je bilo vsakomur jasno, da se za slovensko ljudstvo na Koroškem pričinja doba neusmiljenega preganjanja, kajti uresničiti je bilo treba führerjev ukaz „Macht mir das Land deutsch!“.

In izpolnitve tega povelja so se na Koroškem lotili z vso nemško temeljitostjo: cela vrsta posebnih uradov se je bavila s tem vprašanjem oziroma delovala pri pripravi in pri vseh odločitvah. Pod vrhovnim vodstvom zagriženega sovražnika koroških Slovencev SS Standartenführerja Aloisa Maier-Kaibitscha, ki je po besedah koroškega gauleiterja Rainerja „združil tradicijo in izkušnje koroških obrambnih in narodnostnih borb z obmejnimi in narodno političnim naročilom stranke“, so izključno na „reševanju“ narodnostnega vprašanja na Koroškem delovali naslednji uradi:

- „Gaugrenzlandamt, Amtliche Umsiedlungsstelle“, poznejši „Gauhauptamt für Volkstumsfragen der Gauleitung Kärnten der NSDAP“;
- „Der Beauftragte des Reichskommissars für die Festigung deutschen Volkstums, Dienststelle Klagenfurt“;

Personen-Ausweis

für

SL. Umsiedler Nr.: 0009

Name: Markveit

Vorname: Stefan

Geboren am: 23.12.97

in: Ruden-St. Nikolai

Beruf: Bauer

Letzter Wohnort: St. Nikolais

Kärnten

SL. Umsiedlung aus der Untersteiermark.

Klagenfurt
Reichenburg, den 14.4. 1948

I. A.
Walden

Izseljeniške izkaznice
kot znamenje
brezpravnosti
in oropanosti vse svoje
lastnine
na domačih tleh

- „Gauverband Kärnten des VDA“ kot vrhovna organizacija vseh nemških nacionalnih društev narodno političnega značaja;

- „Deutsche Umsiedlungs-Treuhand-Gesellschaft m. b. H., Nebensielle Klagenfurt“ — poluradna gospodarska družba, ki je prevzemala imovino izseljencev ter odločala o razlaščenem premoženju;

- „Deutsche Ansiedlungsgesellschaft m. b. H., Geschäftsstelle Klagenfurt“ — družba, ki je upravljala premoženje prej omenjene družbe in se bavila predvsem z neposrednimi posli naselitve;

- poseben oddelek celovškega gestapa.

Razen teh posebnih uradov so v polni meri sodelovali še vsi pristojni oddelki posameznih uradov od „Reichsstatthalterja“ in „Gauleitung der NSDAP“ mimo „Kreisleiterjev“ in „Landratov“ do tako imenovanih „vaških trojk“ — županov, krajevnih kmečkih vodij in vodij stranke po vaseh.

Ta obširni aparat je v celoti sodeloval pri načrtnem in sistematičnem uničevanju slovenskega življa na Koroškem. Ker se je bilo v začetku še treba ozirati na zunanjepolitične okoliščnosti, se je delo raznarodovanja odvijalo bolj na tihem. Zavednim Slovincem so odvzemali obrtna dovoljenja, prepovedovali nakup zemljišč, zabranjevali celo, da bi dedovali po lastnem očetu in najbližjih sorodnikih, silili posamezne kmete in lastnike zemljišč, naj prodajo zemljo, da bi kolonizirali nemške priseljence itd. — skratka: „... nimamo nobenega interesa, da bi našim nasprotnikom (t. j. Slovincem) napravili življenje lahko in znosno... izrabiti je treba ves vpliv... predvsem pa tudi socialnih ustanov, ki ne smejo dati nikake podpore nikomur, kdor govori slovensko“, kot je zagrozil Maier-Kaibitsch, ko je svojim sodelovalcem dajal smernice za zatiranje koroških Slovencev.

Hkrati s temi ukrepi pa so se zaključevale tudi priprave na veliki odločilni udarec in z napovedjo vojne Jugoslaviji v aprilu 1941, ko je bil mimo čas zunanjepolitičnih obzirov, se je začela doba popolnoma brezobzirnega nastopa. Razpustu vseh slovenskih organizacij so sledila množična zapiranja, zaplembe premoženja, izgoni in koncentracijska taborišča, 14. in 15. aprila 1942 pa je bil izveden prvi del množičnega izseljevanja slovenskih koroških družin.

II.

Ta najhujši zločin nad našim ljudstvom ni bil izveden slučajno in nepermišljeno, marveč po sistematično pripravljenem in do zadnjih podrobnosti izdelanem načrtu. Na to akcijo so se koroški šovinisti pripravljali dolga desetletja in izvedba sama je pokazala, da niso zamujali časa, ko so pripravljali pot nacizmu in s tem ustvarjali pogoje za uresničitev svojih zločinskih načrtov. Ohranjeni dokumenti pričajo, da so po vseh občinah južne Koroške že dolgo pred izseljevanjem sestavljali sezname zavednih Slovencev in pri tem upoštevali najrazličnejše vidike: priznanje pri ljudskem štetju, vezi z vidnimi Slovenci, delavnost v

slovenskih organizacijah, glasovanje leta 1920, naročanje slovenskih listov in podobno.

Le ob taki temeljitosti je razumljivo, da je bil načrt izselitve — vsaj v prvi fazi — izveden brezhibno in v najkrajšem času; brez dvoma pa bi enako podelkal tudi njen drugi del, za katerega so bili že pripravljeni seznamí z imeni in naslovi nadaljnjih 50.000 koroških Slovencev, če zločinskih načrtov nacistov in koroških šovinistov ne bi prekrizali dogodki na frontah, kjer se je zvezda nacizma začela nagibati k zatonu in se je tudi med koroškimi Slovenci vedno bolj širila misel upora.

Za blizu 300 slovenskih koroških družin, med njimi najstarejši izseljenec star nad 85 let in najmlajša izseljenka stara komaj 16 dni, se je v tistih dneh aprila pred dvajsetimi leti začela negotova usoda izgnanstva. Takole je ta dan opisal dr. Mirt Zwitter v svojem članku „Izselitev“, objavljenem v zborniku narodnoosvobodilne borbe koroških Slovencev „Koroška v borbi“:

Ob prvi zori 14. aprila 1942 je Slovenska Koroška podobna velikanskemu vojnemu področju, na katerem se pripravljajo vojaške sile za napad. Motorizirani oddelki 171. policijskega bataljona ter do zob oborožene SS-čete drviijo po cestah v mirne slovenske vasi in doline. Tam jih že čakajo poverjeniki, da jim pokažejo pot do domov slovenskih »zločincev«. S puškinimi kopiti vdírajo v mirne, večinoma še speče domove. Po skrbno pripravljenih seznamih zbirajo prepadle družinske člane in jim ponavljajo grozno povelje celovške gospode: »Izselitev«. V nekaj minutah se je treba pripraviti za odhod. Kam, kdo ve? Ni časa za pripravljanje najnujnejše prtljage. Niti najpotrebnejše obleke podivjani policijski pobalini ne dovolijo vzeti s seboj.

Groza slovesa od doma davnih rodov prežene vsako drugo misel. S surovo silo odženejo nato družine na pripravljene avtomobile. Strah, obup in onemelost se polášča vseh, ki so priča teh dogodkov. V tem trenutku pa so padli tudi prvi sklepi odpora in maščevanja.

Ta dan najhujšega gorja doživlja vsa širna Slovenska Koroška. Po obsegu izselitvene akcije postane daleč vidna jezikovna in narodnostna meja koroških Slovencev, ki je koroški šovinisti v javnosti desetletja niso hoteli priznavati. S krovjo in solzami jo piše ta dan nemški šovinizem na Koroškem. S tem priznava pred svetovno javnostjo mejo, ki jo je za »notranje potrebe« le predobro poznal vedno. Zapolnjeni dokumenti nam to jasno izpričujejo.

Tako si 14. aprila 1942 v skupnem trpljenju podajajo roke koroški Slovenci od Brda do Libelič, od Gozdanj in Dješ pa tja do Sel in Kapelških grabnov. Cvet Slovenske Koroške, staro in mlado, delavec, kmet, obrtnik in nameščenec so zbrani v znamenju zvestobe svojemu narodu.

To zvestobo narodu in jeziku so slovenski izseljenci ohranili vsa dolga leta pregnanstva. Ohranili kljub neizmernemu trpljenju, ki ga jim je prizadejala trnjeva pot izseljenštva vse od prve postaje v zbirnem taborišču Zrelec, kjer so v strahu in brezupu čakali nadaljnje odločitve oholih oblastnikov, pa tja do raznih priporniških taborišč v daljni Nemčiji, kjer jih je čakala bridka usoda brezpravnih ljudi, ki jim je bilo celotno premoženje po zakonu o zločincih zoper

državo in narod brez vsake odškodnine zaplenjeno v korist nemškega rajha, na njihova posestva pa so se vselili tujci.

Predalec bi vodilo, če bi hoteli podrobno opisati tragedijo izseljenišтва, če bi hoteli govoriti o človeka nevrednih pogojih, pod katerimi so izseljenci živeli v taboriščih, o šikanah SS-ovskih stražarjev, o raznih oblikah prisilnega dela, o mladini, ki je bila oropana sleherne šolske in poklicne izobrazbe, predvsem pa o strašnem duševnem trpljenju, ki so ga vsak dan znova rodili brezpravnost in negotovost, domotožje ter skrb za usodo otrok in bodočnost družin. O vsakem posameznem izseljencu bi lahko napisali dolgo zgodbo in vsaka od teh daleč nad tisoč usod bi glasno obtoževala ne samo zločinski režim nacizma, marveč tudi vse nekdanje in današnje koroške nacionaliste, ki danes kot prej stremijo le za enim samim ciljem: za dokončnim iztrebljenjem koroških Slovencev.

In vendar!

Kljub zvrhani meri gorja slovenski izseljenci nikdar niso klonili. Neomajno so zaupali v stvar pravičnosti in v dneh največjega obupa so jim vesti o zmagovitem napredovanju zavezniških sil utrjevale vero v končno zmago resnice in pravice, glasovi o junaštvi koroških partizanov pa so jim vlivali novega poguma, da so vztrajali v zavesti, da se bliža konec tudi odisejade koroških sloven-

Kleine Kärntner :

Schriftleitung und Geschäftsstelle in Kärnten: Klagenfurt, Hensburgerplatz 2 (Kaffee-Franz)

Das Ziel Kärntens für 1943

Die Lösung der sogenannten Kärntner Frage

Klagenfurt, 5. November.

Gauleiter Dr. Friedrich Rainer hat im Rahmen seines großen Reichenschaftsberichtes über die Arbeit der NSDAP des Gaues Kärnten, den er beim Generalappell der NSDAP anlässlich der Feier des 10. Oktober im Landhaushof der Gaubauptstadt gegeben hat, als einen wesentlichen Programmpunkt und als besondere Kriegsaufgabe der NSDAP des Gaues Kärnten für das Jahr 1943 die volkspolitische Gleichsetzung des ehemaligen Kärntner Abstammungsgebietes mit dem übrigen Kärnten und damit die endgültige Beseitigung der sogenannten Kärntner Frage proklamiert. Der Gauleiter sprach damals von einer Aktion, die im planvollen Zusammenwirken aller maßgeblichen Stellen aus Partei und Staat auch den letzten Keim einer Bedrohung Kärntens beseitigen und das Vermächtnis der Kärntner Abwehrkämpfer erfüllen wird.

Am Donnerstagvormittag hatten sich im großen Festsaal des Reichsstatthaltergebäudes in Klagenfurt nun diejenigen Frauen und Männer Kärntens zusammengefunden, die an dieser feierlichen vom Gauleiter angeführten Aktion vornehmlich beteiligt sein werden, um aus dem Munde von Dr. Rainer die großen Richtlinien für diese Arbeit zu erhalten und das Generalpro-

gramm zu hören, das der Leiter des Gauamtes für Volkstum, H-Standartenführer Walter Raibitzsch, im Auftrag des Gauleiters ausgearbeitet hat.

Der Gauleiter hob in seinen einleitenden Worten die Wichtigkeit der Beseitigung der sogenannten Kärntner Frage hervor und wies darauf hin, daß durch die Lösung dieser Aufgabe die Kraft des ganzen Landes zunehmend frei werden wird für den verstärkten Einsatz in den neuen Gebieten und für das kommende große Aufbauwerk.

Sodann ergriff der Leiter des Gauamtes für Volkstumsfragen, H-Standartenführer Walter Raibitzsch das Wort, um zu den einzelnen Punkten des Generalprogramms der sogenannten Kärntner Frage ausführlich Stellung zu nehmen. An seine überaus aufschlußreichen und interessanten Ausführungen schloß sich eine rege Debatte an. Die Forderung des Gauleiters, daß in Anbetracht der großen Aufgaben Kärntens in diesem südlichsten Gau Großdeutschlands bis zur letzten Konsequenz Klarheit geschaffen werde, wird im Jahre 1943 ihre Erfüllung finden. Dafür bürgt die klare Zielsetzung durch den Gauleiter und Reichsstatthalter, und dafür bürgen auch die Männer, die der Gauleiter mit der Lösung dieser Aufgabe betraut hat.

Objava, ki ne pušča nobenega dvoma več: z izseljevanjem so nacisti začeli s fizičnim iztrebljanjem koroških Slovencev

skih izseljencev. In dočakali so dan, ko se je v ruševinah sesul nacistični režim zločinov in nadutosti nemškega „Herrenvolka“, in dočakali so trenutek, ko so nastopili pot povratka v domovino.

III.

Tri leta, tri mesece in tri dni...

Mnogo časa, neskončno veliko za tistega, ki ga je moral preživeti v pregnanstvu.

Toda že v prvo veselje in navdušenje nad komaj pridobljeno svobodo slovenskih izseljencev je kanila kaplja novega razočaranja. Domovina povratnikov ni bila vesela in le njihovemu odločnemu nastopu je pripisati, da ob prihodu na beljaško postajo niso še enkrat zmagale temne sile koroškega šovinizma, ki se kljub vojaškemu porazu še niso hotele sprijazniti z dejstvom, da je enkrat za vselej konec njihovega načina reševanja koroškega vprašanja.

Pa vendar se je s prihodom na domača tla začela nova, neskončno dolga pot iskanja pravice. Provizorična koroška deželna vlada je sicer v smislu odloka britanskih vojaških oblasti sklenila odredbo, po kateri morajo vračajoči se slovenski izseljenci takoj dobiti povrnjeno vse svoje premoženje, vsled preganjanja povzročena škoda pa se jim mora popraviti. Toda eno so črke na papirju in drugo so dejanja v praksi! To resnico spoznati v vseh njenih odtenkih so imeli slovenski izseljenci priložnosti dovolj, saj so vsa leta od njihovega povratka domov potekala v znamenju nenehnega boja za tiste pravice, ki so bile drugim žrtvam fašizma takoj priznane, slovenski izseljenci pa se morajo zanje bojevati še danes.

Lahko bi napisali debele knjige, pa še ne bi mogli v celoti opisati nove tragične zgodbe o hlapcu Jerneju, tokrat upodobljenem v stotinah slovenskih koroških družin, ki so prav tako — zavedajoč se svoje pravice — iskale pravične sodnike, pa so najpogosteje naletele le na nerazumevanje in odklonitev, večkrat pa celo na posmeh in porogljiv cinizem. Ne bomo tukaj obširno navajali vseh posameznih postaj na tej poti. Že mnogo je bilo povedanega o težavah pri zopetnem prevzemu posestev in o sporih s tujci, ki so jih nacistični oblastniki naselili kot nove gospodarje na domovih pregnanih Slovencev; o vodnih curkih na celovških cestah in o prepovedani maši-zadušnici za umrle sotrpine ob prvi obletnici povratka; o pomanjkljivi popravi materialne škode in o izplačilu odškodninskih vsot tik pred zamenjavo denarja; o neupoštevanju Zveze slovenskih izseljencev v posebni komisiji za oskrbo žrtev (čeprav smo bili koroški Slovenci poleg Židov in ciganov edini v Avstriji, ki smo bili kot celota preganjani zaradi narodnosti!), katere odločitve so merodajno vplivale na priznanje ali odklonitev pravic in ugodnosti posameznim vrstam žrtev fašizma; o dolgoletni paragrafski vojni okoli pojma „pripor“, v kateri so avstrijske oblasti, sklicujoč se na dvomljive in pristranske izpovedi bivših nacističnih stražarjev izseljeniških

taborišč, prizadejale slovenskim žrtvam nacizma novo krivico. Tako bi lahko zvrstili eno za drugo tudi vse neštete vloge in prošnje, vse številne predloge in intervencije, ki jih je v zadnjih petnajstih letih napravila za svoje člane Zveza slovenskih izseljencev. In tako bi lahko še in še govorili o nenehnem boju za pravico, v katerem so mnogi naših najboljših izčrpali svoje sile in katerih prerana smrt nas obvezuje, da ostanemo zvesti idealom, za katere so živeli in se žrtvovali.

* * *

Dogodki pred dvajsetimi leti nam odkrivajo značilna dejstva:

- Izselitev več sto slovenskih koroških družin 14. in 15. aprila 1942 je bila izvedena po temeljito pripravljenih in do podrobnosti izdelanih načrtih, ki jih niso izdelali šele po prihodu nacizma v Avstrijo, marveč so koroški šovinisti ta zločin sistematično pripravljali že v času prve avstrijske republike.

- Odgovornost za to zločinsko akcijo ne nosijo toliko pristojni centralni nacistični uradi, marveč pade v glavni meri na vrsto domačih krajevnih činiteľjev — od županov mimo krajevnih kmečkih vodij pa do predstavnikov stranke po vaseh — ki so aktivno sodelovali pri sestavljanju seznamov za izselitev določenih ljudi in pri izseljevanju samem.

- Po obsegu je izselitvena akcija točno začrtala jezikovno in narodnostno mejo na Koroškem, saj je v celoti zajela tisti del Koroške, kjer prebivajo Slovenci in ki še danes velja za področje s slovenskim in mešanim prebivalstvom.

- Pri izselitvi koroških slovenskih družin ni šlo le za „izločitev nasprotnikov nacizma“, marveč za dobro premišljen načrt dokončnega iztrebljenja slovenskega življa na Koroškem, to se pravi za zločin genocida — rodomora.

Če ob teh dejstvih omenimo še izvajanja zloglasnega Maier-Kaibitscha, ki je na predavanju pred funkcionarji NSDAP v Celovcu 10. julija 1942, torej neposredno po izvedbi prvega dela izselitve, obrazložil načrte za dokončno uničenje koroških Slovencev, potem nam postane povsem jasno, koliko truda so Nemci vlagali v potujčevanje sicer majhnega, vendar tako žilavega slovenskega naroda. In Maier-Kaibitschu kot enemu glavnih nosilcev neizprosnega boja proti našemu ljudstvu lahko verujemo, ko je dejal, da to celotno potujčevalno delo ni zrastle čez noč, temveč je raslo iz leta v leto, iz desetletja v desetletje. Nevarnost in silo tega dela pa moremo prav oceniti, če ne zgubimo izpred oči, da je bilo celotno potujčevalno delo — načrtno organizirano nasilje.

Tega se moramo zavedati tudi danes, ko vidimo in občutimo, da duh koroškega nemškega nacionalizma in šovinizma še vedno živi, da danes kot prej stremlimo za starim ciljem. Zato pa je tudi danes dolžnost nas vseh, da ohranimo in utrjujemo v nas izseljeniško zavest, da z vsemi silami delamo za to, da se dogodki pred dvajsetimi leti nikdar več ne bodo mogli povrniti!

Pred dvajsetimi leti

KAREL PRUŠNIK

Leta 1962 obhajamo koroški Slovenci dvajseto obletnico pričetka svoje oborožene vstaje in upora proti fašizmu. 20. avgusta 1942 so zapokali prvi partizanski mitraljezi v Robežu pri Apačah pod malim Obirjem. SS-ovski edinici so se tresle hlače, ko je takrat neki oficir, Ritterkreuzträger, ugotovil: „die Banditen schiessen haargenau“. Prvi partizanski rafali pod Malim Obirjem so našli odmev v srcih tisočev koroških fantov, ki so komaj čakali, kdaj bodo lahko z Hitlerjem obračunali preganjanje koroških Slovencev in njihovo množično izselitev 14. in 15. aprila 1942. Ti partizanski rafali na meji Podjune in Roža so se slišali tudi v taborišča Nemčije, kjer je trpelo nad 350 slovenskih družin od Zilje, iz Roža, Podjune in Gur, ki so bile oropane svoje rodne grude in sadov stoletnega dela svojih dedov in pradedov. Ti partizanski streli so našli odmev tudi v Dachau-u in ostalih koncentracijskih taboriščih, kjer so prestajali nečloveške muke naši bičani in opljuvani prijatelji-rojaki.

Zaživela je Peca s svojo prvo koroško partizansko četo 14-tih delavcev, kmečkih sinov in hčera. Narodni heroj Matija Verdnik-Tomaž je delal v Rožu in ga mobiliziral v oboroženo vstajo. Narodni heroj France Pasterk-Lenart je prodiral v osrčje Koroške od vzhoda, a je omahnil pod sovražno kroglo že aprila 1943, medtem ko je Tomaž padel februarja 1944.

Višek partizanske borbe na Koroškem je bil nastanek koroške grupe odredov, ki je bila formirana pomladi 1944 leta z dvema odredoma, vsak po 2 ali 3 bataljone.

Nemški nacizem je bil proti našim partizanskim edinicam brez moči. Svoj bes je izražal nad posameznimi ujetimi borci in nad nedolžnimi družinami. V svoji krvoločnosti se ni ustavil niti ne pred otroci, nosečimi materami in starčki. Pri Peršmanu pod Peco je hitlerjeva soldateska pobila 12 člansko družino z osmimi otroci v starosti od enega leta do 12 let. Na Svinji planini je pobila Korlutovega gospodarja z nosečo ženo. V obeh primerih je požgala tudi domačije. V Lepeni je ubila 90 letnega Hojnikovega očeta s sinom in snaho in jih vrgla v gorečo hišo, kjer so zgoreli. Trije od gestapa zahrbtno ubiti Bistričani Einspieler, Švarc in Križnar, kot ranjenec ujeti in ubiti Vili Olipic iz Kaple na Dravi, 13 obglavljenih na Dunaju in številni drugi polnijo dolgo vrsto nedolžnih žrtev nacističnega terorja. Bilanca Hitlerjevega „junaštva“ na Koroškem nas navdaja z grozo.

Partizanske edinice in naše ljudstvo je bilo eno. Hitlerjanci so se partizanov tudi na Koroškem bolj bali kot partizani Nemcev. Partizani smo vedno bili točno informirani, kje so nemški vojaki in koliko jih je, Hitlerjanci pa nikoli niso vedeli, kje smo partizani in koliko nas je. Odločilni činitelj za tako obveščenost je bilo naše ljudstvo, ki je hitlerjance vodilo za nos in jih pošiljalo v partizanske

zasede. Koroško ljudstvo in partizane je vezala močna in enotna zavest, da so na svoji zemlji in da se borijo proti tuji vojski. Ta zavest je zmagovala iz dneva v dan in je kljub tragedijam, kot na primer pokolj partizanov pod Arihovo pečjo ali na Komelju, napredovala in krepila partizanske vrste vsa tri leta oborožene borbe na Koroškem.

Partizani na Svinji planini, okoli Jepe in Obirja so enako verovali v sovjo pravično zmago nad fašizmom, kot so verovali partizani Ziljske čete, ki je štela preko 40 moških in se borila med Beljakom in Šmohorjem in ki je imela svoje taborišče v „Kamenitem morju“ pod Dobračem.

Dokument težke in krvave oborožene borbe koroških Slovencev proti hitlerjevi Nemčiji kot največjemu sovražniku človeštva in likvidatorju avstrijske države, je devedintrideset pokopališč po Podjuni in Rožu, ob Zilji, na Gurah in severno od Vrbskega jezera. Za svojo narodno osvoboditev, za osvoboditev naše države

**Spomenik žrtvam
fašizma
na pokopališču
v Železni Kapli**

**Okolica Železne Kaple
je za osvoboditev
doprinesla naslednje
smrtne žrtve**

**102 padla partizana
62 ubitih in umrlih v KZ in
gestapovskih ječah
16 ubitih na domovih**

ve smo zvesti mednarodni solidarnosti proti fašizmu pretočili mnogo svoje dragocene krvi in žrtvovali na stotine mladih človeških življenj.

Uspeh teh težkih žrtev je viden. Imamo slovensko gimnazijo v Celovcu. Imamo kmetijsko šolo, svobodno poslušamo slovenske oddaje Radia Celovec, imamo svojo knjigarno v Celovcu in končno člen 7 državne pogodbe, na katerem temelji naša borba za enakopravnost slovenskega naroda na Koroškem.

Vse te pridobitve so nam veliko zadoščenje. Pribiti pa moram, da smo za-
služili več in da so te pridobitve v bistvu sad lastne borbe in lastnih prizadevanj.
Nihče nam ni kaj podaril ali pripomagal, ne naša država in tudi ne pobožni
modrijani, ki so na Koroškem našli „svojo drugo domovino“. Bolj kot kedaj koli
se zavedamo zgodovinske resnice: „Ko bi ne bilo partizanske borbe na Koro-
škem, bi tudi teh njenih pridobitev ne bilo.

Kdor negira partizansko borbo koroških Slovencev, kdor molči o resnični
zgodovini našega protifašističnega boja, kdor blati partizansko tradicijo v borbi
za enakopravnost in ohranitev našega materinega jezika, podpira in krepi na
Koroškem duh, ki se znaša nad partizanskimi spomeniki, ki se zaletava proti
slovenskemu šolskemu pouku, ki bi določila člena 7 državne pogodbe najraje
zmanjšal na nič in ki se z vsemi silami upira sožitju obeh narodov v deželi in
njihovemu sporazumevanju.

Borba slovenskega naroda in koroških Slovencev prav posebno, je bila
odločilnega pomena za naš obstoj, za razvoj v današnje in bodoče dni, za vse
kar imamo koroški Slovenci in slovenski narod. V tej borbi pa se nismo znašli
ramo ob rami le slovenski katoliki, socialisti in komunisti, temveč so složno z
nami vstopili v isto borbo tudi avstrijski antifašisti. Dva bataljona avstrijskih
antifašistov se nam je pridružilo v teku naše narodnoosvobodilne borbe. Mnogo
pa jih je tudi bilo, ki so vzdrževali zveze z nami, nam pomagali v naših napo-
rih in nas oskrbovali z raznimi potrebščinami vse do municije in orožja. Bili so
to nemškogovoreči Korošci, bili so to Štajerci, Zgornje- in Nižjeavstrijci ter Du-
najčani. Skupni sovražnik in skupni boj za svobodo in enakopravnost sta bila
stebra za most med obema narodoma, slovenskim in avstrijskim. Ta most nas
tudi danes druží v prizadevanjih za mir, enakopravnost in sporazumevanje.
Ob 20. letnici vstaje slovenskega naroda proti fašizmu zgrajeni in odkriti veli-
častni spomenik padlim žrtvam proti fašizmu v Grazu je najboljši simbol trdnosti
tega mostu. Ta spomenik nas veže in nas svari širom sveta: „Čuvajte svobodo in
mir, kajti dali smo za njiju svoje življenje“.

Dokler sonce sije

(Valentin Polanšek)

Ko sonce sije,
pokaže vse svoja dvojna lica:
sončno in senčno stran!

Ko se človeku pamet razvije,
mu vest vse opredeli:
v dobro in zlo!

Dokler sonce sije,
ne iščimo vedno hladu sence,
udobja in užitka,
marveč ostajajmo v svetlobi
in malo žrtvujmo znoja,
da se napolnimo s toplino
za nenadne dneve pokoja...

Korak naprej, manjka pa še bistveno

Dr. FRANCI ZWITTER

Skušnje v zvezi s sporom med našo republiko in Italijo pred OZN in tudi skušnja dosedaj že 8 zasedanj jugoslovansko-italijanskega mešanega odbora za izvajanje posebnega statuta londonskega memoranduma kažejo, da mednarodni in meddržavni razgovori nikakor niso najboljše sredstvo za rešitev manjšinskih vprašanj. To ne samo zato, ker se pri takih razgovorih vsaka stran boji za svoj prestiž in iz tega razloga le težko popušča tudi v vprašanjih, kjer je popuščanje mogoče, marveč tudi zaradi tega, ker je pri takih pogajanjih mogoče reševati le načelna vprašanja, ne pa podrobna, ki pa so v vsakodnevni praksi za manjšino samo navadno večje življenjske važnosti kakor še tako lepe načelne izjave, ki se potem ne izvajajo. Primerov za to je dolga vrsta mednarodnih pogodb za zaščito manjšin, ki se čudovito lepo berejo, katerih izvajanje pa je v resnici navadno zelo skromno. Končno smo prav pri južnotirolskem primeru doživeli, kako je mogoče tudi jasne pojme kot n. pr. pojm avtonomije različno tolmačiti in kako ustavni predpisi posamezne države lahko zožujejo in utesnujejo široke mednarodne dogovore. Tudi v naši državi postaja na osnovi najnovejše, dosedanje judikaturi in pravni vedi popolnoma nasprotujoče odločbe Ustavnega sodišča z dne 14. 10. 1961 v zvezi z vprašanjem ustavnosti Evropske konvencije o človečanskih pravicah vprašanje mednarodno prevzetih obveznosti vedno bolj problematično. Saj se na osnovi najnovejše odločbe Ustavnega sodišča lahko zgodi, da kdo tudi določilom člena 7 Državne pogodbe v korist koroške slovenske in gradiščanske hrvatske manjšine odreka ustavno zakonitost, ki bi stem sploh zgubila svoj pravni značaj in mednarodni pomen, ker bi uživala prejšnja ustavna določila večjo moč, kot mednarodno prevzeta obveznost.

Nepopolnost mednarodnega reševanja manjšinskega vprašanja se vidi tudi v tem, da druge, z mednarodno pogodbo nezaščitene manjšine odnosno dele manjšin sploh ne upošteva. To se zlasti vidi na primeru Slovencev v Videmski pokrajini, ki jim Italija noče nuditi zaščite londonskega sporazuma, ker v njem formalno niso zapopadeni. Kje, končno, naj bi našle zaščito manjšine, ki nimajo svojega matičnega naroda v drugi državi?

Vsi ti pogledi in zlasti razvoj okoli avstrijsko-italijanskega spora zaradi južnotirolske manjšine pred OZN ponovno potrjujejo pravilnost našega stališča, ki smo ga iznesli v Spomenici koroških Slovencev naši vladi „da vsaka izključitev soddločanja narodne manjšine izzove napetosti, ki se jim je treba v splošnem interesu države in v interesu mirnega sožitja vseh narodov brezpogojno izogniti“. Se bolj jasno je to naše mnenje izraženo v motivnem poročilu k vlogi, ki sta jo predali obe osrednji organizaciji koroških Slovencev v januarju 1958 tedanjemu predsedniku parlamenta dr. Feliksu Hurdesu in v katerem je rečeno:

„Vsaka manjšina ima svojo lastno razvojno zgodovino in živi v povsem svojstvenih pogojih, ki jih samo po sebi razumljivo sama najboljše pozna in je zato učinkovita ureditev manjšinske zaščite mogoča samo v sodelovanju s prizadeto manjšino“.

In nadalje:

„Večina v manjšini ne sme gledati elementa, ki sosedne narode loči, marveč mora v manjšini priznati in spoštovati naravni most in poklicanega posrednika od naroda do naroda in od države do države. Temu odgovarja na drugi strani za manjšino samo po sebi razumljiva dolžnost do brezpogojne lojalitete nasproti večini in državi.“

To so načela, ki so jih jasno podkrepili številni govorniki v sporu med Avstrijo in Italijo pred OZN in ki jih je zlasti poudaril v tej debati tudi jugoslovanski delegat Miša Pavičević, ko je dejal: „Vsaka ureditev problema narodnostnih manjšin mora zagotavljati popolne demokratične pravice, enakopravnost in svoboden razvoj nacionalnih značilnosti vsake manjšine. Najbolj smotrna je tista pot, po kateri postanejo nacionalne manjšine činitelj, ki prispeva k zblizanju narodov in izboljšanju dobrososedstvenih odnosov. Vsaka druga politika, ki ne spoštuje pravice nacionalnih manjšin ali ki bi težila za denacionalizacijo, ne samo onemogoča konstruktivno in pravično rešitev, ampak je lahko v škodo zainteresiranim državam in svetovnemu miru sploh“.

To pa so načela, ki se vedno bolj uveljavljajo tudi pri manjšinah samih. Ne mislim tu na ureditev manjšinskih vprašanj v socialističnih državah, kjer je enakopravnost manjšin zagotovljena več ali manj že z družbeno ureditvijo, niti ne na vprašanje retoromanske narodne skupine v Švici, katere jezik je priznan kot četrti državni jezik in kateri država daje izdatno finančno podporo, marveč imam pred očmi klasične srednjeevropske manjšine kot slovensko in južnotirolsko v Italiji, ki obe se v zadnjem času prizadevata za neposredno reševanje

Naš obveščevalec
in usmerjevalec
„Slovenski vestnik“
je junija doživel
svojo
tisočo številko

svojega vprašanja z vlado samo. V Južnem Tirolu so že začeli s posebno študijsko komisijo, v kateri so zastopani tudi predstavniki južnotirolske manjšine, slovenska manjšina v Italiji pa se zlasti v zadnjem času trudi za neposreden stik z vlado.

Koroški Slovenci pozdravljamo, *da je posebno sedanji zunanji minister dr. Kreisky pokazal razumevanje za reševanje problema neposredno z manjšino samo. Povsem razumljivo je, da smo kot neposredno prizadeti šestokrat neučakani in nepotrpežljivi ob — kakor se nam zdi — preveč pičlih rezultatih tega našega prizadevanja in ob prepočasnem reševanju naših življenjskih vprašanj.

Toda če smo objektivni, moramo priznati tudi gotove uspehe. Tako beležimo v zadnjem času brez dvoma pozitivne ukrepe:

- bila je ustanovljena posebna šolska oblast, ki sicer ni popolnoma v našem smislu, pač pa predstavlja, če se je bomo znali pravilno posluževati, začetek smeri v gotovo šolsko avtonomnost;

- za potrebno gradnjo slovenske srednje šole je v proračunu prosvetnega ministrstva za leto 1962 predviden prvi milijon šilingov — sicer majhna vsota, toda le začetek;
- vlada je sporočila Zvezi koroških partizanov sklep o obnovi porušenega spomenika v čast padlim v borbi proti fašizmu v Velikovcu;
- pravosodni minister dr. Broda je napovedal zakon proti narodnostni mržnji in sporočil, da na osnovi argumentov ZSO ostanejo okrajna sodišča na dvojezičnem ozemlju neokrnjena;
- slovenskim izseljencem bo končno vsaj delno priznana odškodnina za omejitve svobode;
- slovenskim narodnim organizacijam je obljubljena poprava škode, ki so jo utrpeli v času nacizma;
- osrednjim organizacijam koroških Slovencev je bil poslan osnutek zakona o slovenskem uradnem jeziku, da zavzameta do njega stališče;
- zlasti pa so bile dane širše možnosti za kulturno sodelovanje in kulturno participiranje manjšine z okrepitevijo kulturne izmenjave in uvedbo maloobmejnega prometa med našo deželo in LR Slovenijo.

To so brez dvoma razveseljivi in prijemljivi rezultati dosedanjih kontaktov med zunanjim ministrom kot osrednjim organom vlade za reševanje manjšinskih vprašanj in predstavniki dežele ter prizadete manjšine.

Toda tem kontaktom manjka v smislu naših pogledov na reševanje manjšinskih vprašanj še bistveno:

Ti kontakti so samo izraz dobre volje zunanjega ministra in ne stalna, ustavno urejena ustanova in zlasti še ni tudi določena njihova kompetenca. Treba je tudi formalno in ne samo dejansko priznati legitimnost predstavnikov osrednjih narodnih organizacij za te kontakte z vlado in ne sklicevati se na druge primere, kjer imajo manjšine slučajno še svoje parlamentarne zastopnike. Prav zadnja desetletja so vendar najbolj jasno dokazala, da parlamentarnost pri večini manjšin ne more biti več kriterij za legitimnost njihovih predstavnikov. Že predvojni manjšinski kongresi so morali upoštevati to spremenjeno stanje in priznati kot legitimne predstavnike manjšine zastopnike nacionalnih organizacij le-teh.

Ta kvalifikacija zadostuje tudi pri današnji mednarodni manjšinski organizaciji — Federalistični uniji evropskih narodnostnih skupin, s katere načeli se sicer ne strinjamo, ker njeni statuti ne odgovarjajo našim prej iznešenim načelom, da le manjšina sama lahko zastopa svoje interese. Končno mora postati pri teh kontaktih manjšina dejansko polnopraven partner, če naj pride končno do znosne rešitve naših življenjskih vprašanj.

Da vprašanje še zdaleka ni zadovoljivo rešeno, ni le naša trditev, marveč tudi spoznanje znanstvenikov in strokovnjakov kot n. pr. profesorja dr. Ermacore, ki je v svojem predavanju pred pravniki v Celovcu nedvoumno izjavil, da manjšinska zaščita v naši državi ni ne popolna in ne enakopravna, marveč zahteva še številnih zakonitih ukrepov. Zlasti pa zahteva razumevanja in pripravljenosti večinskega naroda in vlade, da se končno otrese nezaupanja do manjšine, če le-ta zahteva v skrbi za svoj obstoj pravice, ki ji grejo. To pa je mogoče doseči le ob resnično enakopravnem in iskrenem sodelovanju med vlado in manjšino za znosno ureditev življenjskih vprašanj manjšine brez ozira na še vedno obstoječe, zgodovinsko pogojene resentimente, ki na žalost še vedno preprečujejo rešitev perečega vprašanja na škodo mirnega sožitja med narodi.

Ob štiridesetletnici Zveze slovenskih zadrug v Celovcu

Dr. MIRT ZWITTER

„Štirideset let je delal Jernej,“ pravi Ivan Cankar v zgodbi o hlapcu, ki je mnogo oral in sejal, pa le malo pospravil zase. In pesnik v poudarku štiridesetih let pove, da je to dolga doba. Komaj jo človek vso zmore s polno zavestjo pregledati, čeprav jo je sam doživljal.

Od mož, ki so komaj nekaj mesecev po usodnih odločitvah svetovne politike korajžno zgrabili za oralo in zaorali brazdo samostojnemu zadrružnemu ustvarjanju koroških Slovencev, živijo danes samo še trije. Kot živ spomenik zahvale njim in vsem, ki so že zaključili setev in žetev, pa živi med nami plod njihovega pogumnega, dalekovidnega in podjetnega dejanja:

Samostojno zadržno središče koroških slovencev

Njegova zgodovina bi napolnila obsežno knjigo, če bi hoteli naštevati brezprimerni idealizem, požrtvovalnost in voljo do ustvarjanja vseh, ki so v štiridesetih letih od prve brazde pa do danes sodelovali. Nič manj obširen pa bi bil obseg zvezka o nevihtah in neurjih, ki jih je nad njivo našega zadržnega ustvarjanja razsula usoda v tem vetrovnem kotičku Evrope. Da niti ne omenjamo sovražnikove ljuljke, ki jo je pričel po skitih metodah noči sejati med nas v novejši dobi kar ob belem dnevu in z vsemi pripomočki moderne organizacije in mehanizacije... Ni ugonobilo klenega zrna, niso ga zadušili niti najtežji valjarji. Po vsem strašnem dogajanju je ponovno vzkliklo, žene v cvet in klasje.

Tri zadruge od včlanjenih ob ustanovnem občnem zboru ter šest izmed poznejših članic so nam nasilno zatrli ali pa odtujili. Namesto njih pa so nastala nova žarišča in nove poslovalnice zadržne samopomoči. Ob štirideseti obletnici svoje ustanovitve šteje Zveza slovenskih zadrug 49 krajevnih zadrug med svoje članice.

Prvotni obseg dejavnosti

Prvotni obseg delovanja samostojnega zadržnega središča koroških Slovencev v Celovcu se je silom razmer omejeval na zastopanje interesov včlanjenih zadrug predvsem pred davčnimi in sodnimi oblastmi, na izravnavo denarjev ter nalaganje odvišnih sredstev.

Daleč pretežna dejavnost krajevnih zadrug med svetovnima vojnama je bilo zbiranje hranilnih vlog in dovoljevanje posojil članom po Hranilnicah in posojilnicah. Zaupanje do slovenskih kreditnih zadrug je bilo splošno in priznano, tudi med ljudmi, ki tega javno niso priznavali. Naloženi denarji so vsled tega običajno obležali dolga leta in dopuščali mirno razpolaganje in naložbe v posojilih, ki so pomagala zelo pomembnemu številu ljudi južnih predelov Koroške do lastne hišice ali obrata ali pa so rešila ogrožene kmetije in domove pred gospodarskim propadom in odtujitvijo.

Tako je seme, ki so ga zasejali v lastne sile verujoči sejalcı že pred desetletji na naši zemlji, rodilo stoteren in tisočeren sad.

Čeprav je tudi prva koroška blagovna zadruga nosila slovensko firmo, imela sedež v našem kraju in štela med svoje ustanovitelje najbolj razgledane slovenske zadržnike, se blagovno poslovanje zadrug pred koncem druge svetovne vojne med koroškimi Slovenci ni široko razvilo in uveljavilo.

Živinorejske in mlekarske zadruge na naših tleh so tudi najstarejši pojavi zadevne zadržne dejavnosti v deželi. Iztrgane iz nekdanih povezav in ločene od nekdanjega tržišča Trsta pa niso našle več pogojev, da bi ohranile našega kmeta pred pritiskom z velikimi sredstvi utrjene in razširjene tuje konkurence.

Vse to delovanje v korist gospodarsko in socialno ogroženega ljudstva pa

je s pritiskom na gumb v odločilni uri aprila 1941 po podrobno izdelanem načrtu pogazilo brutalno nasilje nemškega nacizma: Gestapovski revolverji so odprli desetletja skrbno vodene in čuvane blagajne, knjige in zapiski so romali v peč, združni voditelji v zapore. Občni zbor je nadomestil podpis nemškega komisarja in zapovrstjo izbrisal slovenske firme, pravila, napise, odbornike in zadruge. Kolikor si komisarji niso sami ali za svoje prijatelje prisvojili premoženja, predvsem hiš in zemljišč, so ga prevzele v znamenju „povečanja združne dejavnosti“ nemške zadruge v deželi.

Obnova organizacije in delovanja

Takšen je bil položaj, ko je ura usode majnika 1945 odbila nacističnemu nasilju. Nikakor pa še tistim, ki so se z njim okoristili. Njihove „pridobljene pravice“ kakor da njihovi zagovorniki ne bi še mogli prav verjeti, da je sedaj trganja sadov v sosedovem vrtu spet konec. Za kar je rabil nemški nacizem nekaj dni, ni bilo možnosti opraviiti dolga štiri leta po njegovem javnem ztumu.

Vsi, ki smo sodelovali, vemo za težavno delo organizacijske obnove, za iskanje železnih blagajn in knjig po raznih skrivališčih, za povračilne procese s čudnimi pričami in dostikrat še bolj čudnimi razsodbami.

Ali ne pove zadosti dejstvo, da so bili šele sredi oktobra 1948 pravno odstavljeni gestapovski komisarji Zveze in vrste zadrug in da nobeden izmed 37 ni bil klican na odgovornost za izvršeni rop in prisvojitve združne imovine! „Česar ni več, tega ni mogoče vrniti!“ Po tem osnovnem načelu povračilnih zakonov smo ostali do danes brez tega, česar nismo sami našli in z dokazi potrdili kot nekdanjo združno lastnino.

Kdo in kdaj povrne škodo za vse to, česar nismo več našli — o tem teče pravda v peto desetletje delovanja naše združne centrale in naših zadrug po vaseh. Ob tridesetletnici in štiridesetletnici glasovanja so vsekakor dobili kot nagrado prispevke države in dežele na Koroškem tisti, ki so v nacistični dobi sodelovali ali bili udeleženi pri ropu in uničevanju našega združnega premoženja. Takšna je „vmesna rešitev“ koroškega deželnega glavarja, ki smo jo zaenkrat vzeli na znanje.

Torej smo šli na delo ponovno v znamenju popolne samopomoči. Smer so določale okoliščine in zgodovina: Na podedovanih temeljih obnoviti nekdanja, ga prilagoditi novim zahtevam in pogojem. Šele nato more slediti izgradnja in razširitev v nove dejavnosti.

Poznam združnike, ki so tretjič pričeli znova z zbiranjem vlog pri svoji Hranilnici in posojilnici: Prve je odnesla prva svetovna vojna in sledeči dogodki, drugič nabrana sredstva so uropali hitlerjevski komisarji in njihovo uničevanje... In spet — kljub njim in vsemu — so pričeli znova! To je sila, ki bo tudi v bodoče in vselej zmagovala, ker preživi in premaga sile uničevanja. Danes ji gre v prvi vrsti zahvala za ponovno delovanje skoraj vseh nekdanjih slovenskih kreditnih zadrug na Koroškem. Prenovljene na znotraj in na zunaj poslujejo naše Hranilnice in posojilnice po naših vaseh in trških središčih ter nudijo združno pomoč vsem, ki si s pridnostjo in trdim delom ustvarjajo trdnjše podlage za žitljenjsko borbo ali pa so brez krivde zašli v stisko.

Razširitev združne dejavnosti

Vse gospodarstvo, predvsem še kmetijstvo, se nahaja na odločni prelomnici. Stoletja veljavne izkušnje dela in produkcije čez noč izgubljajo svojo veljavo in svoj pomen. S tem je treba računati. Treba je iskati in najti nova pota in nove rešitve. To je bila in je zahteva nove dobe. Za nas vse. Tudi v združništvu. Lažje je hoditi izhrojena pota. To ve vsak otrok. A kdo najde novo stezo in ve, kam bo vodila?

Tudi naši očetje so zaorali v ledino, zakaj ne bi zmogli mi!

Nekdaj je veljal za najboljšega kmeta tisti, ki je vse sam pridelal in izdelal, kar je v gospodarstvu in družini rabil. Danes pa zavestno ali nehoče občudujemo

tistega, ki si lahko nabavi najsodobnejše pripomočke tehnike za kmetovanje in za življenje. To je smer razvoja. Kdor mu ne sledi, bo umrl kot čudak.

Blagovno poslovanje

Zadružna samopomoč naj torej oskrbuje naše vasi z vsemi gospodarskimi potrebščinami in jim daje sredstva za njihovo nabavo v roke z vnovčenjem pridelkov. Iz te potrebe so nastale naše Kmečke gospodarske zadrugе in blagovni oddelki Hranilnic in posojilnic.

Prvi poizkusi uvedbe blagovnega poslovanja so imeli še pravne in organi-

Zveza
slovenskih
zadru-
g
se
vztrajno
uveljavlja
v
blagovnem
zadruž-
ništvu

zacijske hibe. A to ni odločilno. Bolj važno je, da danes lahko trdimo, da smo osvojili in utrdili novo panogo zadružne samopomoči v širokem delu našega ozemlja, saj nudijo naše Kmečke gospodarske zadrugе svojim članom vse, kar je za sodobno kmetovanje v naših pogojih potrebno in koristno. Da so si pridobile po vaseh tudi že potrebno zaupanje, ki ga naš kmečki človek ne deli preveč radodarno, dokazuje razvoj zadnjih let — kljub vsem težavam, zaprekam in sovražnemu pritisku proti njihovemu uspešnemu delovanju.

Les — bogastvo naše zemlje

Les in živina sta glavna izkupička naših dolin. Iz pritoka vlog in iz odplačil blagovnih dobav pri naših zadrugah smo dobili potrdilo znane resnice. Metode in obračuni prekupčevalcev na teh področjih so bili nadaljnji povod, da smo šli v obrambo kmeta z novim poizkusom zadružne samopomoči. Zadružni odkup lesa in predelava na zadružnih žagah za izvoz sta postala resnica. Zaenkrat bolj trda kot les sam. Tega smo vzorno obdelali in pridobili zanj stalne odjemalce, ki ga cenijo in tudi s plačanimi cenami priznajo.

Manj pa smo uspeli s pravilno organizacijo odkupa, ki je ostal prepuščen divji igri in spletkam privatne konkurence, ki s par šilingi višjo ceno izloči zadružni odkup in se ob nujnih posledicah trde konkurenčne borbe lahko javno posmehuje šibkostim zadružne organizacije. Ni naša Južnokoroška gospodarska zadruga osamljen slučaj. Mnogo večja in močnejša zadružna podjetja lesne stroke v državi in deželi so prenehala poslovati in obstojati.

Za potrebne pravilne sklepe je treba videti in priznati oboje: lastne šibkosti

in splošne pogoje. Potem bo odločitev koristna, pa naj bo taka ali drugačna. Izogniti pa se ji ne moremo. Razvoj jo terja v bližnji bodočnosti.

Izboljšanje živinoreje

Živinoreja, njeno izboljšanje in vnovčevanje njenih produktov nas kot naloga v slovenskem zadrugištvu na Koroškem še vedno čaka.

Tudi na tem področju bi bilo govorjenja in obljub ter napovedi za našega kmeta sedaj kmalu dosti. Treba je pristopiti k reševanju spoznanih potreb. Čim širše in strokovno bo sodelovanje, tem prej bodo premagane začetne težave. Te ne smejo biti vzrok, da vprašanja, ki terja nujno čimprejšnje rešitve, nočemo priznati in videti.

Dobro seme je potreba

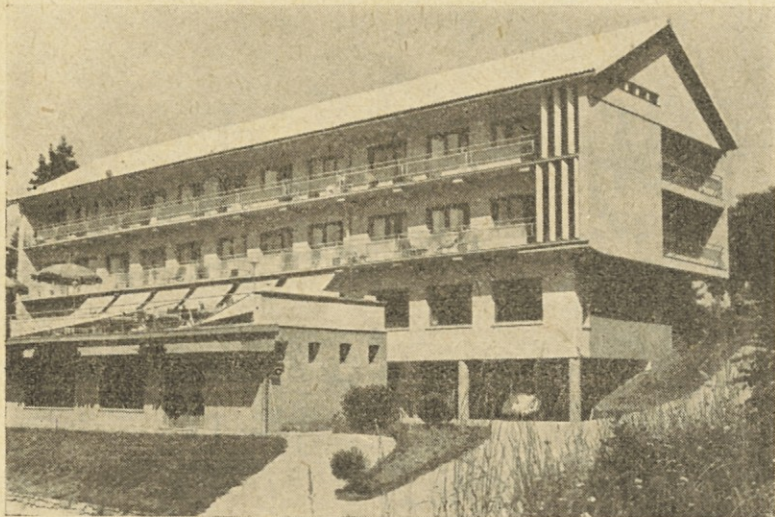
Čeprav smo po začetnih lepih uspehih opustili delovanje lastne semenarske zadruge, njene naloge v službi našemu kmetu niso izpolnjene. K sodobnemu kmetovanju pač spada tudi oskrba s prvovrstnim, priznanim semenjem. Ker je proizvodnja semenja v bistvu naloga specializiranih obratov, ni uvideti, zakaj je ne bi mogle vršiti naše domače kmetije, ki s skrbnostjo obdelave, čiščenja in prebiranja daleč prednjačijo pred mnogimi večjimi obrati. Potrebna bo reorganizacija zadruge in sestava, da se morda le najde nova pot v uspešnejši trajni razvoj, vsaj na delnih področjih.

Zadrugištvo — šola človeka

Da smo smelo šli tudi na uresničenje zadrugišne oblike na doslej stranskem področju gospodarjenja naših vasi — v tujskem prometu, je bolj vzgojnega pomena kot morda nasvet, da naj v vsaki vasi nastane zadrugi hotel. Naš kmet naj bi spoznal, da zemlja ne donša samo z okopavanjem, marveč tudi s koriščenjem njene lege in njenih lepote. In teh imamo res dosti širom vse naše zemlje!

Prvotno kot zadrugiška šola mišljen, naj bi tako zadrugi hotel „Korotan“ v Sekiri ob Vrbskem jezeru bil šola za novo miselnost in spoznanje koroških Slovincem, da skriva zemlja in dežela še mnoge neizrabljene možnosti življenja in razvoja.

Te možnosti s skupnimi napori odkriti in odpreti čim širšemu krogu našega ljudstva, bo poleg dožedanij nalog še posebna naloga petega desetletja organizirane zadrugišne samopomoči.

Hotel
„Korotan“
v Sekiri
ob
Vrbskem
jezeru

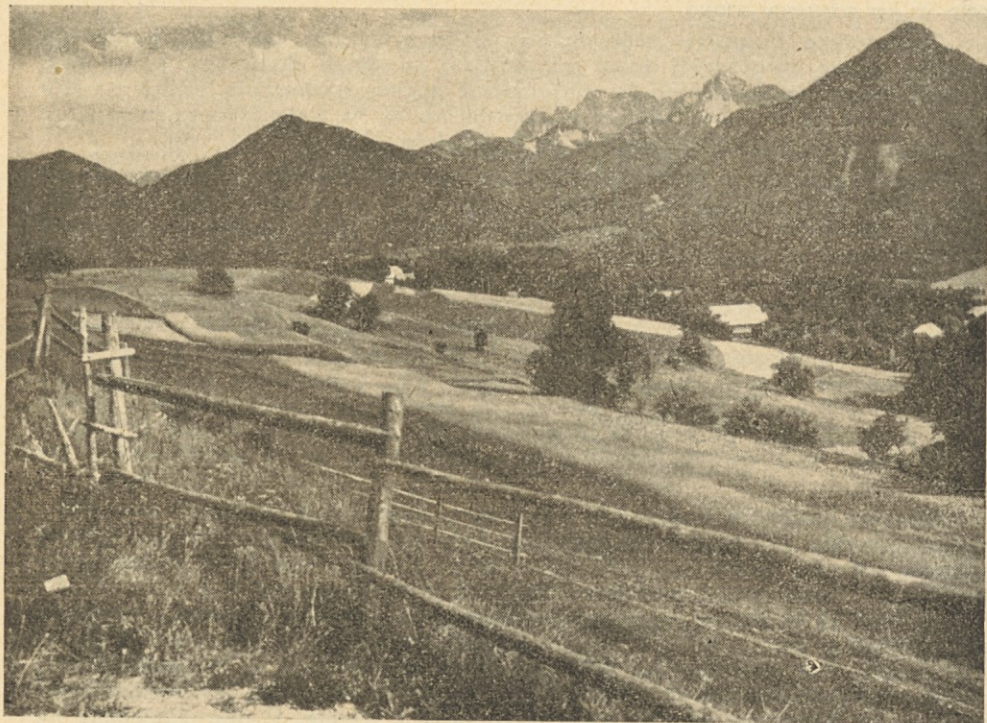
Klasje je dozorelo

Turizem — gospodarski faktor našega podeželja

BLAŽ SINGER

Spregovoriti o turizmu po našem podeželju pomeni načeti obravnavo za večino krajev in občin novega področja gospodarske dejavnosti. Še pred dobrimi desetimi leti so vsakoletni poletni letoviščarji pomenili korist le ja nekatere kraje ob naših jezerih ali pa kvečjemu še v izrazito idiličnem planinskem svetu. V turističnem letu 1936/37 so na Koroškem našli pišlih 1,400.000 nočitev letoviščarjev, v letu 1958/59 pa so jih našli že 5,642.056. Kakor pa smo lahko brali iz časopisov in doživljali sami, se je v zadnjih dveh letih število ljudi in družin, ki želijo preživeti svoj oddih, dopust ali počitnice po naših krajih, vidno povečalo. Za turistično sezono 1959/60 so po poročilih turističnih občin na Koroškem našli 5,289.000 nočitev, poleg tega pa so še po mladinskih in drugih domovih ter po campingih zabeležili 516.000 nočitev, skupno torej blizu 5,800.000 nočitev. Nasproti letu 1936/37 znaša porast turističnih nočitev na Koroškem 414 %, nasproti letu 1952/53, ko je število nočitev znašalo 1,880.000, pa 309 %. Preteklo turistično leto 1960/61 pa so bile najzakotnejše občinske ceste polne turističnih avtomobilov. Neštetočrat smo bili tudi priča povpraševanju po prenočiščih po vaseh, ki pred 3 ali 5 leti poletnih turistov sploh niso poznale.

Če k ravno kar ugotovljenemu še dodam, da je inozemski turizem dal koroškemu gospodarstvu v turističnem letu 1952/53 skupno 150 milijonov šilingov v devizah, v letu 1958/59 pa nad 792 milijonov, potem imamo vzroka dovolj,

Bogastvo naših krajev, ki ga še premalo poznamo: sonce, zrak, lepi razgledi in mir

da se nekoliko podrobneje pobavimo s to gospodarsko panogo, z našo udeležnostjo na njej in z njenim pomenom za naše podeželje. Ne smemo namreč prezreti, da je v letu 1959/60 v koroškem turizmu odstotek inozemskih gostov znašal le 70 % in da je bilo poleg njih še nad poldrug milijon ali 30 % nočitev avstrijskih turistov. Za to nikakor ni pretirano, če rečemo, da turizem v zadnjih letih obogača koroško gospodarstvo letno s ca. 1 milijardo šilingov.

Poleg teh nas tudi še drugi vzroki navajajo, da postavljamo turizem v ospredje naših gospodarskih zanimanj. Menda smo si po malem vsi na jasnem, da naš svet ni le poln naravnih lepôt, temveč da je tudi izredno pripraven za zdrav oddih ter za telesno in duševno osvežitev ljudi, ki skozi celo leto dan za dnem stojijo ob neizprosni diktatorji stroju ali pa živijo živce in zdravje razjedajoče velemesno življenje. Pretežna večina teh letoviščarjev odklanja hrup na neposredni obali naših jezer, ona želi mirnega oddiha in odpočitka v odmaknjenějšíh vaseh, kajti takorekoč že splošna družinska posest avtomobil jim vsak čas omogoča, da se navžijejo tudi tople vode naših jezer.

Koroški turizem v zadnjem desetletju

Turizem na Koroškem je takorekoč gospodarska panoga poletnega časa. Čim bolj se večja število letoviščarjev in njihovih nočitev, tembolj zaostaja zimski turizem za poletnim. V turističnem letu 1952/53 je znašal odstotek zimskega turizma na Koroškem še 8 % celoletnega turizma, v letu 1958/59 pa je kljub svojemu vidnemu povečanju znašal le še 4,5 % celoletnega turizma. Letoviščarji smatrajo našo deželo v prvi vrsti za deželo poletnega oddiha pod toplim soncem in na zdravem zraku.

To naravno bogastvo naše dežele cenijo predvsem inozemski turisti, kar potrjuje njihov naraščajoči delež na nočitvah in vedno daljši čas, ki ga preživljajo med nami. Leta 1953 je znašal delež nočitev inozemskih turistov na Koroškem le 39 %, do leta 1959 pa je narasel na 70 %. Leta 1953 so letoviščarji po naših krajih preživeli povprečno le 5 dni, leta 1959 pa že 6,7 dni.

Najbolj priljubljeni turistični kraji so še vedno naša jezera. Tako je občina Vrba 1958/59 imela nad pol milijona nočitev, Poreče nad 438.000, Millstät 265.500, Seeboden 211.000, Škocijan 210.600 in Otok 200.100. Vse druge občine so imele manj kot 200.000 nočitev. Zanimivo pa je, da se letoviščarji v teh krajih niso zadrževali tako dolgo, kakor so se zadrževali v izrazitih hribovskih ali drugih mirnejših predelih. Tako so v istem letu letoviščarji ostali v St. Lorenzen (1.291 letoviščarjev) in Dellachu v Lesachtalu (1452), v Dellachu v Dravski dolini (1.820) in v St. Urbanu (1.252) povprečno 15 do 19 dni. Po 12 do 14 dni so ostali v 24 turističnih občinah, med njimi na Brdu v Zilji, v Bekštanju, v Ledenicah, v Mariji na Zilji in v Škocijanu. V Dobrli vasi, Hodišah, Rožeku, na Otoku, v Šmohorju in v nadaljnjih 7 občinah so se zadržali več kot 10 dni. V ostalih 21 turističnih občinah, med njimi tudi v Vrbi in v Porečah pa so se zadržali manj kot 10 dni.

Koroška gostinska podjetja in privatniki v zadnjih letih ogromno investirajo, da bi privabili kar največ letoviščarjev. Tako se je število postelj za njihovo prenočevanje od 36.300 leta 1953 povečalo na 80.550 v letu 1959. Privatna prenočišča so število svojih postelj za letoviščarje povečala od 10.317 na 29.315. V letu 1960 se je število postelj za letoviščarje še povečalo. To lahko sklepamo po ugovitvi, da se je lani število gostinskih podjetij v deželi povečalo za 180 gostišč. V okrajih Šmohor, Beljak, Celovec in Velikovec se je število gostišč v letu 1960 povečalo za 121, kar predstavlja 60 % deželnega povečanja. Praktično so na Koroškem od 229 občin le še 3 ali 4 občine, ki niso udeležene na dohodkih iz tujskega prometa oz. turizma.

Turizem in naši kraji ob Zilji in Dravi

Pregled razvoja turizma na Koroškem kaže, da je leta 1959 odpadlo na kraje in občine jezikovno mešanega ozemlja Koroške in na občine v njegovem neposrednem območju 37 % nočitev. Od 61 večjih turističnih občin (z več kot 10.000 nočitvami) je znašalo število nočitev v občini

	1952/53	1958/59
Bekštanj	ni podatkov	141.439
Beljak	72.753	179.317
Brdo ob Zilji	ni podatkov	19.612
Celovec	44.773	193.243
Dobrla vas	ni podatkov	11.996
Hodiše	6.464	43.409
Ledenice	ni podatkov	28.419
Marija na Zilji	38.019	160.706
Otok	59.913	200.138
Podklošter	ni podatkov	16.680
Rožek	ni podatkov	10.002
Škocijan	63.482	210.590
Vernberk	ni podatkov	17.317
Vrba	202.894	502.539

Že ta primerjava jasno ponazarja naraščajoči pomen turizma v naših krajih. Tu ne gre le za sobe in postelje, tu gre tudi za prehrano več desetstisočev gostov, gre za najbolj praktično vnovčevanje naših kmečkih pridelkov. Gre pa tudi za zaslužek več tisočev ljudi, ki jih na domačih tleh zaposlita turizem in podjetja raznih uslug.

Toda ne le v zgoraj navedenih občinah je turizem v zadnjih letih narastel, narastel je tudi v obrobni občinah turističnih središč ob jezerih, posebno vidno pa v hribovskih občinah, ki so ga pred 10 leti komaj poznale. Tako so že leta 1959 spodnje občine javile naslednje število nočitev:

Bela	1.706	Pliberk	1.489
Bistrica nad Pliberkom	1.849	Sele	1.569
Borovlje	1.880	Slov. Plajberk	2.233
Djekše	2.640	Št. Jakob v Rožu	2.107
Gozdanje	5.754	Šmarjeta v Rožu	3.191
Kotmara vas	7.026	Železna Kapla	2.347
Libuče	1.095	Žihpolje	2.047

Več kot 500 nočitev pa so po našem podeželju v istem letu javile naslednje občine:

Bilčovs	892	Medgorje	906
Blato	791	Suha	856
Globasnica	834	Ziljska Bistrica	552
Medborovnica	854	Žitara vas	720

Ko gledamo te številke, vidimo, da postaja turizem po naših krajih vse pomembnejši gospodarski faktor. Jasno pa nam tudi postaja, da možnosti za nadaljnjo privabljanje letoviščarjev v naše kraje še zdaleka niso izčrpane. Kraji kakor Bilčevs, Žihpolje, Radiše, Medgorje, Slovenji Plajberk, Djekše, St. Peter na Vašinjah, pa tudi Kolmara vas in številni drugi kraji s svojimi mirnimi legami, s svojim sencem in gozdom lahko še potrojijo in popetorijo ravnokar prikazano število svojih nočitev. V zadnjih petih letih so mnogo neugodnejši in od prometa veliko bolj oddaljeni kraji doživeli nepričakovan vzpon turizma. Tako je n. pr. v občini Rangersdorf v letu 1959 dosegel turizem 15.561 nočitev, v Würmlachu v Lessachtalu 16.509, v St. Urbanu 19.578 in v Bergu v Dravski dolini 27.242. Ta vzpon obeta da tudi po naših krajih turizem lahko postane lepa donosna gospodarska veja vsega podeželskega prebivalstva. Razumljivo pa je, da moramo v ta namen ustvariti še gotove predpogoje.

Naša vas in turizem

Narajajoča industrializacija in tehnizacija ter vedno večja koncentracija prebivalstva v naseljih z več desetisoč in več stotisoč prebivalcev so gonilna sila za turizem v mirnih, od vrveža sedanjih turističnih centrih oddaljenih podeželskih krajih z lepimi razgledi, z gozdom in zdravim zrakom. Delovni človek, ki mu dan za dnem skozi celo leto ukazuje njegove korake in gibe neizprosni stroj, mora zboleti in zgubiti živce, če ne dobi priložnosti, da se vsaj teden, dva odpočije, oddahne in osveži v prosti, mirni naravi. On zato celo leto varčuje, da bi vsaj 10 dni svojega dopusta preživel s svojo družino v prosti naravi, na podeželju, v okolju, ki mu je drugače celo leto tuje in ki ga pogreša. Draga zabava ga ne mika, še manj pa oderuške cene, ki jih naleti po hotelih in penzionih „velikih“ turističnih centrov.

Poletni in počitniški gostje naših krajev so prav ti sloji prebivalstva. In to bodo tudi ostali. Kjer bodo naše vasi tej vrsti letoviščarjev omogočile odgovarjajoče ugodje in razvedrilo, se bo pričel turizem večati in pritok letoviščarjev naraščati.

Povečani pritok pa ne bo povzročil le povečano potrošnjo mesa, mleka, jajc, perutnine itd., temveč bo omogočil tudi njihovo neposredno prodajo brez prekupčevalcev in dolgih prevozov. Zato bi morali imeti vsi sloji prebivalstva na vasi in vse občine velik smisel za pospeševanje turizma. Od turizma nimajo zaslužka le gostilničarji in trgovci, temveč tudi kmet in vsaka delavska gospodinja, ki zna na svojem gruntu pridelovati zelenjavo, jagodičevje in pitati piščance. Turizem krepi gospodarsko moč cele občine.

Razumljivo je, da za privabljanje letoviščarjev ne zadostujejo zgolj tujske sobe po hišah in urejeno gostinsko podjetje. Za uspešen turizem in za zagotovitev stalnih, vsakoletnih letnih gostov je potrebno nekaj več: **kulturna zunanost vasi in kulturni odnosi na vasi.** Pot ali cesta, ki vodita v vas, morata biti urejeni. Na odgovarjajočem mestu naj kaže tabla v vas. Ta tabla naj pove, da so na vasi prenočišča, lepi razgledi, možnosti oddiha in razvedrila ter solidna postrežba. Seveda mora vas v vsakem primeru svoje obljube držati. Biti mora urejena in snažna, hiše prebeljene in s cvetlicami v oknih, dvorišče kmetij pa kulturno. Na mirnih in razglednih mestih morajo biti klopi za počitek in razgled. Tudi primerno kretališče in igrišče za otroke naj ne manjka.

Vse to pa so vprašanja, ki jih je treba reševati v skupnosti, ki zahtevajo zdravih odnosov med sosedami in primerne čute za skupnost, za skupne skrbi in skupne naloge. Brez tega tudi skupnih koristi pri turizmu ni. Kulturna zunanost vasi in kulturni odnosi jamčijo tudi v turizmu za uspeh. Vendar se pri pripravi za pospeševanje turizma nikakor ne smemo ustrašiti začetnih težav in nesoglasij na vasi. Sosedje, ki vidijo v njem svoje koristi in koristi vasi, naj začnejo. Ostali jim bodo kmalu sledili, če ne iz spoznanja, pa iz zavisti. Vedno pa naj bo pot v turizem skupna in složna.

Železna Kapla

Ob koncu tega pregleda le še tole:

Turizem za vas ni nevaren in jo ne more potujčiti. Odločilen faktor smo mi sami. Kdor misli, da se bo svojim poletnim gostem prikupil, če bo zatajil samega sebe, svoje poreklo, svojo govorico in svojo narodnost ter običaje in navade na vasi, je v veliki zmoti. On od njih ne bo deležen pravega zaupanja in spoštovanja. Številni primeri potrjujejo, da so bili domačini deležni upravičene graje s strani letoviščarjev, ker so se hoteli pokazati drugačne, kakršni so. Nas ni treba biti pred nikomur sram. Višino slovenske kulture, zlasti pa njene folklore in pesmi, danes ves svet priznava in spoštuje prav tako, kakor se spoštljivo čudi našim naporom v preteklosti. Veliko poletnih gostov je srečnih, če more našo kulturo in preteklost neposredno spoznati. Kdor pa nas noče razumeti, naj nas raje pusti v miru in ne hodi več v naše vasi.

Ne razprodajamo naše zemlje za gradnjo tujih turističnih objektov. Kdorkoli jo kupi, nam jo slabo plača, pa če nam za kvadratni meter daje ne vem koliko šilingov. Ne pozabimo, da dajemo z razprodajo naše zemlje zastoj vso njeno lepoto in vso njeno zdravje, ki ga nudi in ki ga tisoči in desettisoči vsako leto pri nas iščejo in plačajo. Spoznajmo, da si investicije, ki si jih na naši zemlji za razvoj turizma privoščijo tujci, lahko privoščimo sami, da se morajo tudi nam izplačati, ker se tudi njim izplačajo le s pomočjo dela uslužbencev iz naših vrst. Ostanimo tudi danes, ko je lažje, kot kdajkoli, na svoji zemlji svoj gospod. Utrujmo in širimo tudi s turizmom svojo zavest in spoštujemo jo, potem nas bodo tudi drugi spoštovali.

Kratek pregled našega kulturnoprosvetnega življenja

[1. 12. 1960 — 30. 11. 1961]

Vlogo in smisel našega kulturnoprosvetnega dela lahko združimo v geslo: S kulturnoprosvetnim delom na vas, do slehernega človeka, ki mu je slovenščina materni jezik in do slehernega človeka, ki je za mir in prijateljstvo na meji, za sožitje in razumevanje med narodoma sosedoma.

V minulem prosvetnem letu smo se koroški Slovenci trudili, da bi na poti k temu cilju napravili potreben in možen korak naprej. Na tem prizadevanju so bile udeležene številne naše ljudskoprosvetne organizacije, naš tisk in založništvo, radio ter obstoječe slovenske šole in tečaji. Vse so se bolj ali manj uspešno spoprijele s številnimi težavami na poti k temu cilju. Zato je njihov uspeh treba gledati v luči teh težav in ga ne zmanjševati z kriteriji, ki so v navadi, če kulturnoprosvetna dejavnost uživa vso podporo družbe. Vedeti je treba, da naša tovrstna dejavnost take podpore ni bila in ni deležna.

Delo ljudskoprosvetnih organizacij

Delo naših ljudskoprosvetnih organizacij se je kakor zadnja leta tudi letos odvijalo v iskanju poti iz čitalniške dobe v današnji čas avtomobilov na cesti in televizorjev na vasi. Iskale so pota in možnosti za popestritev prosvetnega dela in za kulturno osveščanje našega ljudstva. Poleg tega pa so se prizadevale, da bi kar najbolj razširile kulturno sodelovanje.

Slovenska prosvetna zveza in včlanjena društva v tej smeri lahko zabeležijo svoje prve bolj ali manj uspešne poizkuse. Prvi takšen poizkus je bil **„Teden prosvetnih in zabavnih večerov“**, ki niso imeli le zelo pestro vsebino, temveč smo z njimi podrli tudi ločnico med publiko in odrom in tako zvalili k neposrednemu sodelovanju razmeroma širok krog publike. Te večere so naša društva v sodelovanju z DPD Svoboda Kranj uspešno priredila med 28. januarjem in 3. februarjem v Grbalji vasi, na Radišah, v Selah, na Obirskem, v Lepeni in v Podravljah. Nič manj uspešni niso bili podobni večeri, ki jih je priredilo SPD „Edinost“ v Škofičah ob sodelovanju pevskega zbora „Vrbsko jezero“ v Škofičah, Ločah in Slovenjem Plajberku.

Drugi poizkus so bila **potopisna predavanja z barvnimi diapozitivi**, ki sta jih imela Hanzej Weiss in Mirko Kunčič v 12 društvih. V domači pripovedniški besedi sta ob čudovitih lastnih amaterskih barvnih diapozitivih popeljala svoje poslušalce v Bosno, Črno goro, Bolgarijo, Grčijo in Dalmacijo. Tretji, ponekod zaradi slabih krajevnih priprav žal manj uspešni poizkus so bila **predavanja o kmetijski renti, o prizadevanjih za uresničitev člena 7 državne pogodbe in o življenju tržaških Slovencev v času kulturnoprosvetnega tedna v 13 krajih.**

Slovenski književniki, ki so bili med nami: France Bevk, Jože Ingolič, Matevž Hace, Janez Menart, Lojze Kraker

Slovenska filharmonija pri svojem tretjem koncertu v Celovcu

V istem tednu prirejene **literarne ure s slovenskimi književniki** Francekom Bevkom, Antonom Ingoličem, Matevžem Hacetom, Janezom Menartom, Lojzeto Krakarjem in Slavkom Jugom so potekale podobno, kakor so potekale literarne ure leto dni poprej. Iz svojih del so imenovani književniki brali v 16 krajih. Povsod so jih bili ljudje zelo veseli.

Poizkus moderne **oderske predstave** z dramo „Globoke so korenine“ ob gostovanju jeseniškega gledališča v Dobrli vasi, v Glinjah in v Ločah je imel dober odmev. SPD „Svoboda“ v Št. Janžu v Rožu je na to pobudo letos koncem oktobra z modernim scenarijem in moderno režijo trikrat uspešno odigralo „Dnevnik Ane Frank“. Želimo, da bi tudi ostale igralske družine posvetile modernizaciji svojih dramskih prireditev več pozornosti kot doslej. Da je to mogoče, smo videli na primeru obiska SPD Jezersko s Finžgarjevo „Razvalina življenja“ v Lepeni in Št. Primožu.

V zborovskem petju je bil dosežen edinstveni uspeh, ko je 10. maja 1961 nastopil 100 članski pevski zbor SPZ pod vodstvom Pavla Kernjaka in Zdravka Hartmana petdnevno koncertno turnejo v Beograd, Zagreb in Ljubljano in tam ob nepopisnem navdušenju predvajal našo narodno pesem. Po svoji prizadevnosti pa je vse zборе prekosil mladi zbor „France Pasterk Lenart“, ki je imel letos 5 koncertov in ki je poleg tega še nastopil na Mladinskem pevskem festivalu v Celju in v Radio Celovec. Njegovo prizadevanje je bilo letos toliko bolj posrečeno, ker je v svoje nastope vključil tudi inštrumentalni trio „Koročan“ s solističnimi pevske nastopi in ker je poleti končefiral tudi po domačih turističnih krajih. Z inštrumentalnim triom „Koročan“ sia se v prosvetno delo vključila podobna ansambla v Selah in Škofičah.

SPZ in včlanjena društva zaključujejo preteklo prosvetno leto z 85 koncerti, igrami, prosvetnimi večeri, literarnimi urami in predavanji na domačih tleh. V tej dejavnosti je bilo kulturno sodelovanje SPZ in njenih društev v okviru malo-obmejnega prometa med Avstrijo in Jugoslavijo in tudi s prosvetnimi ustanovami ostale Slovenije zelo živo. Jubilejni 10. Slovenski ples, obisk slovenskih književnikov, gostovanje Plesnega orkestra RTV Ljubljana, godb iz Raven in Javornika ter Jeseniškega gledališča in drugih kulturnih skupin so dokaz tega plodnega sodelovanja. Vezi, ustvarjene na koncertni turneji v Beogradu in Za-

grebu pa so prvi predpogoj, da se bo to sodelovanje razširilo tudi na Hrvaško in Srbijo.

V tej dejavnosti je treba omeniti še prizadevanje za gojitev slovenske besede in pesmi na Koroškem v okviru Krščanske kulturne zveze in Pevske zveze. Dočim prva in njene skupine letos s svojimi, žal mnogokrat le preveč enostranskimi prireditvami, niso presegle okvira krajevnih prireditev, je slednja izvedla pomemben in uspešen koncert pesmi koroških skladateljev dne 22. oktobra v dvorani Delavske zbornice v Celovcu.

Naš tisk in slovenske oddaje Radia Celovec

V kulturnem in družbenem osveščanju prebivalstva igrata tisk in iz radio-sprejemnika prihajajoča beseda veliko vlogo. Najzvestejši spremljevalec naših prosvetnih prizadevanj in prosvetno politični usmerjevalec našega ljudstva **„Slovenski vestnik“** je tudi letos v večji meri kot doslej izpolnjeval to poslanstvo. To poslanstvo je prišlo zlasti v njegovi jubilejni tisoči številki prav vidno do izraza. V mejah svoje politične koncepcije je tudi **„Naš tednik-Kronika“** prispeval svoj del k temu osveščanju.

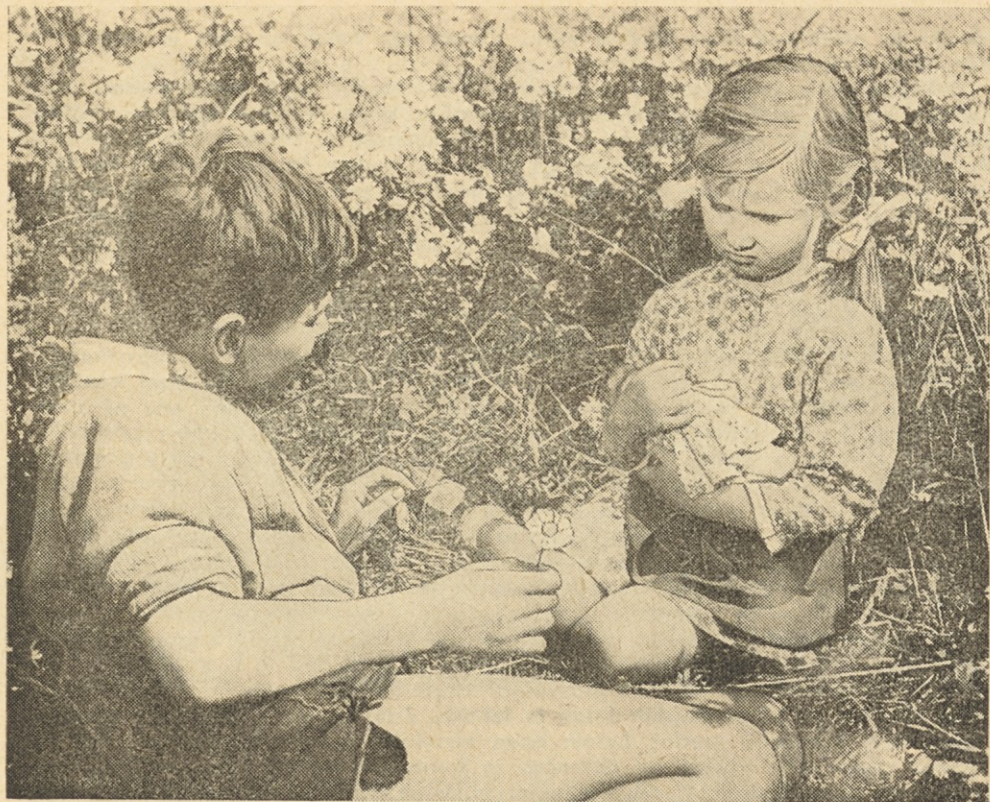
Med prosvetljevanje potom fiskane besede spada tudi šolski list **„Mladi rod“** konzorcija slovenskih učiteljev, ki služi ljudskošolski mladini kot učbenik za slovenščino. Letos je vstopil v 11. leto svojega izhajanja. Prav pa bi bilo, da bi po njem starši šoloobveznih otrok še bolj posegali kot doslej in da bi se tudi krog sodelavcev njegovega uredništva povečal.

O kulturni dejavnosti v pisani besedi med mladino pa pričajo dijaška glasila **„Mladje“** ter **„Kres“** marijaniščnikov na Plešivcu, **Setev** učiteljiščnikov v Celovcu in kot literarni obzornik dijakov slovenske gimnazije v Celovcu **„Dijaški glas“**, ki je prišel na svetlo koncem leta 1960. V teh glasilih se naš dijaški naraščaj meri in pili v prozi, v pesmi in likovni umetnosti. Želimo le, da bi v svojih prizadevanjih mladi dijaki ne popustili in da bi kmalu pomnožili žal še vedno preredke vrste naših kulturnikov, ki se bavijo z leposlovjem in likovno umetnostjo.

S tem v zvezi še besedo o **slovenski knjigi** med nami. SPZ je v pospeše-

Plesni orkester RTV Ljubljana pod vodstvom Bojana Adamiča

Prizor iz filma „Dolina miru“, ki ga naša mladina ni smela gledati

vanju slovenske knjige tudi v preteklem letu dala svoj knjižni dar med ljudstvo, koledar in 5 knjig. Podobno zalaga naše prebivalstvo s knjižnim darom tudi Mohorjeva družba. S proizvodi slovenskega knjižnega trga pa drži naše ljudstvo na tekočem knjigarna „Naša knjiga“ v Celovcu. Njena pestra knjižna izbira je deležna naraščajočega zanimanja. Letos je prodala za dobro polovico več knjig kot lani.

Radio Celovec je imel na teden do 5 ur 20 minut slovenskih oddaj. Oddaje so bile pretežno glasbenega značaja in so se komadi deloma zaradi želja poslušalcev, deloma pa zaradi pomanjkanja novih originalnih posnetkov precej ponavljali. To vrzel je skušala uprava premostiti z aktualnimi predavanji in reportažami, pri čemer pa je bil uspeh odvisen od sodelavcev in od razpoložljivih denarnih sredstev. Letos januarja je minilo 15 let slovenskih oddaj radia Celovec, njegovega kulturnega osveščanja prebivalstva in njegove graditve mostu med narodom v deželi. Na tem mestu je treba tudi ugotoviti, da je čas slovenskih oddaj radia Celovec za delovne ljudi skrajno neprimerno določen. Prav bi bilo, da bi uprava Radia Celovec upoštevala, da imamo tudi Slovenci pravico poslušati vsaj del nam namenjenih oddaj v večernem času in v času delopusta.

Potujoči kino SPZ

Potujoči kino SPZ je svoje 1959 začeto predvajanje slovenskih filmov nadaljeval in imel v prosvetnem letu 1960/61 skupno 68 predvajanj. V tem ob-

dobju je predvajal filme Dolina miru, Vesna, Ne čakaj na maj in mladinski film Dobro morje.

Vloga potujočega kina je pomembna zlasti zaradi tega, ker posreduje slovensko besedo, kulturo in razvedrilo v odročne kraje, ki so drugače le redko deležni slovenske prosvetne prireditve. Priljubljenost slovenskih filmov najbolj kaže dejstvo, da so filme potujočega kina SPZ v tem letu predvajali še trije kinematografi. Žal pa zadevni zakon, ki pravi, da smejo potujoča kinopodjetja igrati le v krajih, ki so 5 km oddaljena od stalnih kinematografov, preprečuje, da SPZ ne more ustreči številnim željam našega prebivalstva v teh krajih po predvajanju slovenskih filmov.

Naše šole in tečaji

Slovenska gimnazija v Celovcu in dijaški domovi ne vršijo le svojo nalogo vzgoje in izobraževanja naše mladine, temveč širijo poleg športa med mladino tudi prosvetno in kulturno dejavnost. Ta dejavnost se v zadnjem letu ni omejevala zgolj na „Dijaški glas“, temveč je zlasti živa na glasbenem področju. Letošnji koncerti v Celovcu, na Bistrici v Rožu in v Škocijanah niso le pokazali plodno delo močnih mladinskih zborov, temveč tudi utrjujočo se instrumentalno in recitacijsko dejavnost. Prav in potrebno pa bi bilo, da bi naša srednja šola in dijaški domovi posvetili vzgoji dijakov v moderni dramatikki isto pozornost, kakor jo posvečajo glasbi. Naše podeželje tega potrebuje in želi.

Razveseljiva je tudi likovna dejavnost med našimi srednješolci, posebno med dijaki slovenske gimnazije. Dejstvo, da je Zveza slovenske mladine letos lahko uspešno zaključila svoj slikarski natečaj s podelitvijo 5 nagrad za najboljše slike, to nedvomno potrjuje.

V mnogo težjih pogojih se prosvetno udejstvovanje uveljavlja na naši **Kmetijski šoli ter po gospodinskih šolah in tečajih**. Zato pa so tu doseženi rezultati toliko bolj priznanja vredni. Letnih ocen rezultatov ne moremo dajati, ker so uspehi vsako leto odvisni od gojencev in gojenk in zaradi tega različni. Vsekakor pa je vsakoletni ljudskoprosvetni trud teh zavodov, ki imajo specifično nalogo le v strokovnem šolanju, vsega priznanja vreden.

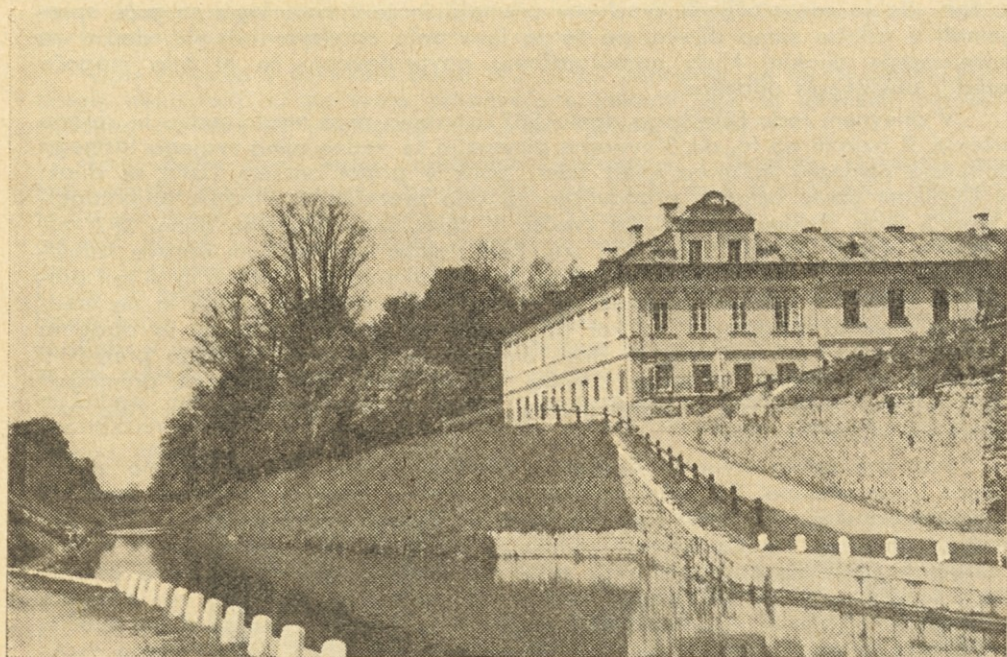
Kulturna izmenjava Koroška - Slovenija

O naši kulturni izmenjavi s Slovenijo smo že govorili. V tem poročilu pa je treba še posebej spregovoriti o izmenjavi, ki jo gojijo koroške nemške kulturne organizacije in ustanove. V tem pogledu je bilo minevajoče leto zelo plodno, plodnejše kot so bila zadnja leta.

Izmenjava se je začela z gostovanjem Slovenske filharmonije v Celovcu 28. 4. 1961, njen zadnji akt v času, o katerem poročamo, pa je bilo gostovanje opere Slovenskega narodnega gledališča Maribor 25. in 26. 11. 1961 v celovškem mestnem gledališču. Medtem pa smo lahko zabeležili še vrsto srečanj kulturnikov tako zlasti v celovškem Domu umetnosti razstavo sodobnega slovenskega slikarstva in kiparstva od 2. 6. do 2. 7. 1961, pri kateri je sodelovalo 17 slovenskih slikarjev in 8 kiparjev, nadalje sodelovanje jugoslovanskih ansamblov na Festivalu folklorne v Celovcu, sodelovanje Wernerja Berga in nadaljnjih 8 avstrijskih umetnikov na IV. Mednarodni grafični razstavi v Ljubljani ter razstave Božidarja Jakaca, Rika Debenjaka in Lojzeta Spacala (Trst) v Celovcu.

Da je v doglednem času napovedana še vrsta kulturnih srečanj obeh narodov na Koroškem in v Sloveniji nas krepi v zavesti, da napetosti na meji, ki so bile vedno v veliko obojestransko škodo, zamenjuje spoznanje, ki ga je letos ob priložnosti razstave slovenskega slikarstva in kiparstva izrazil kulturni referent koroške deželne vlade, dvorni svetnik dr. Rudan, ko je dejal: Odperte so vse meje in vsa srca, ko dežela prinaša umetnost in kulturo deželi in ko jih pusti govoriti od naroda k narodu.

(bl)

Iz življenja Dijaškega doma SPZ

FRANJO OGRIS

Vsakoletni koledar Slovenske prosvetne zveze sodi med tiste knjige, s katerimi se naše družine med letom najbolj pogosto srečujejo. Zato je umestno, da se v njegovo pestro revijo raznih člankov in drugih sestavkov uvrsti tudi vsaj bežen opis tiste kulturno-prosvetne dejavnosti, ki je po svoji naravi bolj odmaknjena v zatišje in jo prav zaradi tega lahko marsikdo komaj opazi ali pa tudi skoro čisto prezre. To je vzgoja in oskrba dijaške mladine v Dijaškem domu Slovenske prosvetne zveze v Celovcu.

Za to našo kulturno in socialno ustanovo ne bi bilo zlepa mogoče najti primernejše in lepše lege kot jo ima poslopje Slovenskega šolskega društva, ki daje streho Dijaškemu domu SPZ. V enem izmed najlepših predelov Celovca, kjer se vrstijo drevoredi, vrtovi in vile, je Dijaški dom SPZ s svojo lego ob začetku Lendkanala odmaknjen od najbolj hrupnega mestnega vrveža. Tu so dijaki, ki večinoma obiskujejo Slovensko gimnazijo, oddaljeno samo nekaj minut hoda, na svoji vsakdanji poti v šolo na tem razmeroma mirnem področju mesta manj izpostavljeni nevarnostim motoriziranega prometa in drugim nevšečnostim ceste.

Zunanji videz Dijaškega doma SPZ zaenkrat še resda ni posebno vabljiv. Ne samo hišna fasada, tudi v notranjosti poslopja, ki je že starejšega datuma, kliče marsikaj po popravilu, preureditvi in modernizaciji. Vendar so prostori, ki so trenutno na razpolago, kar se da smotrno urejeni in primerno opremljeni. Učilnice in spalnice so sončne in zračne, v sodobno urejenih umivalnicah je dijakom na razpolago tekoča hladna in topla voda, pripravljeni pa so tudi že priključki za načrtovano centralno ogrevanje. Največja pomanjkljivost je za sedaj

v tem, da je razpoložljivih prostorov premalo in je zaradi tega mogoče sprejemati v oskrbo samo dijake, pa še te le v zelo omejenem številu, dočim za sprejemanje dijakinj kljub naraščajočemu povpraševanju še ni bilo mogoče urediti dekliškega oddelka.

V dnevnem redu Dijaškega doma SPZ zavzema prvo mesto redno in zbrano učenje. Z ozirom na to, da Slovenska gimnazija še vedno nima svojega lastnega šolskega poslopja in mora imeti šolski pouk v popoldanskem času, se dijaki v Dijaškem domu učijo in pripravljajo za šolo pretežno v jutranjih in predpoldanskih urah, deloma pa tudi še zvečer. V celoti so v Dijaškem domu SPZ odmerjene učenju dnevno skoro štiri ure. Pod stalnim nadzorstvom uprave izdelujejo dijaki v učnih urah domače naloge ter ponavljajo in si osvajajo v šoli predelano snov. Pri tem je poudarek na čim bolj samostojnem učenju in na medsebojni pomoči dijakov. V kolikor pa jim je pri učenju potrebna še dodatna pomoč, jim jo nudi uprava, ki zlasti dijakom — novincem pomaga premostiti delne vrzeli v znanju in druge začetne težave, ki jih mora učenec premagati po prestopu iz osnovne oziroma glavne šole v višje organizirano in zato tudi zahtevnejšo srednjo šolo.

Tudi vse ostalo življenje dijakov v Dijaškem domu SPZ je smotrno in časovno točno urejeno. Za nočni počitek je v zimskih mesecih določenih deset ur, v spomladanskem in letnem času pa devet ur. Zjutraj in zvečer imajo dijaki primerno odmerjen čas za čiščenje obleke in obuvala ter za temeljito in skrbno telesno higieno. Po zajtrku si vsak dijak čim lepše uredi svoje izdatno prezračeno ležišče, nato pa je skupna jutranja telovadba, pri kateri se vsa posadka dodobra pregiblje in nadiha osvežujočega čistega zarka. Tako se dijaki spočiti, okrepčani in sveži z večjo vnemo in prizadevanjem lahko lotijo svojega vsakdanjega resnega dela ob šolskih knjigah in zvezkih.

Vzbujanje smisla za red in snago v vseh prostorih Dijaškega doma ter pri spravilu šolskih potrebščin in osebne garderobe, za lepo in prikupno vedenje v domu in izven njegovega območja, za točnost, skrbnost in prizadevnost pri učenju, pa tudi za pazljivost pri igri in razvedrilu so enako potrebni vzgojni napotki v Dijaškem domu SPZ oskrbovani dijaški mladini, kot je vzpodbuda za gojitev čim bolj tovariških medsebojnih odnosov.

Hišni red v Dijaškem domu SPZ vsebuje tudi nekaj prepovedi. Zabranjeno je zlasti samovoljno odhajanje iz internata in pohajkovanje po mestu. Za nakupe šolskih potrebščin in druge nujne opravke v mestu je vsakokrat potrebno predhodno dovoljenje uprave. Tudi za obisk kina, televizije, gledališča in drugih kulturnih ali športnih prireditev daje uprava dovoljenje le po svoji skrbni presoji. Da dijakom tudi iz višjih letnikov ni dovoljeno zahajati v gostilne, kavarne in druga javna zabavišča, se samo po sebi razume.

Glede obiska bogoslužja ob nedeljah in praznikih se uprava Dijaškega doma SPZ strogo ravna po tozadevnih željah staršev oziroma po navodilih in navadah, ki jih imajo dijaki v tem pogledu iz kroga svoje domače družine.

Posebno pažnjo posveča Dijaški dom SPZ zdravemu razvoju zaupane mu dijaške mladine. Zato so dijaki oskrbljeni z dobro pripravljeno, tečno in izdatno mešano hrano, kot je po modernih zdravstvenih vidikih za mladi organizem nujno potrebna. Čeprav so prispevki staršev za oskrbo dijakov razmeroma nizki, bi bila prefiarna štednja ali malomarnost pri prehrani dijakov zgrešena in neodgovorna, ker bi škodovala učeči se mladini v letih njenega najbolj bujnega in odločilnega telesnega in umskega razvoja.

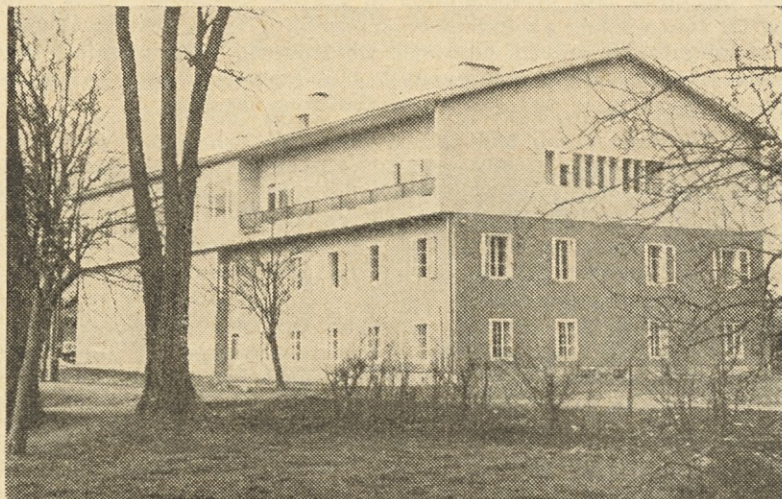
Dijak potrebuje med šolo in učenjem tudi čas za sprostitev in razvedrilo. V to svrho imajo dijaki v Dijaškem domu SPZ v prostem času na razpolago različne družabne igre, kot so halma, šah, biljard, namizna kegljišča, mnoge igre pa si sami izmislijo. Ob ugodnem suhem in toplejšem vremenu se halko izdatno razgibljujejo na razmeroma obsežnem dvorišču, kjer so jim posebno priljubljene

razne igre z nogometno žogo ali perjanico. V zimskem času se zlasti dijaki prvih razredov radi zaposlijo z različnimi ročnimi deli.

Opis življenja v Dijaškem domu SPZ bi bil nepopoln, če ne bi omenili tudi drugih dejavnosti, ki po svoje prispevajo h kulturni rasti in umskemu razvoju mladega človeka ter pomagajo oblikovati njegov značaj.

Sem spada zlasti redno izvenšolsko srečavanje z lepotami slovenske pa tudi nemško pisane knjige. Dandanašnji, ko kroži med doraščajočo mladino toliko ničvredne pa tudi izrazito škodljive tiskane plaže, ki se kričavo ponuja na vseh koncih in krajih v obliki literarnega šunda, je zelo razveseljivo, da dijaki v Dijaškem domu SPZ v večini radi segajo po dobrih mladinskih knjigah, ki jim jih uprava oskrbuje iz centralne študijske knjižnice Slov. prosvetne zveze. Poleg knjig, ki si jih lahko izposojajo iz šolske knjižnice na Slovenski gimnaziji, so dijaki v našem Dijaškem domu v bralnih urah in prostem času že v prvih dveh in pol mesecih letošnjega šolskega leta prebrali v povprečju skoro že vsak po tri knjige. Svoje obzorje pa si lahko širijo tudi ob prelistavanju in prebiranju periodičnih listov in revij, kot so: Slovenski vestnik, Mladi rod, Tovariš, Tedenska tribuna, Mladina.

Kmetijska
šola
Podravlje

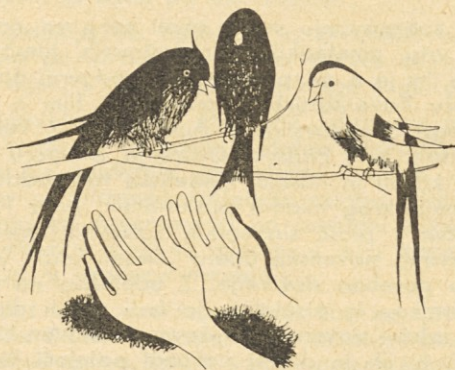
Izobraževanju in spoznavanju sveta okoli sebe so namenjeni tudi ogledi muzeja, botaničnega vrta, umetniških, prirodoslovnih, literarnih in zgodovinskih razstav. Globoke vtise jim je n. pr. posredovala nedavna dokumentarna razstava o nacističnem taborišču Ravensbrück in pretresljivi film o zločinskem ravnanju in skrunjenju človeškega dostojanstva v Auschwitzu. Z velikim zanimanjem so prisluhnili pripovedovanju tov. Prušnika-Gašperja o upor in partizanski borbi našega ljudstva proti krivici in nasilju. Nedeljske radiooddaje „Še pomnite, tovariši?“ vedno pritegnejo krog mladih poslušalcev, prav tako radi pa prisluhnejo veselim melodijam s plošč slovenskih zabavnih ansamblov in lahkotnih popevk. Srečanje z izvorno slovensko opero „Deseti brat“ v celovškem mestnem gledališču jim je bilo posebno doživetje. Z udeležbo na dosedanjih literarnih večerih slovenskih pesnikov in pisateljev je tudi našim dijakom bil omogočen neposreden stik z ustvarjalci slovenske književnosti. Slovenski filmi: Kekec, Vesna, Dobro morje in drugi, ki jih je doslej pokazal potujoči kino SPZ, so pomenili za naše dijake vedno lepe doživljaje. Priložnostni večeri s predvajanjem barvnih diapozitivov jim vzbujajo smisel za lepoto barvne fotografije in tovrstnega udej-

stvovanja ter se že več dijakov bavi z mislijo in namenom, da bodo svoje prihranke vložili v foto-aparat in se strnili v foto-krožek.

Dijaški dom SPZ je imel v zadnjih letih tudi svoj pevski zbor, ki ga je vežbal centralni pevovodja Zdravko Hartmann. V povezavi z mladimi pevci iz Bilčovsa so n. pr. naši dijaki že nastopili v okviru javnega koncerta SPZ v Domu glasbe v Celovcu. Da pa se omogoči v Dijaškem domu tudi vsakoletni gospodinjski tečaj, se je bilo treba lansko in letošnjo zimo zaradi pomanjkanja prostorov začasno odreči pevskim in tamburaškim vajam, ki pa bodo spet zaživele, čim bo na razpolago nekaj več prostora. Večina dijakov iz Dijaškega doma SPZ pa se redno udeležuje zbornega petja kot prostovoljnega šolskega predmeta in sodeluje ter nastopa pri vsakoletnih koncertih na zaključnih akademijah Slovenske gimnazije ob koncu šolskega leta.

Z dosego starostne dobe se nekateri dijaki Dijaškega doma SPZ vključujejo tudi v Zvezo slovenske mladine in se udeležujejo prireditev te organizacije koroške slovenske mladine. V tem okviru so se v zadnjem času že nekajkrat srečali na kulturnih in športnih prireditvah z dijaki in drugo mladino v Trstu, na obiskih zamejske slovenske mladine z mladino Slovenije ob Bohinjskem jezeru, na Jesenicah in v Planici. Na letošnjem mladinskem festivalu na Jesenicah sta z uspehom nastopila tudi inštrumentalni in vokalni ansambel naših dijakov in mladincev ter žela v tekmi z mladinskimi ansambli iz Trsta, Goriške in Gorenjske živahno odobravanje. Na poučni ekskurziji po Sloveniji so si ogledali Novo Velenje, tovarno Iskra v Kranju, znamenitosti Ljubljane in drugih krajev ter videli bujno rast, ki poganja iz temeljev nove družbene ureditve.

V Dijaškem domu SPZ oskrbovani dijaki izhajajo v pretežni večini iz naših delavskih in drugih gospodarsko šibkejših družin, ki se morajo preživljati z zelo skromnimi zaslugi. Zato je dobrodošla in hvalevredna vsaka materialna pomoč, ki jo nudijo tej naši ustanovi njeni podporniki in prijatelji, zlasti iz vrst naših žena. Posebno pri nameravanem adaptiranju in urejanju novih prostorov, ki naj bi s prihodnjim šolskim letom omogočilo sprejem večjega števila dijakov, pričakujeta Slovensko šolsko društvo in Dijaški dom SPZ radodarno gmotno pomoč širše slovenske javnosti, posebno pa njenih premožnejših slojev, da bo ta ustanova v še večji meri lahko služila plemenitemu cilju: vzgoji in oblikovanju čim več slovenskih dijakov v zavedne, značajne, poštene, samostojne in za sodobno življenje in plodno delo v naši narodni skupnosti usposobljene mlade ljudi.

Premišljevanje o delu prosvetnih društev

J. OGRIS

Kadar načenjamo prosvetne probleme na naši vasi, je vedno spet prav, da pogledamo nazaj na našo preteklost. Prav je, da si vsaj nekoliko predočimo okolnosti, ki so spremljale naše prednike, ko so se naselili na tej zemlji in pričeli postavljati prve temelje svojih bivališč. Povsod več ali manj moderno urejena vas ni plod ene ali dveh generacij, marveč je postopoma zrasla in se razvijala iz potreb, ki so jih narekovala razna obdobja in njihove okolnosti. Večinoma so bili to nagibi gospodarskega značaja, ki jih lahko imenujemo boj za življenje. Ves ta razvoj iz davnine v sedanost pa je bil nujno povezan z izoblikovanjem človeka, njegovega življenja in njegove kulture.

Zgodovinsko je dognano, da sta ljudska pesem in ljudska pripovedka boderili in razveseljevali že naše davne pradede in jim iz preteklosti kazale pot v bodočnost. Veliko ljudskih pesmi in pripovedk je sicer šlo v pozabo, toda nastale so nove, boljše in lepše. Zlasti pa se je njihovo število množilo. Napredek kulture in izobrazbe je bil povod, da se je življenje naroda izboljšalo, da je

Za Finžgarjevo devetdesetletnico smo igrali pri nas njegovo „Razvalina življenja“

ljudstvo svoje kulturo oplojevalo in poglobljalo s posnemanjem novih kulturnih dobrin. Vse to je bilo našim prednikom opora, da so se obdržali na svoji zemlji in da so iz svojih prvotnih primitivnih bivališč razvili vasi in mesta, ki jih lahko imenujemo našo last.

Napredek kakršnokoli oblike gospodarstva je nujno povezan z prosveto, izobrazbo in kulturo. Kultura se je v preteklosti širila počasi in v časovnim prilikam odgovarjajoči obliki. Ko so naši predniki prčeli zidati šole, je kulturno-prosvetno delo stopilo na prag čisto novega obdobja. Pismenost je nehala biti privilegij preprostemu ljudstvu strogo zaprtih samostanov in gradov. Pisana beseda je polagoma postajala dostopna širšim plastem ljudstva. Tudi preprosti človek je dobil možnost in pogoje, da se je s tiskano besedo lahko izraževal, spoznaval širni svet in se seznanjal z dogajanjem v njem in s kulturo drugih narodov.

Ker sta gospodarski napredek in ljudsko blagostanje nujna podlaga za odpornost proti raznarodovanju, so se voditelji naših prednikov še pred več kot 100 leti oprijeli organiziranega narodno prosvetnega in gospodarskega dela. Budili in učili so naše ljudstvo in po naših vaseh so se pričele vrstiti hranilnice in posojilnice na zadržni podlagi. Vsporedno z njimi so nastajale čitalnice in izobraževalna društva. Le ta so bila šola našega ljudstva in rezervar, iz katerega so izšli razumni, pošteni in razgledani člani našega naroda. Vse te gospodarske in prosvetne organizacije so v veliki meri izpolnile svoj namen. Brez njih ne bi mogli prestati težkih gospodarskih in političnih preizkušenj zadnjih desetletij.

Današnje prosvetno delo zahteva večje razgibanosti. Hitri razvoj tehnike, motorizacija, radio, televizija in prodor človeka v vesolje to zahteva. Vendar dela in uspehov čitalniške dobe 19. stoletja ne smemo podcenjevati. V tej dobi je zaživel mnogo čitalnic, se porodilo lepo število tamburaških in pevskih zborov, nastopale so številne igralske skupine in nešteto je bilo po naših društvi predavanj. Vsa ta prizadevanja so bila nujno potrebna. Vsem, ki so se nesebično žrtvovali pri tem delu in pri širjenju teh oblik ljudske prosvete, velja naša večna hvaležnost.

Razvoj in čas zahtevata, da vse, kar smo iz te dobe prevzeli, ne omalovajujemo, marveč nadalje gojimo in izpopolnjujemo s sodobno vsebino. Pred leti je po naših vaseh še prevladoval kmečki življenjski slog, v povojnih letih pa se je struktura naše vasi močno spremenila. V večini naših vasi prevladujejo delavci in nameščenci. Kmečki sinovi in hčere iščejo zaslužka v industriji in drugih poklicih. Zaradi slabe rentabilnosti dela na kmečkih obratih le-ti niso več v stanju, da bi času primerno preživljali veččlanske družine.

O tem moramo v prosvetnem delu voditi račun. Naša prosvetna dejavnost na vasi mora zajeti tudi tiste vaščane ki so vsled razmer časa zapustili domači krov in šli za zaslužkom izven vasi. Oni ne smejo postati suha veja na našem narodnem deblu. Bolj kot človek vaškega življenja potrebujejo v narodni zavesti

Slovenska prosvetna zveza je starosti slovenskih književnikov F. S. Finžgarju ob njegovi 90-letnici podelila Drabosnjakovo priznanje

in izobrazbi močne opore naših društev. Oni ne smejo pozabiti, da jih je rodila slovenska mati in da jim je domača kmečka hiša dajala kruh, dokler niso mogli stopiti v širni svet, poln vab in nevarnosti. Skrb za ohranitev te zavesti je ena največjih dolžnosti naših prosvetnih društev po vaseh.

Prosvetno delo našega časa je zelo pestro. Burni utripi tehnike stavljajo tudi v prosvetnem delu pred nas vedno nova vprašanja, večja in težje izpolnljiva, kakor jih je postavljala čitalniška doba. Eno izmed poglavitnih vprašanj naših društev je društveni lokal, zbirališče društvnikov za seje, vaje, sestanke, predavanja in družabna srečanja. Prosvetno delo na vasi je namreč več kot pevski zbor ali tu in tam kakšna igra. Prosvetno delo na vasi mora zajeti življenje na vasi kot celoto. Deljeno mora biti odgovarjajoče zanimanju „starih in mladih“, z nenehnimi poizkusi pa se mora uveljavljati tudi poklicni izobrazbi. Tu so zelo potrebna predavanja. Le ta ne smejo biti določena zgolj od zgoraj navzdol, temveč jih morajo izbrati tudi društva sama po krajevnih potrebah in zanimanju. Da je ta potreba povezana s povečano brigo za vzgojo in usposabljanje govorniškega in predavateljskega kadra v Slovenski prosvetni zvezi, se razume samo po sebi.

Tudi gojitev športa bi morala prosvetna društva bolj upoštevati. Mladina današnjega časa se rada giblje in tekmuje. Šport je telesna vzgoja in če je voden po pametnih vzgojnih vidikih, je tudi dobro sredstvo za dvig kulture in prosvete po naših vaseh.

Za čim bolj pestro in vsestransko delovanje prosvetnih društev nudi vse-splošna motorizacija današnjega časa lepo priliko. Tudi to panogo, ki je množična pridobitev zadnjega desetletja, društva lahko vključijo v program svojega dela. Tuji gostje, ki prihajajo v naše kraje, nikakor ne morejo prehvaliti krasote naših pokrajin. Zavidajo nas, da posedujemo naravnih krasot tako poln svet. Zato ni čudno, da v vedno večji meri poskušajo, kako bi nam ta svet iztrgali iz rok, bodisi s potujčevanjem, bodisi z odkupom. Mi sami pa lepote naših krajev še vse premalo poznamo in jo tudi premalo cenimo. V našem ljudstvu je treba to zanimanje zbuditi in stalno večati. Naš človek mora bolj spoznati kakor domače tako tudi tuje kraje. V spoznavanju tujih krajev bo šele pričel primerno ceniti in ljubiti svoj rodni kraj in svoj rodni dom. Zato naj naša društva organizirajo tudi izlete tako po naši zemlji, kakor tudi v sosedne pokrajine in v širši svet.

Vse ta in še mnoga druga področja ljudskoprosvetnega dela pa zahtevajo od društev tudi gmotna srdestva, denar. Ker pa prosvetnim društvom denarja primanjkuje, njihovo delovanje ne more priti do zaželenega razmaha. Države širrom po svetu dajejo za prosveto in za dvig kulturne ravni svojih državljanov velike zneske. Organizacijam, ki širijo ljudsko prosvetno, dajejo znatne podpore. Tudi pri nas v Avstriji prosvetno ministrstvo in kulturni referat pri deželni vladi skrbita za širjenje prosvete med državljani. Tudi v naši državi so letno za kulturne namene raznih organizacij lepi milijoni šilingov na razpolago. Le naše prosvetne organizacije niso deležne rednih letnih prispevkov države ali dežele. To pa je krivica in diskriminacija naših prosvetnih organizacij in koroških Slovencev kot državljanov sploh. Če smo na eni strani dolžni, da prispevamo v skupni državni davčni fond, potem je naša zahteva po enakopravnosti pri kulturnih subvencijah upravičena, kajti tudi naše prosvetno delo ima namen, da vzgaja naše ljudstvo v poštene, kulturno razgledne ter svojemu narodu in državi zveste državljane. Kdorkoli pa nam to naše delo ovira, je sokriv, če uspehi našega dela ne morejo biti taki, kot jih želimo mi in vsak, ki mu je pri srcu mir in razumevanje med narodoma, ki živita na koroških tleh.

Razširimo našo pevsko in inštrumentalno dejavnost

ZDRAVKO HARTMANN

V letih ustanavljanja sedanjih prosvetnih ali — začetkoma imenovanih — izobraževalnih društev petje ni bilo glavno gibalno prosvetnega življenja. Izjema so bila le izrecna pevška društva, kakor „Korotan“ v Šmihelu in še par drugih. Glavni smoter izobraževalnih društev je bil — kakor že ime samo pove — splošno vsestransko izobraževanje kot nadomestilo za okrnjeni pouk v slovenščini po šolah. Ta društva so v glavnem prirejala sestanke, kjer so poleg tedanjih izobražencev nastopali tudi preprosti člani, kmečki fantje, možje in dekleta ter se tako vadili v govorništvu in diskusiji. Druga veja izobraževanja je bila knjižnica. tretja pa oder. Skoraj vsako društvo je imelo svoj oder, kjer se je mladina vadila v igralski umetnosti. Kdor ni imel sposobnosti ali korajžje za govor, je nastopal na odru kot igralec ali pa deklamator in se tako vežbal v slovenskem jeziku in v javnem nastopu.

Povsod pa, kjer so poleg igralskih družin po društvih živele tudi pevske skupine ali pozneje pevski odseki, skoraj ni bilo prireditve (sestanka, društvenega občnega zbora, zborovanja ali igre), da ne bi bili slišali tudi slovensko pesem. Ta kombinacija prireditev se je tako udomačila, da so društva, ki niso imela pevskega odseka ali pevskega krožka, vabila pevce od sosednjih društev k svojim prireditvam, da bi jih olepšali s petjem. S petjem povezane prireditve so bile že takrat najbolj privlačne. In to so še danes. Ni Slovence pri nas in ne drugje, ki petja ne bi rad poslušal in marsikdo gre na prosvetno prireditev bolj zaradi petja, kot zaradi prireditve same. Prav zato sta petje in dejavnost pevskega zborov najvažnejša činitelja uspešnega prosvetljevanja našega ljudstva.

Petje in izživljanje v pesmi sta med nami dosti starejša kot naša organizirana prosveta. Naše petje in naši zbori korenino v naši narodni pesmi. Ta se je tekom dolgih stoletjih rodila na vasi, v rutah, po dolini in po planinah. Koroška narodna pesem zavzema med slovenskimi narodnimi pesmimi zelo vidno mesto. Najboljši dokaz tega je obsežna zbirka naših narodnih pesmi. Če njihovo številom primerjamo s številom našega prebivalstva, smo nanje lahko ponosni.

Pesem v slovenskem koroškem narečju živi že stoletja. Od nekdaj so jo peli na vasi v preprostem ljudskem stilu. Ob večernih urah od zgodnje pomladi do pozne jeseni in celo ob zimskih večerih so jo ob danem razpoloženju „vzdignili“ mladi fantje. Prišla je na dan takšna, kakor jo je pač ustvarilo trenutno razpoloženje pevcev, toda vedno je bila slovenska. Glasila se je ob najrazličnejših priložnostih, ob zaključkih kmečkih delovnih sezon, ob teritvah, gnojvovozih, pri koscih in podobno. Ta navada se je ohranila vse do nedavnega. Pevski odseki in krožki po naših društvih so jo pred prvo svetovno vojno močno poživili in jo kvalitetno izpilili, da je postala lepša, ubranejša.

V drugo dobo pevske dejavnosti v okviru prosvetnih društev lahko štejemo obdobje med obema vojnama. Po plebiscitu zatrta prosvetna društva so se pričela kmalu spet zbirati, pričela so pomlajevati svoje vrste in svojo dejavnost. Oživel so odri, knjižnice, tamburaški in pevski odseki in druge veje kulturno-prosvetnega izživljanja. Stari pred prvo svetovno vojno vzgojeni prosvetaši so na vasi vzeli plug v roke in zarezali nove brazde na vseh področjih naše prosvete. Kmalu so zaživel tudi pevski zbori prosvetnih društev.

Mladina, ki je izšla iz plebiscitne dobe, je bila zelo razgibana, idealna in dosledno vztrajna. Sama je iskala društveno sobo, sama je iskala priložnosti, da bi se v okviru prosvetnega društva izživljala kot igralec, bralec pevec ali tamburaš. V ospredje prosvetnega dela je vedno bolj prihajalo petje. Zbori so združevali največje število naraščaja. Kmalu so se zbori usposobili za večja gostovanja in turneje. Gostovanja in turneje so dajale zborom novih impulsov in vedno vidnejšega zanimanja za vaje in petje.

V glavnem smo se učili koroške narodne pesmi, s katerimi smo hodili tudi na gostovanja v Slovenijo. Le poedini zbori so imeli mešane programe in gojili poleg narodnih še rodoljubne in umetne pesmi. Za izpopolnjevanje pevovodij smo imeli pevovodske tečaje, ki jih je prirejala Slovenska prosvetna zveza. Teh so se poleg pevovodij udeleževali tudi boljši pevci in pevke. S tečaji se je po okrožjih utrjevala osebna povezava med pevci in zborovodji. Kmalu smo pričeli prirejati že večje samostojne pevske prireditve, takoimenovane pevske koncerte.

V tem času smo imeli pevsko dejavnost razdeljeno po okrožjih. Imeli smo gornjerožansko, spodnjerožansko in podjunsko pevsko okrožje. Vsako okrožje je delalo zase, prave povezave med njimi ni bilo. V času, ko sem se pričel pevsko udeleževati, ni bila izvedena niti ena večja pevska akcija, ki bi bila zajela pevske zборе vseh treh dolin. Le na turneji leta 1933 so bile zastopane vse doline. Podjunci pa smo samoiniciativno izvedli več prireditev. Z mladino, ki je zapustila šolo, smo ustanavljali mladinske zборе. Šolske mladine v pevske zборе nismo smeli vključevati, ker je to zabranjevala šolska oblast.

Nasprotniki, ki so to našo dejavnost spoznali in videli njene uspehe, so kot protiutež našemu pevskemu gibanju pričeli ustanavljati svojo „Dorfgemeinschaft“. Učitelji so formirali nemške pevske zборе; pričeli so dobivati denarna sredstva, s katerimi so prirejali tečaje, zabavne večere, plesne prireditve in drugega več. Ta dejavnost je povzročila razkroj slabejših pevskih zborov. Mi smo šli preozko pot. Odklanjali smo prireditve s pestrejšim programom, kjer bi prišla na račun tudi mladina, ki se kaj rada po vsebinsko resnejših točkah prireditve sprostila ob veselih vižah. To in pa laskave ponudbe dobrim pevcem v obliki boljših služb je povzročilo, da je precej naših mladih pevcev zaplavalo v druge vrste. Vendar večina je le ostala in gojila slovensko pesem s povečano vnemo naprej.

Najhujši udarec je pevskim zborom in prosveti sploh zadal prihod nacizma. Zadnja večja koncerta sta bila menda leta 1938 v Globasnici, kjer je nastopalo še preko 100 pevcev podjunskega pevskega okrožja, ter leta 1940 v Celovcu,

ko smo „proslavljali prve junake, ki so padli za firerja“ kakor je takrat dejal govornik na koncertu.

Potem je slovensko zborovsko petje na Koroškem utihnilo. Nacistični teror ga je spravil do molka po dvoranh. Slovenska pesem se je preselila med stene družinskih domov. In ko so jo s parolo „Der Kärntner spricht deutsch!“ pričeli preganjati še od tam, se je zatekla v gozdove, kjer so jo pričeli gojiti in z njo tlačeno ljudstvo bodriti naši borci za svobodo — slovenski partizani. Romala pa je z ljudstvom tudi v izseljeniška in koncentracijska taborišča in živela naprej, dokler se leta 1945 ni zmagošlavno vrnila spet na domača tla in zaorila po naših dvoranh.

* * *

Po zlomu nacizma smo se znašli na ruševinah. Iskali smo se in čakali eden drugega. Precej se jih je vrnilo iz koncentracijskih in izseljeniških taborišč, iz domačih gozdov in različnih front, mnogo pa jih je ostalo za vedno tam. Vrnili so se postarani, izčrpani na duhu, na telesu pa naveličani vsega. Slovenska prosvetna zveza je stopila zopet v akcijo. Prosvetna društva so pričela spet študi-

Zadovoljni
Kranjci
na
10. sloven-
skem plesu

rati igre in pevski zbori so se formirali na novo. Spet se je starim pevcem pridružila naša nadebudna mladina. Pri prvi večji prireditvi v aprilu 1946 je nastopilo v moškem zboru blizu 200 pevcev. Leta 1947 smo priredili štirinajstdnevno turnejo po Jugoslaviji in leta 1948 ob štiridesetletnici SPZ nastopili v Celovcu na medzborovskem tekmovanju. Pozneje se je del zborov in pevcev od SPZ odcepil in nastopa še danes ločeno v Pevski zvezi.

Zadnja leta je dejavnost prosvetnih društev obtičala na novih problemih in pogojih, ki sta jih prinesla čas in razvoj na vasi. Petje in pevski zbori so postali

steber naše prosvetne dejavnosti. To potrjujejo številni koncerti zadnjih let, ki niso le pokazali novo rast števila pevcev, temveč tudi pomladitev zborov in zboljšanje kvalitete v interpretaciji pesmi.

Toda narobe bi bilo, če bi spričo tega podcenjevali problematiko, ki jo postavlja čas tudi pred naše pevske zборе in pred glasbeno dejavnost sploh. Med najtežje probleme sodi pomanjkanje zborovodij. Stari organisti kot zborovodje so onemogli, naraščaja pa je premalo, da bi z njim lahko zadostili željam in potrebam po pevski dejavnosti v naših društvih.

Kar tiče repertvarja pesmi, smo uvideli, da po stari poti ne moremo več naprej, ker je zastarela in okorela. Po večini smo doslej zборе vežbali v narodni pesmi, ker je najlažja in neizvežbanim pevcem najbližja. Toda pri tem ne smemo ostati, kajti čas in tehnika sta dvignila tudi zahtevnost ljubiteljev petja in glasbe. Treba je napraviti korak naprej, treba je poseči po novejši ali vsaj višji pevski literaturi.

V ta namen in da bi v vrstah pevcev pričeli usposablјati mlade zborovodje, smo priredili že dva seminarja zborovskega petja, kjer smo vežbali tako zborovodje, kakor tudi pevke in pevce o podajanju novejših in težjih pesmi. Ta seminarja sta se obnesla in bo s tovrstno vzgojo pevcev in zborovodij treba v bodoče še v razširjeni meri nadaljevati.

Naša pesem še vedno dela čudeže. Vsi ji radi prisluhnemo, kjer se oglasi, njo ljubijo nezavedni bratje, njo spoštujejo in se ob njej navdušujejo pripadniki drugih narodov. Nezavedne drami, jih opominja in spominja na njihovo poreklo. Priteguje jih celo k sodelovanju v naših zborih. Ravno zato je ena glavnih skrbi naših prosvetnih društev, da iščejo možnosti pomladka za pevske zборе, da iščejo mladino za ustanovitev novih zborov. Povsod so izborni talenti za petje in glasbo, ki so skriti in se ne upajo na plan, pevci in godbeniki, ki bi radi nastopali, pa se ne upajo, ker mislijo, da je samo in izključno pevski zbor ali k večjemu še tamburaški zbor upravičen in usposobljen za nastop na odru odnosno pred odrom. Takšne talente morajo prosvetna društva — kjer koli se pojavijo — potegniti iz zatišja, odpraviti njihove presodke in jih usposobiti, da pri prvem nastopu ne bodo doživeli fiaska. Uspeh pri prvem nastopu je za mladega človeka tisto gonilo, ki ga vodi k neprestanemu iskanju uspehov, k čim višjim poletom, k vedno večjim sposobnostim.

* * *

Naše prireditve morajo biti pestre, postati morajo lažje. Zborovsko petje ne bo smelo ostati osamljeno na odru. Treba je iskati in najti lažjih oblik, kjer pride več ljudi do samouslvarjanja. Zbori pa morajo obdržati težjo nalogo koncertov. Vsako društvo bi moralo v svojem območju iskati možnosti za prireditve, kjer bi igram ali prizorom dodalo še par pevskih ali pevsko-godbenih točk lažjega značaja, težjih trenutno itak nismo zmožni. V vsakem društvu so harmonikaši, gitaristi in pevci. Tudi raznih kupletov, solospevov in duetov ob

spremljavi inštrumentov v slovenski glasbeni literaturi ne manjka. SPZ v tem pogledu društvom rada pomaga. Če je poleg vsega še pri roki pevski zbor s parimi pesmimi, bodo take prireditve v skupno zadovoljstvo povsod uspele. Dokazov za to je več kot dovolj.

Za take prireditve ne potrebujemo dvoran s odri, večja društvena ali gostilniška soba zadostuje. Kjer sedijo ljudje prosto in sproščeno ob mizah, tam sta povezava z nastopajočimi in družabnost najboljši. Take nastope še lahko izpopolnijo folkloristične in moderne viže na ploščah ali na magnetofonom, ki so na razpolago in jih SPZ po želji posodi vsakemu društvu.

Posebno pažnjo moramo posvetiti našim najmlajšim. Te moramo na vsak način zajeti in jih združiti v otroške ali mladinske zборе. Otroke, ki jim je domači jezik v šoli in ulici odvzet in ki še doma staršem na slovensko stavljena vprašanja odgovarjajo nemško, moramo pritegniti k slovenskemu petju. Pesem jim bo nudila priliko izgovarjanja slovenskih besedi, slovenska melodija pa jih bo pritegnila in uspeh ne bo izostal. Vsak otroški ali mladinski zbor je treba obdržati in ga stalno pomlajevati. Izročiti ga je treba najbolj sposobnemu organizatorju društva. Le-ta mora biti deležen največje podpore s strani pevovodij. Najpreprostejša pesmica iz otroških grl nam je vedno veliko zadoščenje, hkrati pa je najboljša šola za bodoče pevce v naših zboreh in ansamblih. Tako delo bo nas podžigalo in krepilo v zavesti, da so za nami starejšimi in za doraščajočo mladino tudi naši najmlajši, ki z nami gojijo pesem naše besede in melodije, in ki bodo stopili v naše zборе in nas nadomestili, kadar pride za nje čas.

V kulturno-prosvetni dejavnosti išče vse novih poti. Naši narodni nasprotniki

Podobnih nastopov želimo na naših odrih

so vedno grabili za našo mladino in jo osvajali — če ni šlo drugače — s silo. Proti našim pevskim zborom so snovali in snujejo svoje. Njihovo delo in početje z našo mladino in kulturno, je ogabno in ostudno za kulturnega človeka. Oni enako kot mi iščejo novih poti in oblik v svojem delu. Edino orožje proti nam je „freibier“. Mi pa damo s pesmijo naši mladini lahko tisto, kar tli v srcu vsakega mladega človeka, ljubezen do materine govorice ter ljubezen in spoštovanje do lepega in poštenega.

Na nas samih leži bodočnost naše slovenske prosvete, drugi nam ne bodo pomagali. Prosvetna društva naj poživijo svojo dejavnost, naj iščejo, zbirajo in usposablajo talente, ki bi bili voljni za glasbeno izobrazbo, potem bodo imeli tudi naši zbori dovolj naraščaja. Prej so visoko leteči načrti brezpomembni. Trenutno moramo ustvarjati le to, kar je v naših močeh in v okviru naših zmožnosti in naših pogojev. Pot in misli za naše nadaljnje delo sem poskušal nakazati. Združeni v svoji dejavnosti in vsak na svojem mestu bomo prav gotovo te misli lahko uresničili in dali naši glasbeni dejavnosti novih oblik in novega zaleta.

Dr. FERDO MILLER:

Žito na polju

Na polju žito ziblje se
in žetev napoveduje že,
moj ljubi pa je vzel slovo,
pomagal žeti mi ne bo.

Kako lepo je vedno pel —
a zdaj čez noč je v mesto šel.
Tam malto meša kot zidar,
za mene mu je malo mar.

Že drugi zdaj mi prstan dal
in na naši zemlji bo ostal,
je mesto hladno že spoznal,
pri meni je zdaj zdrav postal.

Zato me tudi rad ima,
in vse, kar mu narava da,
veselje pa se bliža mi...
ko kmalu bomo skupaj tri!

Nekdo je rekel

Nekdo je rekel,
da vse pride,
kakor pač pride,
in je tekel in tekel,
da svojo srečo doide.

Če je že tako,
potem bi vsaj
vsedel se, — ker za vsak slučaj
itak bo, kar bo...!

Kako težko marsikdo živi,
ker samega sebe ne dohiti!

Valentin Polanšek
(1960)

Mladina in šport

PROF. MILAN KUPPER

Mladina je cvet naroda in njegova bodočnost. Mladina se da še navduševati, je napredna in dostopna vsem novim idejam, vtisom in vplivom — dobrim in slabim. V dobi atomske sile, neonske reklame, mehantizacije, avtomatizacije, televizije in na pragu poleta človeštva v vesoljstvo je teh vtisov in vplivov vsak dan toliko, da je še odraslemu težko ločiti plevel od žita. Zato ne smemo brezbrizno prezreti, kaj naša mladina v svojem prostem času počenja.

Idealno, mladini primerno zaposlitev med prostimi urami nudi šport — a le šport v pravem smislu besede. V vsakdanji uporabi je pojem „šport“ močno zabrisan in neprecizen. Kaj vse se danes poraja pod tem naslovom! „Sport“ na primer imenujejo vrsto cigaret. Šport imenujejo kvartanje, keglanje in šahiranje v zakajenih prostorih. Očitno zamenjujejo pojma šport in „hobby“ (-konjiček). „Šport“ naj je plezanje po tveganih stezah za ceno življenja, šport naj so motokrosi in avtomobilske dirke z rezultatom trinajstih in več mrtvecev, šport končno barantanje z nogometnimi šampioni, ki gre v milijone? Ali je res vse to še šport. V resnici ne mislijo „šport“, temveč „senzacija“ in „dobiček“! To so pojavi dekadence. „Panem et circenses“ — z igrami in kruhom“ so utešili rimski cesarji nezadovoljstvo svojega ljudstva v dobi propadanja njihovega imperija.

Vsekakor je šport dandanes pojem, brez katerega si javnega življenja zlahka ne moremo več misliti. Objave o športnih dogodkih v časopisju in revijah, pogoste reportaže in oddaje v radiu in televiziji po vsem svetu dovolj živo pričajo o zanimanju starih in mladih za šport. Mednarodno srečanje je doživetje, kaj šele svetovna prvenstva in olimpijske igre, ki s svojim čarom prevzemajo celotne narode. Kaj čuda, da se v prvi vrsti da očarati od športnega dogajanja mladina ter se zanj najbolj navdušuje. Od navdušenja do aktivnega udeleževanja pa je le majhen korak.

Smuči na ramo in ven v lepo zimsko naravo

Med starejšo generacijo je deloma še ukoreninjeno mnenje, da je športno udejstvovanje le brezplodno zapravljanje časa, češ, da je tudi ona sama vzrasla in se v življenju uveljavila brez njega. To brez dvoma drži — za tisti čas. Tedaj je človeška sila še kaj veljala. Človek je bil telesno — čeprav enostransko — zaposlen od ranega jutra do poznega večera. Za športno razvedrilo je primanjkovalo smisla in časa. Današnji svet pa je drugačen — ima druge zahteve in druge ideale. V dobi mehanizacije in avtomatizacije šteje pri delu le še „konjska sila“. Zato je športno-telesno udejstvovanje, predvsem mladega človeka, danes nujna zahteva časa.

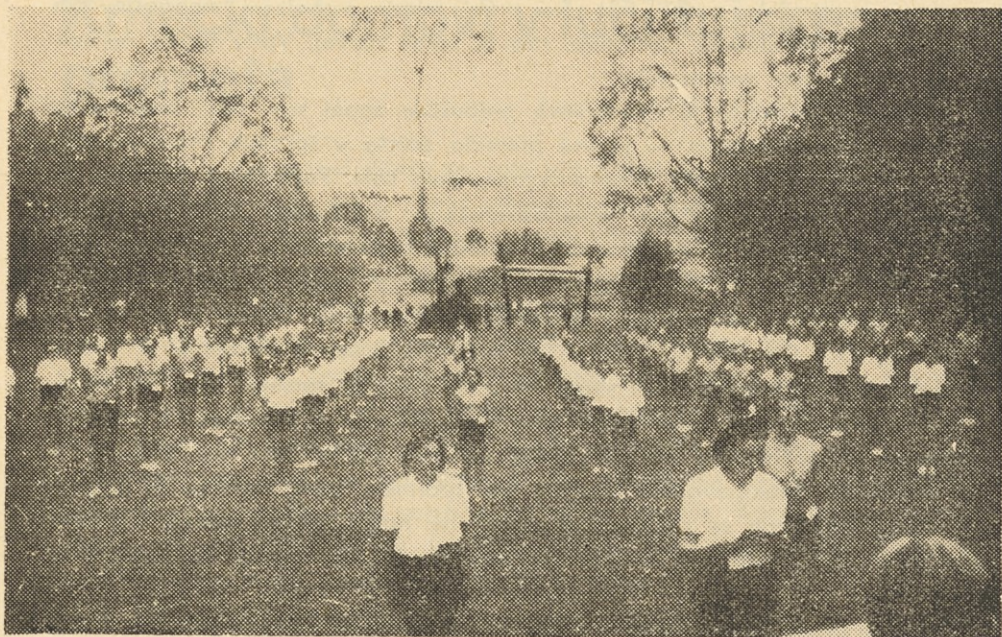
Športno gibanje je proti koncu 19. stoletja, prihajajoč iz Anglije (tam še danes „šport“ pomeni „igro“, „zabavo“), zajelo vso celinsko Evropo. Tedanji šport je vseboval igre z žogo, ljudske vaje (lahko atletiko), plavanje in zimske vaje. Ker se je vršil na prostem, pretežno v obliki tekmovanj, je naglo izpodrinil dotedanjo staro, ozkotirno-nacionalno usmerjeno telovadbo na orodju. Danes ima beseda „šport“ vsekakor širši pomen. Šport v današnjem smislu je vsako telesno udejstvovanje, ki koristi zdravju in pozitivno vpliva na harmoničen razvoj organizma in človeške osebnosti.

Po napornem delu najde človek v športu zdravo razvedrilo in zabavo. Razumno uganjanje športa nam podari zdravje in življenjske sile. Posebno mladini zagotovi normalno rast in okrepitev organizma. Čut telesne moči in zmogljivosti, spretnosti, brzine in vztrajnosti upravičeno dvigne samozavest ter krepil voljo in pogum za napredek še na drugih področjih življenja. Utrjenost telesa in zmogljivost notranjih organov ohrani človeku odpornost proti različnim boleznim in čilost do pozne življenjske jeseni.

Športniku se enakomerno izoblikuje okostje in mišičevje, torej zunanost človeka. Človek lepe zunanosti pa je bolj privlačen in s tem bolj uspešen v občeivanju s svojim okoljem. Končno se v drži telesa pogosto zrcali tudi notranje „zadržanje“, značaj človeka.

Šport je prvovrsten vzgojni činitelj za celoten narod. Energija, pogum, odgovornost, samoobvladanje in tovarštvo so bistvene prednosti, s katerimi se okoriščamo ob pravilnem športnem udejstvovanju. A tudi sociološkega pomena športa v tej zvezi ne smemo pozabiti! Tvorijo se nova spoznanstva in prijateljstva. Srečavanje ljudi najrazličnejšega stanu, raznih svetovnih naziranj in raznovrstne narodnosti nujno zahteva upoštevanje skupnih športnih pravil, pa tudi medsebojno strpnost, razumevanje in spoštovanje. V tem smislu šport ni le neprecenljivo državno-politično vzgojno sredstvo, temveč tudi simbol možnosti mirnega sožitja med narodi sveta.

Šport končno nudi mnogo veselja. Pri taborjenju, na izletih, v planinstvu, pri smuku čez bele poljane, pri plavanju, atletiki in igrah, jadranju po vodi in zraku — vedno občutimo ne le zadoščenje nad osebno storitvijo, temveč se tudi veselimo krasne narave, ki se nam venomer kaže v drugem licu.

S športom zdravo in ponosno mladino

Omenili smo že, da je športno udejstvovanje potrebno predvsem mladini. To je upoštevala moderna znanost o vzgoji (pedagogika) oz. njeni zastopniki že z uvedbo obvezne telovadbe na šolah, kajti že malemu otroku je prirojen nagon do telesnega udejstvovanja — do igranja. Igraje se si prisvoji prve stike z okoljem ter zbira prve izkušnje. Vstop v šolo pa je za otroka velikanska sprememba v življenju. Na mah je prikrajšan za najmanj polovico svojega prostega časa. A tudi način šolanja sam nedvoumno kvari telesni razvoj mladine, ker otroka preenostransko zaposli. Prisili ga k dolgotrajnemu sedenju v zaprtih prostorih ob pomanjkanju svežega zraka in naravne svetlobe. Vsakodnevno nepretrgano sedenje brez prepotrebne gibanja v obdobju najmanj osmih let ima nujno posledice. Pojavljajo se v raznih telesnih hibah kot v nezmogljivosti nog (ploska noga), v zaokroženih hrbtih in ozkoprsnosti. Zmanjšanje prsne votlin je vzrok nedostatnemu razvoju in delovanju pljuč in srca. Krvni obtok je oslavljen in presnova pomanjkljiva. Prizadeti so vsi organi, tudi prebavila, živčevje in možgani. Posebno pogoste so pri takih otrocih živčne motnje, ki se kažejo v nepazljivosti. Slaba telesna drža in duševna neuravnoveženost sta torej v zvezi druga z drugo.

Kakor se organizem po zunanjih vzrokih okvarja, tako se po zunanjih vplivih tudi uravna — prav posebno v mladosti. Boj proti nastajajočim telesnim hibam šoloobvezne mladine je eno bistvenih prizadevanj telesne vzgoje — športa v šoli, ki zahteva krepko podporo s strani staršev. Šport v šoli skuša v

ta namen vsesiransko zajeti telo, ker vabi mladi organizem mnogoštevilnih vzpodbud za enakomerno, nemoteno rast in zdrav razvoj. Vpliv športa na šolsko mladino je zato neprecenljiv.

Z vstopom v poklic je mladoletnik prepuščen zopet sam sebi. Izvenšolska mladina — posebno naša — je vse premalo zajeta v športnih organizacijah, ki imajo nalogo nadaljevati telesno-vzgojno delo šole. Pogosto je tudi ona še izpostavljena kvarnim vplivom preenostranskega poklicnega dela. Na drugi strani še ni premostila pubertetne dobe s svojo problematiko. Prav v tej dobi presnavljanja, notranjih kriz in spoznavanja samega sebe je šport mladini v oporo. V športnem tekmovanju s sovrstniki spozna mladi človek svojo dejansko zmogljivost. Ob športnih tekmah se razpršijo duševne depresije in kvarni kompleksi manjvrednosti na eni strani ter precenjevanje samega sebe na drugi. Tu se krepí samozavest malodušnemu tudi brez alkohola in nikotina. Tu premosti pubertetnik dolgočasje, si vzbuja veselje do življenja in dela ter najde možnosti izživiljanja prekipevajočih mu sil. Ob športnem udejstvovanju se njegov „Jaz“ uči podrejevati se zakonom skupnosti ter najde zdrave odnose do drugega spola. Za izvenšolsko mladino je šport — iz tega vidika — prava šola za življenje.

Šport je postal važen faktor v življenju naprednih narodov in mladine sveta. Ali je tudi naša mladina, ali je naš koroški slovenski narod že spoznal njegov pomen in njegovo vzgojno moč? Zakaj zaostajamo? Saj bi prijale pridobitve športa prav nam in naši mladini! Ali ne bolehamo vsi koroški Slovenci še vedno na raznih pubertetnih nepravilnostih (nemara so celo smrtonosne bolezni)? Ali nista malodušnost in čut manjvrednosti globoko vsidrana v koroškoslovenskih dušah? Ali ni slovenska beseda — če poslušamo pazljivo med našimi vrstami — zaradi pomanjkanja samozavesti med cvetom naroda v zadnjih dihljajih? Mar ne uči slovenska mater svojih otrok iz omenjenih razlogov samo še tujega jezika? Ali ni zaničevanja vreden, kdor zaničuje svojo materino besedo? Ali si s tem ne podpisujemo sami smrtno obsodbo in eksekucija bo že jutri?

Vsako človeško početje brez idealnih temeljev, brez smotra ostane podlo tavanje v en dan. To bo treba pomisliti, ako naj bodo prednosti športnega udejstvovanja v bodoče tudi naši mladini v prid. Skušajmo se zdramiti in kovati na novo pravo slovensko skupnost, dokler je še čas. Dajmo naši mladini smoterno idejo na širši podlagi kot politični ozkosrčnosti, idejo, za katero je vredno živeti. Bodimo — ne glede na svetovno naziranje — v prvi vrsti Slovenci, a kot taki vestni zagovorniki enakopravnosti in bratstva med narodi. Dvignimo narodno zavest, ljubezen do materinščine, domovine in narodov sosedov v mladih srcih! Prisvojimo si čut enakovrednosti in pogum za enakopravnost našega jezika.

Šport vrši internacionalno funkcijo. V okviru prosvetnih organizacij bi lahko postal med slovensko mladino nosilec naše zavesti.

Kmečki domovi v luči tujskega prometa

ING. DE REGGI MARIJAN

Mnogi letoviščarji si danes ne žele več bučnih in nemirnih letovišč, marveč vedno bolj tihega in od prometa odmaknjenega kotička, ob gozdu in jezeru, kjer je tako lep razgled na krasote gorskih vrhov. Sredi takega sveta se mnogi bolje počutijo; izčrpani od vseletnega dela, sredi prometa, ki že tako katastrofalno narašča iz leta v leto. „Nobena pametna misel mi ne pade več v glavo, ves sem že preutrujen!“ si misli tak človek pred odhodom na dopust. „Potreben mi je počitek!“ Da, počitka je potrebna tudi vsa njegova družina. Kje naj ga najde, ko pa je danes vse tako drago; mar v luksuznih letoviščih, kjer se pozno v noč razlega jazz-orkester in kjer hrupa ni ne konca ne kraja?

Naše stare vasi po Koroškem so že spremenile svoje lice. Morda so tu pa tam udobnejše, toda estetsko so veliko izgubile. Kako lepo se nekatere vasi še prilegajo svoji okolici, kot da bi izrastle prav iz te zemlje. Ziljskih vasi, sredi reber ob strmih pobočjih, ali jih še poznate! Pa ne mislim pri tem na tiste stare, s slamo krite hiše, ki jih danes ni več, marveč na stare koroške vasi, ki so še obdržale svoj značaj vasi. Kako mile se nam zde tiste bahave vasi, pod kakšnim zvonikom, v sosedni Karniji, v Italiji! Obenem pa prazne sveta, kot izseljene, ker ljudje odhajajo vsako leto v svet. In pa tirolska vas, kdo bi jo ne poznal! V zavetju visokih skal, se razgledujejo nizke, široke domačije, z lesenimi in s kamni obloženimi strehami. Vse to nam nudi videz mikavnosti, da privlačuje ljudi, ki so preživeli vse leto v enoličnosti velikega mesta.

Na žalost vasi izgubljajo tudi na svoji privlačnosti. Med nje so se „razlezla“ razna tovarniška naselja, brez reda in okusa. Ob robu gozdov pa so se „razbohotili“ razni weekendi, ki dostikrat prav revno delujejo na okolico.

Mnoge vasi so se modernizirale, sezidane so bile modernejše in udobnejše hiše. Toda na žalost so bile te povzete iz kakih severnih dežel, ki pa se našim krajem ne prilegajo. Morda da se jih lažje gradi in ceneje, toda niso primerne za naše okolje na Koroškem. Poglejmo samo na tiste stare, ki so marsikaterim že v napoto, koliko več so povedale! Prijazna so bila stara naselja okrog orjaške lipe; ob vsakem oknu je bilo cvetje, cvetje ob toplih gredah in starih panjih. Skozi sredo vasi je žuborel potok. To je bila še tista vaška idila, ki jo danes vedno redkeje najdemo onodol.

Danes najdemo po izbah še mnogo kmečkih peči s kahlicami in lesenimi derami. Morda bi bila že komu taka peč v napoto. Ne podrimo jo še zaradi tega, marveč prenovimo jo! Tudi leseni tramovi na stropu mnogokrat poudarjajo domačnost in intimnost prostora. Če preurejamo prostore, glejmo na to, da ne pokvarimo prvotnega značaja koroške kmečke hiše. Mnogim letoviščarjem bo bolj všeč stanovati v taki hiši, kot v moderni škatlji.

Če ne razpolagamo z velikimi prostori, preuredimo podstrešno sobico. Treba jo je morda očistiti plesnobe od vlage, popraviti omet, obelilit z apnom in svetlo obarvati. Morda bi bilo napraviti še nov pod ali ga samo pobarvati in polakirati. Lahko vam nudijo sosedge, ki so že imeli s tem opravka, dobre nasvete. Vse delo pa bodi enostavno in preprosto, res kmečko.

Sredi sobe postavimo potem navadno mizo, jo pregrnemo s prtom in najo postavimo vazo z rožami. V kotu naj stoji čista omara, na drugem koncu pa postelja s čistimi, svežimi rjuhami. Glejmo, da imamo tudi čisto stranišče in da bo čista voda gostu vedno na razpolago, najbolje v sobi, v vrču ob umivalniku.

Lep razgled skozi okno za tujca že mnogo pomeni. Morda ga bo ta tako priklenil, da se bo več zadrževal v sobi. Preskrbimo tedaj za udoben naslonjač in malo mizico pred oknom.

Tudi glede hrane se lahko porazgovorimo z letoviščarjem. Mnogim letoviščarjem prija dobra, domača hrana. Zaradi morebitne oddaljenosti od gostilne ali restavracije, bi mu ne kazalo hoditi vsak dan po dvakrat tja.

Če pričakujemo letoviščarja pozimi, bi se morali preskrbeti z dobro pečjo in z bojlerjem, ki bi nudil vedno toplo vodo. Seveda bi imeli pri tem večje izdatke in bi se morali pogovoriti še s strokovnjakom.

Z letoviščarjem bodimo vedno prijazni, ne skušajmo mu biti vsiljivi, pa čeprav se nam zdi, da je v brezdclju. Letoviščar si želi vedno miru in počitka, pa čeprav tega ne pokaže na zunaj. Vedno imejmo pred seboj to, da bi se on kar najbolje med nami počutil.

Prijaznost in dobra postrežba bo za tujca najboljša reklama. Zato se bodo vsako leto vračali nazaj k nam kot dobri znanci.

Njihovo bivanje med nami ne bo prineslo samo materialnih koristi, marveč razširilo nam bo tudi naše obzorje.

Če bomo tako preuredili svoje domove, bomo tudi že nekaj doprinesli k celotnemu izgledu naše vasi in tudi pokrajine na Koroškem.

Od vasi do vasi

Valentin Polanšek
(1960)

Od vasi do vasi
se je razlezla sezona.
Kot novodobna zona
širi poljske poti,
asfaltira ceste,
postavlja bencinske črpalke,
gradi gostišča,
ponuja tujske sobe,
si vsega prisvaja —
človeka razprodaja.

V spomin dr. Josipu Šašlu

DR. JULIJ
FELAHER

Dne 24. aprila 1961 nas je na Prevaljah nepričakovano in za vedno zapustil naš rojak dr. Josip Šašel.

S pokojnim smo koroški Slovenci zgubili odličnega intelektualca, ki je svoje obsežno znanje vlagal vedno z dejanji: z besedo in peresom za koristi svojih koroških rojakov. Bil je tihega, kristalno čistega in plemenitega značaja, po duhu in čustvih moč resnične humanosti in tolerance, izvanredno vesten, ki je bil s srcem in umom povezan s prizadevanji za svoj obstoj se borečih koroških Slovencev, z borbo svojih rojakov za uresničenje pravičnega in enakopravnega položaja Slovencev na Koroškem. Redki so še živeči koroški kulturni in prosvetni delavci, ki so nad 50 let spremljali dogajanja na slovenskem Koroškem, v ista aktivno posegali in s svojim obsežnim znanjem poznavali koroško problematiko tako temeljito kot pokojni dr. Šašel. Že v mladih letih se je zanimal za slovensko folkloro in pravilno pisavo naših slovenskih krajevnih imen na Koroškem — nadalje pa tudi za narodno pripovedništvo ter ljudske pravne starožitnosti. Pečal se je s krajevno zgodovino iz preteklosti koroških Slovencev in obravnaval v svojih spisih najrazličnejše narodopisne probleme, popisal koroški planinski svet in zgodovino koroškega planinstva od l. 1907 do 1914 in po prvi svetovni vojni. Sodeloval je tudi pri sestavi krajevnega imenika Slovenske Koroške ter sestavil slovar rožanskega narečja. Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani ga je v mesecu avgustu 1948 postavila za ekscerptorja za slovar slovenskega knjižnega jezika.

Pokojni Šašel je bil dopisnik in sotrudnik številnih listov in revij. Pred prvo svetovno vojno je objavljajl članke in opise koroških razmer v listih „Mir“ in „Korošec“ v Celovcu, „Edinost“ v Trstu in „Slovenski narod“ v Ljubljani. Zelo aktivno je v tej dobi deloval v društvu slovenskih visokošolcev in učiteljev „Korotan“, pri koroških podružnicah Ciril Metodove družbe in pri ustanovitvi prvega sokolskega društva l. 1908/9 v Borovljah. Predaval je na dijaških sestankih o narodnih in političnih razmerah na Koroškem in je objavil razpravo o socialnem položaju puškarjev v Borovljah v „Slovenskem tehniku“, glasilu slovenskih tehnikov v Pragi (l. letn., 6. števil.). Zbrano narodopisno gradivo pa je publiciral v „Časopisu za zgodovino in narodopisje“ v Mariboru (1913).

Po prvi svetovni vojni je svoje poljudno znanstvene članke in razprave ter doprinose objavljajl v „Koroškem Slovencu“ in „Mladem Korotanu“, „Planinskem vestniku“, „Slovenskem narodu“. Njegove dialektične zapise v rožanskem narečju, ki so bili plod njegovega 25-letnega dela in v katere je vložil mnogo truda in študija — saj je dr. Šašel bil najboljši poznavalec rožanskega narečja in na tem polju strokovnjak, — je redigiral sam predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani dr. Fran Ramovš in jih objavil l. 1936 v „Arhivu

za zgodovino in narodopisje" kot II. knjigo pod naslovom „Narodno blago iz Roža“.

Drugo življenjsko delo dr. Šašla je bilo od njega zbrano gradivo o koroškem imenoslovju, ki ga je objavljajal od l. 1930 dalje v „Planinskem vestniku“, po drugi svetovni vojni pa zelo obsežno v „Svobodi“ in „Slov. vestniku“. Pravil mi je, da je že v času, ko je moral odslužiti vojaški rok v avstrijski vojski in je njegova vojaška edinica bila na vežbah v Kanalski dolini, začel zbirati podatke o krajevnih imenih gora na slovenskem ozemlju. Ko je Slovenska matica pripravljala izdajo zemljevida slovenskega ozemlja, je bilo koroško področje poverjeno dr. Šašlu kot najboljšemu poznavalcu koroškega imenoslovja. V teh vprašanjih je dajal tudi informacije Geografskemu inštitutu na ljubljanski univerzi.

Pokojni pa je bil tudi agilen planinec in planinski pisatelj in je napisal številne razprave o koroških planinah, ki so bile objavljene v „Planinskem vestniku“ in „Koledarju slovenske Koroške“. Slovensko planinsko društvo ga je odlikovalo z zlatim planinskim znakom.

Njegove zanimive znanstvene razprave pa najdemo tudi v „Etnologu“ in „Slovenskem etnografu“. Najbolj pri srcu pa mu je bil vsakoletni koledar Slovenske Koroške, v katerem je vsa leta publiciral obširne članke in opise iz socialno-političnega področja, iz politične zgodovine koroških Slovencev, po spominih svojih nečakov — koroških partizanov pa je objavil v „Svobodi“, „Slovenskem vestniku“, „Slovenskem poročevalcu“ in v knjigi „Koroška v borbi“ dokumentirano gradivo o koroških partizanih in njihovi borbi proti nacizmu. Tudi je bil stalni sotrudnik mladinskega lista „Mladi rod“ v Celovcu.

Preobširno bi postalo to poročilo, ako bi hotel izčrpno navesti bibliografijo vseh Šašlovih znanstvenih razprav in člankov, ki jih je objavil ali pa še čakajo na publikacijo. Četudi je dosegel častitljivo starost 78 let, rodil se je 15. marca 1883 v Slovenjem Plajberku, je veliko prezgodaj odšel od nas. Bil je za koroško problematiko živ in popoln leksikon. Nihče ga ne bo mogel popoئنoma nadomestiti na tem področju. Po poklicu je bil pravnik, ki je pravne študije dovršil na češki univerzi v Pragi. Služboval je kot sodnik v l. 1919/20 v Velikovcu — sicer pa izven Koroške v Prevaljah, Mariboru, Šmarju pri Jelšah in v Ljubljani, kjer je 1. 3. 1946 stopil kot sodni svetnik v pokoj. Kakor je, bil svoji koroški domovini udan, tako se je tudi intenzivno udeleževal v svojem poklicu kot sodnik. Vse svoje življenje pa ni mogel preboleti krivice, da mu avstrijski šovinizem ni dopustil, da bi mogel živeti in poklicno delovati med svojimi rojaki — koroškimi Slovenci.

Dr. Šašel je kot skala stal na braniku zatiranih in izkoriščenih, saj je izviraj iz Šašlovega rodu v Rožu, ki so ga ponemčevalci prekrstili v Wieserjev rod, katerega potomce je narodno preganjanje in socialno izkoriščanje po fevdalni gosposki s humberškega gradu skozi stoletja kovalo v trdne značaje, ki niso omagali v neprestani borbi za slovenstvo. Na čelu pa je dr. Šašel, ki ga bomo koroški Slovenci ohranili v trajnem, častnem in hvaležnem spominu.

Imena Singerberg in Sauvalpe izhajajo iz slovenščine

Dr. JOSIP Š A Š E L

Vsak Rožan pozna Žingarco (Singerberg), to podolgovato, slikovito goro, ki se razteza na jugu Spodnjega Roža, ravno pred Visokim Stolom, najvišjim vrhom Karavank. Marsikdo se je zamislil tudi nad nemškim imenom Singerberg, posebno, ker se pišejo še toliki Rožani Singer; to rodbinsko ime pa je predvsem znano kot židovsko in bi tudi naši Singerji mogli priti na sum, da niso arijskega rodu. Obrazložiti hočem, da so ta imena pristno domačinska; za Singerje so v gosposkih pisarnah, posebno na Humberku, zapisali prebivalce Žingarjev (Singerbauer) na Žingarci. V tej zvezi pa je treba pojasniti, kako je nastalo ime Singerberg.

Besedo „sene“ (sîne) poznajo prav dobro vsi Rožani od Obirja pa gori do Baškega jezera; drugod je ta beseda menda manj znana, celo ne pa v slovenščini. Beseda ima namreč slab pomen za poljedelca: „sene“ so namreč pašniki ob vznožju kake gore, ki jim jemlje sonce, tako da ležijo skoraj v večni senci. Takih „sen“ je posebno ob južnem robu Roža po vsej dolžini dosti, ker se tam strmo dviga predgorje Karavank; najobširnejše „sene“ se razprostirajo tu ob vznožju Žingarce, tako, da so od te besede nasatla krajevna imena.

To je predvsem zaselek Sîne nad Bistrico v pobočju Psinskega vrha na večji polici, ki leži cela na senčni strani tega vrha; Nemci imenujejo Sîne — Sinach, Psinski vrh pa Sinacher Gupf, dočim je slovenje ime tega vrha tvorjeno po Psini vesi, ki leži tudi v senci ob vznožju. Ker imenujejo Nemci to vas Hunds-dorf, tudi Slovenci izvajajo njeno ime od besede „pes“; nekateri pa pišejo to ime Podsinja ves in že s pisavo podajajo razlago, da leži „pod“ Sînamî. Mislim, da so te razlage zgrešene. Pri določitvi pisave in razlage krajevnih imen se moramo Slovenci ravnati po tem, kako ljudstvo, to je domačini izgovarjajo dotično ime; tukaj govorijo razločno Psina ves, tudi P'sina ves; te oblike pa ni mogoče razlagati s pridevnikom od besede „pes“, ker bi potem govorili Pesja ves (tako se res imenuje naselje ob Krki v občini Važenberk). Mogoča pa bi bilo Psino ves razlagati od osebnega imena Psina kot njenega začetnika, podobno kakor sosednjo Svetno ves od začetnika Svetina. Ker pa se razprostira Psina ves „po sînah“, t. j. v senci južnega pogorja, je najbolj naravno razlagati ime iz te besedne zveze, zlasti ko domačini še govorijo P'sina ves; zato je tudi najbolj naravno pisati Posina ves.

Omenil sem že, da se najobsežnejše „sîne“ razprostirajo ob severnem vznožju Žingarce; zato je naravno, da vzamemo to besedo za izhodišče k razlagi imena Singerberg — Žingarca. Kajti gotovo je, da so prvotni poljedelci Spodnjega Roža kot najbolj neprijetno lastnost te gore občutili dejstvo, da meče na obsežen svet ob vznožju svojo senco in tako odteguje ta položen svet njivski

obdelavi, ga spreminja torej v „sîne“. Po tej najvidnejši lastnosti so goro tudi imenovali Sîno goro, Nemci pa so fonetično (zvočno) oblikovali to ime po svoje kot Sin-ger Berg, podobno, kakor so iz Zagorja (obč. Žilara ves) napravili Sager Berg.

Novo nemško ime Singerberg, pa je v javni rabi pod vplivom gosposke in njenih biričev popolnoma izpodrinilo prvotno Sîno goro; Slovenci so Singerberg svojemu govoru prilagodili kot Žingarco in je to ime danes edino v rabi.

Podobne preobrazbe imen opazujemo tudi drugod. Kar v bližini imamo današnji Bärenthal, ki je že skoraj izpodrinil prvotni slovenji Medvedji dol (le v Selah se je ta oblika še ohranila). Še v moji mladosti pa so v Rutah za Žingarco prepevali:

Pojdam v Medvedji dol,
tam je deklet dovol...

Domačini še dobro pomnijo, da je bil ta Medvedji dol še v prejšnjem stoletju gosto naseljen, tam so bile velike kmetije, kjer je bilo res „deklet dovolj“. Za mene je tudi popolnoma jasno, da so Nemci svoj Bärenthal napravili iz slovenskega imena. Kajti vsakemu, ki pozna ta „dol“, je jasno, da bi ga pravi Nemec

Borovlje, kraj mladostnega delovanja dr. Josipa Šašla...

v duhu svojega jezika imenoval Bärengraben, ker je končni Tal nesmiseln, ko tu ni niti za ped ravnega sveta; beseda Tal je tu mehanično prevzeta po slov. „dol“, ki ima med domačini v teh gorah pomen, kakor nemški Graßen.

Slično zaporedje imen, kakor pri Sina gora — Singerberg — Žingarca imamo tudi drugod, kjer so prišli Slovenci zgodaj v stik z Nemci; najbolj znan je primer: slov. Senožet — nemško Zinsat — iz tega zopet slov. Činžat (na Pohorju).

Na veliki polici severnega pobočja Žingarce je nekaj kmetij, imenovanih

Žingarji — Singerbauer. Od tu izhaja razširjeno rodbinsko ime Singer (v rožanskem narečju Žingar). Po tem hočejo Nemci nekako učeno (dr. Kranzmayer) razlagati, da je gora Singerberg dobila ime po teh Singerjih, češ da so nekdanj imeli privilegij hoditi okoli in prepevati znano pesem o sv. treh kraljih.

Tako razlaganje pa ni znanstveno. Nikomur ne pride niti na misel, da bi n. pr. trdil, da je Vranjica dobila ime od Vranšnjakove kmetije, ali Ščedem od Ščedemnjakove; vsakemu je jasno, da je ravno narobe prav: Vranjica je bila prej in od nje je dobil Vranšnjak ime, isto tako Ščedemnjak od Ščedma, Žingar od Žingarce. Sicer pa je znano, da je pevcev, ki so prepevali k sv. trem kraljem, od nekdanj v Sp. Rožu kar mrgolelo, skoraj vsaka vas jih je postavila; nikomur ni znano, da bi bilo to petje kdajkoli privilegij Žingarjev. Pomisliti pa je treba tudi tole: Ime Sina gora — Singerberg je gotovo staro, izvira verjetno iz časov poselitve doline ob Dravi; petje k sv. trem kraljem pa je prišlo v običaj prav gotovo šele mnogo pozneje.

* * *

Da je bilo ime Sina gora v starem Korotanu tudi drugod znano in običajno, o tem priča več kot tisoč let star zapis. V listini iz leta 928 (Kos, Gradivo II. 37) se omenja namreč neka Zlusina gora. Zgodovinarji lege te gore niso mogli določiti, po vsebini listine domnevajo, da mora biti tam nekje pri Mostiču (Brückl) na Krki. Sedaj, ko poznamo pomen pridevnika „zlusina“, t. j. zelo senčna, bo že lažje to goro določiti.

Poudariti je treba, da mora biti gora že znatna, da je zaslužila stopnjevan pridevnik „zlo senčna“. Oglejmo se v okolici Mostiča: Katera gora bi to mogla biti? Pogled nam takoj obvisi na mogočni Svinji (Savalpe), ki se vleče v nad 2000 m visokem hrbtu od Čezdravja daleč gori na sever; ob njenem zahodnem vznožju je deroča Krčica (Görtschitz) izoblikovala dolgo in ozko dolinico; tej dolini jemlje visoki hrbet Svinje vse dopoldansko sonce, gora je zato tukaj „zlo senčna“. Nedvomno je današnja Svinja ona Zlusina gora, omenjena v navedeni stari listini.

Takoj bo kdo vprašal: Kako pa je moglo iz tega nastati današnje ime Svinja — Savalpe?

Znano je, da se krajevna imena pri pogosti izgovorjavi v ljudskih ustih zbrusijo in prilagodijo lažjemu izgovarjanju; zlasti pa se dolga imena po možnosti skrajšujejo. Tako se je ime Čajnč (obč. Kriva Vrba) prvič zapisalo pred par sto leti v obliki Tolčanče; od te dolge oblike smo tudi obdržali zadnja dva zloga: Čajnče, Nemci pa v navadnem govoru prvega: Tultsch. Podobnih primerov imamo mnogo.

Tudi ime Zlusina gora je dolgo, zbrusilo se je verjetno kmalu na Sina gora; zapisal sem že, da se prvi zlog v besedi „sine“, izgovarja dvoglasno: Sīone. Pri nadaljnjem razvoju teh imen pa je treba posebno upoštevati, da se je dolina Krčice z okolico, kjer se je od nekdanj pridobivalo železo, že zgodaj po-

nemčila; dotok nemških rudarjev je bil tu vedno živahen. Nemški priseljenci pa so imeli seveda slabo uho za slovenske besede; ime Sîna gora so mogli dojeti kot Svinja gora ali vsaj temu primerno tolmačiti. Tako so to ime prenesli v svoj jezik kot Sauvalpe.

To tolmačenje podpira v gotovem smislu tudi ljudska razlaga imen Svinja ozir. Svinja planina. Jasno je, da so ta imena na novo tvorjena po nemškem vzorcu Sau-Alpe; domačini pa tega nočejo priznati. Vedno sem se čudil, da so mi tukaj prav preprosti (nešolani) rojaki razlagali: Ime Svinja ne pride od „svinje“, temveč od svinca, ki so ga nekdanj tu kopali; to pove tudi ime Svinec za Eberstein, glavni kraj doline Krčice.

Mislím, da moremo iz tega neskladnega razlaganja povzeti v glavnem tole: domačini se še nekako temno in nejasno zavedajo, da se je s temi imeni izvršila neka sprememba.

Na domnevo o „svincu“, ki se v tej gori menda nikdar ni pridobival, so bili zapeljani verjetno ravno po imenu Svinec za Eberstein. Po legi sodeč se je ta kraj prvotno imenoval Senec, ker leži ves v „senah“ Zlusene gore. Ko pa se je tu pozabila beseda „sene“ in njen pomen, pa so Sînec prefolmačili v Svinec.

Čudna je razvojna pot, po kateri se preoblikujejo taka imena. Tako so Nemci napravili iz nekdanjega Dobrochotesfeld današnji Obergottesfeld pri Sachsenburgu. Mi pa imamo v teh starih imenih priče o naši prvobitnosti v deželi. Tudi ime Zlusina gora nam mnogo pove; pove nam, da so bili naši davni predniki, ki so se naselili v dolini Krčice, vneti poljedelci, ki so občutili senco, ki jo je metala visoka gora na njih polja, kot „zlo“. Z ljubeznijo so obdelovali in kultivirali to zemljo, katero so jim Nemci jemali zaradi njih „dobrohotnost!“.

... in koroški planinski svet, ki ga je ljubil

Ob 200-letnici rojstva Mihe Andreaša (1762—1821)

Kot ostali Slovenci se tudi Korošci ponašamo z bogato zakladnico ljudskega pesništva, tako v vezani in nevezani besedi. Ne vemo, kdaj in kje je ustvaril neznani ljudski pesnik pripovedke, pravljice, pregovore, uganke in pesmi, ki so se po ustnem izročilu ohranile do danes. Prav v teh, po navadi okorno zloženih pesmih in drugih ljudskih zvrsteh se razodeva preteklost naših ljudi, njih želje, težnje in hotenja. Iz ljudskega blaga spoznamo, kako je naš človek v preteklosti živel, v kaj je veroval, kaj ga je razveseljevalo in kaj žalostilo, kakšni so bili njegovi običaji in navade — kajti prav v ljudski pesmi je naš človek izrazil vse, kar je mislil in kar je čutil. Ta ljudski zaklad pa ni bil ne pisan, ne tiskan, dedoval se je le po ustnem izročilu. Največji zaklad pa hranimo Slovenci v ljudski pesmi, ki se poje, to je pesmi, kjer sta napev in besedilo ne-ločljivo združena. Prav ta pesem je spremljala naše ljudi vsepovsod, jih v bližnji in daljni preteklosti hrabrila, ustvarjala med njimi zavest skupnosti, budila vero v lepše čase in tako pomagala ohranjovati slovenstvo. To, da še danes zadoni slovenska narodna pesem po naših vaseh in da ljudska junakinja Miklova Zala še danes pomeni koroškimi Slovencem „živo vero v pravico, v zvestobo, v ljubezen do domovine in končno vstajenje," je dokaz, da je ljudsko pesništvo na Koroškem še živo.

Med koroškimi ljudskimi oziroma ponarodelimi pesmimi pa najdemo tudi mnogo takih, katerih avtorji so znani. To so pesmi naših ljudskih pevcev — tako imenovanih bukovnikov. Takih pevcev, preprostih ljudi iz ljudstva, poznamo Korošci več. Že od 17. stoletja dalje nam razni zapiski v slovenskem jeziku pričajo o marljivem dejanju preprostih „a branja in pisanja vajenih mož".

Njih tradicija se je nadaljevala skozi 18. in 19. stoletje do najnovejših časov. Kdo ne pozna A. Šusterja-Drabosnjaka, „porednega paura v Korotane", ki je svoje pesmi iz zemlje oral; Franca Ledra-Lisičjaka, ki je s citrami preko rame hodil in prepeval v Podjuni; Antona Lisičjaka, ki je pel po Podjuni in v Mežiški dolini in še vrsto drugih ljudskih pevcev in humoristov. Večinoma so bili vsi ti ljudje samouki, ki so kazali lepe talente, a jih niso mogli razviti, ker so živeli v ozkem domačem okolju — vendar nam prav oni pričajo, kako so naši ljudje ljubili knjigo in pesem.

Tak ljudski pesnik in pevec, ki se je, kot ljudsko izročilo pravi, s svojim sodobnikom Drabosnjakom „pogovarjal v rajmih", je bil tudi Miha Andreaš, čigar 200-letnico rojstva prav letos praznujemo. Rodil se je 28. septembra 1762 v Bistrici pri Št. Jakobu, v tistem delu slovenske Koroške, ki je dala največ pevcev in vižarjev, to je v Rožu.

Tudi Miha Andreaš je bil „preprost človek iz ljudstva“ in samouk, kajti v otroških letih ni bil deležen nobenega šolskega pouka. V tistem času so bile šole samo v večjih krajih, v zgornjem Rožu, baje le v Rožeku in zato je bilo mnogo takih, ki so se pisanja in branja morali naučiti sami. Po poklicu je bil Andreaš tkalec in kot tak je prišel pogosto v stik s kmečkim ljudstvom. Tkalci so namreč hodili „na štero“ po kmečkih hišah in tako so bili večkrat prav oni tisti, ki so prenašali razne novice, širili ljudsko pesem, kdaj pa kdaj pa so tudi sami zložili kako „vižo“. Tudi nekoliko mlajši potujoči pevec z zerenega Pohorja Jurij Vodovnik, ki je rad posnemal svojega koroškega rojaka, je bil po poklicu tkalec.

Tkalske obrti se je Andreaš priučil v bližnjih Podgorjah. V prostih urah, ob nedeljah in praznikih pa se je pridno učil, seznanil se je z umetnostjo črk in z nenehnimi vajami se je naučil branja, pozneje tudi pisanja. Tako je bilo možno, da je prodril v pesniški svet, seznanil se je z domačo pa tudi nemško pesmijo. Ljudsko izročilo pravi, da je njegova razgledanost segla tako daleč, da je prebiral celo nemškega velikana Schillerja.

Ker je bil Andreaš nadarjen in ker je imel dar tudi za petje, je polagoma začel zlagati pesmi tudi sam. Pesnil je posvetne in nabožne pesmi in kot je bilo za bukvnika običajno, je skladal tudi napeve on sam. Ker je bil vešč tudi nemškega jezika, je prepeval in prirejal pesmi tudi iz nemščine. Žal rokopisov nimamo ohranjenih, vendar pa so se nam ohranile vsaj nekatere pesmi v zbirki „Pesme po Koroškem in Štajerskem znane“, ki sta jo Slomšek in Andreašev ožji rojak profesor Ahacelj leta 1833 v Celovcu izdala. Andreaševe pesmi, objavljene v tej zbirki, kažejo, da je bil pesnik zrel, resen in preudaren mož, ki je dobro poznal razmere, v katerih je živel, ki je poznal napake svojega časa in v okornih verzih, s preprosto in trdo besedo učil svoje rojake:

Poveličeval je prijateljstvo in ljubezen, obsojal vojno in blagroval mir.

„Kje ste leta vi pokoja
mirna leta, kam ste šle,
Odi žolda in poboja
sliši ino vidi se“ (Iz Ahaceljeve zbirke)

S prikazovanjem raznih družbenih napak in zablod je podobno kot Drabosnjak v svoji poučni pesmi Svovenji OBACE spodbujal svoje rojake k popolšanju. Tako v pesmi „Razuzdani svet“ zavrača napake svojih ljudi, nastopa proti pijančevanju, ponočevanju in kvartanju

... „Pregrešne pesmi se pojo
se raja po tabernah
narhuj pregrehe se godo
še narveč ob nedelcah“ (Iz Ahaceljeve zbirke)

Druga pesem, n. pr. „Praznost sveta“ pa nam Andreaša pokaže kot miselnega, razmišljajočega poeta, ki zaman išče pravega prijatelja:

„Enga brata rad bi našel,
de bi mojih misli bil,
al zastonj tak daleč zajšel,
ker sem nja senco lovil.
Le na prsih mu sloneti
njemu se zaupati,
oj, deb blo to srečo meti
to veselje vživljati.
Odpovej se le tem željam
trpi voljno, o srce.
Glej, pod srečo in veseljem
tudi žalost skrita je.”

Če bi se vprašali, ali je bil Andreaš dober pesnik in verzifikator, bi težko odgovorili, kajti analiza le teh nekaj ohranjenih pesmi nam ne more dati zadovoljivega odgovora.

Vsekakor kakšnih estetskih vrednot v njegovi pesmi ne smemo iskati. Čeprav mu lahko priznamo, da je imel posluh za dokaj pravilno rimo, za razvrščanje verzov in kitic, vendar o kaki umetnosti v pravem pomenu besede ne moremo govoriti. Da pa je Miha Andreaš spadal med najboljše naše bukovnike in da so bile njegove pesmi zelo razširjene in priljubljene, nam potrjuje dejstvo, da so bili nanj pozorni celo njegovi sodobniki koroški prepородovci. Tako je že 1811. leta koroški pesnik in prepородitelj Urban Jarnik pisal svojemu prijatelju Primcu v Gradec: „In Kärnten gibt es auch unter den gemeinen Slowenen, besonders aber im Rosenthale meisterhafte Volkssänger... Unter allen zeichnet sich ein gewisser Andreasch zu St. Jakob i. R. aus... Seine Gedichte sind überall beliebt und haben einen Schwung, den man bei den gemeinem Menschenstande nicht anzutreffen glaubte.“ (F. Kidrič: Korespondenca JN. Primca)

Čeprav so Andreaševe pesmi, kot tudi dela ostalih naših ljudskih pevcev, brez večje umetniške vrednosti, vendar pomenijo važen dokument za kulturno zgodovino koroških Slovencev. Čeprav so ti preprosti ljudje iz ljudstva brez vsake literarne izobrazbe pisali in pesnikovali v svojem narečju in je bila njihova beseda trda in okorna, imajo vendar veliko zaslug. Njihova beseda je spodbujala in bodrila ter budila med koroškimi Slovenci nacionalno zavest — zato ne moremo preko bukovnikov, kadar razglabljam o vprašanju, kako se je ohranila slovenska beseda kljub nemškemu pritisku pri nas prav do danes.

M. J.

Kot otrok med našimi izseljenci

ANDREJ KOKOT

Aprila bo minulo 20 let, ko sem moral kot otrok s stotinami koroških Slovencev zapustiti domačo grudo in svoj rodni kraj Drabosnjakovega sveta. Fašistično nasilje in njegova parola „dokončnega“ ponemčenja naše trde, a lepe zemlje nas je pognalo odtod v hladen, mrzel nemški svet.

Tedaj sem bil še otrok, pet let star. Če bi me kdo vprašal, zakaj so prišli po nas gestapovci in zakaj moramo z njimi, mu tedaj ne bi znal odgovoriti. Vedel sem le, da jih oče in mati nista marala in da sta jih imenovala fašiste. Nisem vedel, kaj pomeni ta beseda, vedel sem le, da sta jo oče in mati spregovorila le tedaj, ko smo bili v hiši sami. Zato sem slutil, da mora biti to ime nekaj čudnega, groznega in nečloveškega.

Mora in trpljenje izselitve je prišlo nad nas, ko sem bil še neboljšen otrok. Živel sem v svojem otroškem svetu. Klopotajoči mlinček ob žuboročem potoku, teliček v hlevu in povest o Gregecu, ki nam jo je mati ob večerih brala in še mnogo drugih stvari je bil moj svet, o katerem sem sanjal in govoril. Ko so prišli po nas, je postal svet zame in tisoče drugih sovrstnikov drugačen. Vsak ga je sprejel po svojē, starejši z molkom, drugi s komaj zadržano jezo, tretji s solzami, mi otroci pa z žalostjo nad zgubljeno komaj vzljubljeno domačnostjo in zapuščenimi mladimi prijatelji.

Toda to spoznanje je prišlo pri meni šele pozneje. Ko so nas naložili v avto-

mobile, sem bil v pričakovanju še nepoznanih doživetij: peljal se bom prvič s avtomobilom. Mati mi je pozneje pripovedovala, da sva bila s sestro Micijo tako vesela, da sva celo starejšim, ki so vedeli, kaj nas čaka, lajšala nastalo gorje. In potem v vlaku. Neprenehoma smo bili otroci pri oknu in z očmi hlastno požirali novi svet, ki se je odpiral pred nami.

Toda ta svet nas je ločil več kot tri leta od domače grude. Bil je tuj, trd in neprijazen. Veliko se je med tem časom zgodilo in veliko smo morali doživeti. Dolgo nisem mogel v taborišču razumeti, zakaj nam mati ni dala več kos kruha, kadar smo bili lačni. Razumeti pa tudi nisem mogel, zakaj moram poleg staršev ubogati še druge in njihove osorne ukaze, zakaj so plug vlekli moški, ko smo pri nas v njega vpregli vole ali konje.

Novi svet nas je kmalu razočaral. Postalo nam je dolgčas po domu. Starše smo pričeli spraševati, kdaj pojdemo spet domov. In vedno spet, skozi tri leta edini bridko dani in še bridkeje sprejeti odgovor: kmalu.

Toda po vsakem „kmalu“ novo razočaranje. Večkrat smo šli naprej, toda ne domov, temveč le v novo taborišče. Iz Rehnitz so nas preselili v Rasstadt. Tam nas je bilo manj, zato smo se otroci hitreje spoznali in začeli igrati. Dobro se spominjam, kako je mali Zwitterjev Stanko pripovedoval, da ima doma malega „cizrlina“ in da že komaj pričakuje, da ga bo zajahal. Vsak je imel doma nekaj, o čemer je pripovedoval. Tudi jaz še nisem pozabil na tiste „dilce“, katere sem bil skril za izbina vrata, ko smo morali naprej. Ostale so od tistih skrinj, ki jih je oče v naglici zbil za najpotrebnejše stvari, ko smo morali od doma. Ostanke sem skril, da bom, ko pridem domov, iz njih zgradil hišico in...

Sredi naših otroških sanj v taboriščih je divjala vojna. Skoraj vsak dan smo morali v „hram“. Letala z bombami so krožila nad nami. Najbolj grozno je bilo, če smo morali sredi mrzle noči vstajati in se seliti v te neprijetne jame, izkopane v zemlji. Otroci smo bili vedno v strahu, staršem pa je grmenje težkih bombnikov budilo v srcih upanje na povratek. Pravili so nam, da so to „naši“. To smo po malem doumeli tudi z našo otroško pametjo. V takih časih je bil namreč tudi „Lagerführer“ bolj ponižen in človeški.

V Rasstadtu sem začel hoditi v šolo. Naučil pa se nisem prav nič. V spominu od te šole mi je ostalo samo to, da nas je učitelj pošteno pretelpal, kako je izgledala klet šole in da so se nam drugi otroci čudili, ker nas ni bilo strah.

Prvič v življenju sem se tam srečal s smrtjo. Umrla je Jevšnikova Ana. Se danes jo vidim, kako je njeno truplo golo ležalo v mrtvašnici. Tedaj me je bilo zelo strah. Rekli so, da je umrla zato, ker je pojedla preveč krompirja.

Nekega dne nas je zapustil sotrpin Waste, moral je od nas zato, ker je menda rekel, da bodo zmagali zavezniki. Po nekaj tednih se je spet vrnil. Ves je bil spremenjen. Nikoli ne bom pozabil, kakor je zgledal. In kako resen je bil. Pozneje nam je na skrivaj pripovedoval, da je bil v koncentracijskem taborišču Schirmeck. Ne vem več, za koliko kil je shujšal, vem samo, da sta ga bila samo kost in koža.

Vse to mi je ostalo v spominu. Pa še mnogo drugega. Na primer Rusi, s katerimi je delal moj starejši brat Jožek, ki so za nas zrezljali iz lesa čudovito lepe ptičke na lesenem križu. Če smo jih v ploskovnem krogu začeli vrteti, so po vrsti pikali kovinsko ploščo in ta je tako lepo donela. Tudi starega Jevšnika in Franca imam v mislih. Spominjam se, kako sta znala pripovedovati lepe zgodbe iz starih časov. In tudi lepo domače petje naših moških, ki mu je vedno spet rad prisluhnil „Lagerführer“, mi še doni po ušesih. Ko zbiram svoje spomine, ne morem tudi pozabiti, kako sva se z Miklnovim Lukejem igrala konja in je Lukej tako padel, da si je odrl čelo, zaradi česar me je njegova mati pošteno natepla. Mnogi izmed nas mladih se tudi še spominjamo, kako smo vozili z vozičkom po strmi cesti navzdol: Petričev Franci, Zwitterjev Franci, naš Vinko, Luki in Vidičev Franci. Vsak je smel biti enkrat „šofer“.

Žalosten, a najbolj živ mi je ostal spomin na tisti večer, ko se naš Jožek ni več vrnil v taborišče. Dolgo smo ga čakali, a on se ni vrnil z dela. Šele po več dneh smo zvedeli, da so ga zaprli in da je v mestnem zaporu. Niso nam povedali, zakaj so ga zaprli. Večkrat smo ga še videli, kako je v spremstvu stražarjev vlekel voz po cesti. Samo enkrat smo smeli z njim govoriti. Kratko za tem ga nismo videli več. Ko smo bili že doma, smo še vedno upali, da se bo vrnil. Osem let smo ga iskali potom Rdečega križa, preden nam je dala občina njegov mrtvaški list, čeprav ga je imela že prej, preden smo prišli domov mi. Šele po osmih letih smo zvedeli, da so ga ubili v koncentracijskem taborišču Mauthausen.

Mnogo nas je, ki smo preživeli pekel tretjega Reicha, veliko mladih src je v njem prenehalo biti, — Leta 1945 smo bili osvobojeni v taborišču Gerlachsheim. Tedaj sem prvič spoznal, kaj je svoboda.

Sedaj po dvajsetih letih vem, zakaj so prišli po nas gestapovci. Danes sem odrasel človek. Vendar so mi moje življenje in trpljenje vseh nas v času izseljeništvu ter razdejanje, ki smo ga ob vrnitvi našli doma, vtisnili v dno duše neizbrisno spoznanje: to se ne sme nikoli več zgoditi. Vedno moramo stati na strani tistih, ki so zatirani in ki se borijo za svoje narodne in človečanske pravice.

Morda ne spada več sem, toda kljub temu smatram za potrebno, da povem, da je mnogo soletnikov, ki smo bili skupaj v taborišču, pozabilo, zakaj smo bili tam. Veliko naših sorojakov je že pomrlo. Zato je dolžnost nas mladih, ki smo z njimi živeli in trpeli, da stopimo na njihovo mesto in da vedno — kakor oni — neustrašno pričamo, da smo Slovenci še na koroških tleh, da nočemo pasti na kolena, temveč da terjamo naše pravice, za katere smo že kot otroci trpeli težje kot mnogi drugi narodi.

Upornik

„Bo treba vstati, Janez! — Aha! — Počasi!
Kam danes žagat greš? — Račun mi pravi,
da k Pupisu, tamle v Cerkovski vasi;
da žgancev bom deležen, ki sajavi
tresoč se v skledi bodo mi smejali. —
Aha, umil se drevi bom v koritu,
ko sit se vračal bom ob lune svitu.”

Si divji mož nataknil je pol srajce,
kup krp zamazanih, ki so pokrile
poraščene golote mu okrajce,
in ki nekoč morda so hlače bile.

To bilo je tedaj, ko vojske tuje
so kot kobilice v naš kraj pridrle,
so narod trle in od srake huje
po njivah vprek kakor gosence žrle.

„En meter, marej, drv boš zdrobil danes
in jih v drvarnico preselil, Janez?
Ej, z delom rok si človek ne okuži,
si kruh in žgance vsak dan sprot zaslužil!”

In že ucvrl jo je preko loke
in mimo ali kar počez čez njive,
čez luže, blato, pesek in razpoke,
čez medno cvetje, trnje in koprive,
mežikajoč, hlastno z oči belino
objemajoč že lokvice gladino,
po strani se noseč z močjo navade,
ko kakor grom od nekod tuj klic pade:
„Alt! Ferma! Alt Alt! Ferma! Ferma!”

„Kaj, Janez, to je? Kaj to meni sliši?
Kajpak! Seve! Potem jo le ubermo!
Ti s tisto „fermo” pa me v zadnjo piši!”

In se podvizal je naprej pod Skerco,
nič se meneč za klic in laško žverco,
preteče dvigajoč krepko desnico,
zaklical jim nazaj je zabavljico:
„Pri miru pusti, Lah, ma, ko grem žagat,
si kruh svoj služiti mimo tvojih zagat,
in spravi se domov čez Taljamento
v svoj ograd, v njive in v svojo polento!”

Še klic, potem rafal zaprasketal je,
da se v odmevu je dvakrat razlegel.
Kot žrebec zadržan begun obstal je,
se stresel in z roko na srce segel,
pa na obraz telebnil v mokro travo. —

„Kaj tvoj bo konec, Janez? — Zbogom žaga!
Adijo žganci! Svet! — Nič ne pomaga,
umreti moraš, janez!... Oh!...” V višavo
uprl oči je, da v njih zaščemelo
poslednjič sonce je... Priteklo je krdelo:
„E morto?” — „Morto, si!” — „Un gran rebello!”

Zorin

Počitek v snehu

V tretji partizanski zimi

Prvi in tretji partizanski božič sem slučajno opravljal pri Burjeku v Topli na zapadnem področju sive Pece. Dobro so mi še v spominu jaslice, ovčice, pastirčici, trije kralji iz Jutrove dežele v Burjekovi družinski hiši z toplo zakurjeno kmečko pečjo. Kdo ve, kdo od Burjekovih in kedaj je izrezljal iz borove skorje te lepe drobne igračke, ki so jih leto za letom za božič razstavljali v tej hiši. Biti je moral dober domač umetnik, kajti ko sem gledal z tanko smrekovo skorjo pokriti hlevček in okrog njega po ličnem zelenem mahu ležeče in pasočne se živalice, — tudi na oslička ni pozabil — se mi je zdelo, da gledam v izložbeno okno trgovine za umetne otroške igračke.

Ko sem bil v božiču 1942 z mojimi dobrimi tovariši iz prve koroške čete ob teh jasicah pri Burjeku, sem bil zdrav. Kot novodošli partizan še nisem prehodil toliko koroških hribov, planin, dolin in vasi, kot sem jih čez dve leti, ko sem bil po naključju prišel ob istem času do istih ljudi, v isto hišo, k istim jasicam. Ko sem takrat stal pod Burjekovim hlevom v mesečni noči, v mrzli burji na straži in premišljeval o preteklosti in o bodočnosti, se mi še sanjalo ni, da bom moral dvakrat prebresti Dravo, ko se bom po štiriindvajsetih mesecih zopet pogrel v topli hiši pri Burjeku. Pa tudi to se mi takrat ni sanjalo, da bom prišel v hišo s pomočjo dveh tovarišev, da težko ranjen ne bom mogel prestopiti praga te hiše. Ko sem stal prvič ob burjekovem tatranu na straži, sem imel sicer novo v Solčavi zaplenjeno mavzarico. Tokrat, ko sem prišel drugič k Burjeku, sem imel že angleško brzostrelko, ki ni bila kdo ve kaj prida, toda rusko ki je bila močnejša, mi je pogoltnila Drava. To je bilo začetkom decembra štiriinštirideset, ko smo prvič naskočili Dravo. Ko smo jo naskočili drugič točno po štirinajstih dneh se nam je ob izlivu Bistre le morala vdati.

Bilo nas je šest partizanov, ki smo prišli iz Svinje planine, ko smo se poslovili od naših v Golovici, Kneži, Spodnjih in Gornjih Krčanjah. Nismo slutili — morda pa tudi, saj je bilo življenje takrat kot kapla na veji — da se od mnogih poslavljam o za večno, ko smo Jur, Jelen, Adolf, Franc in Fric zadeli na rame težak čoln in ga ponesli v drugič k Dravi. Pot je bila naporna in dolga 30 kilometrov. Bila je tema. Deževalo je in vmes snežilo. Hoditi smo morali po najbolj skritih stezah in poteh. Večkrat smo se morali izogniti naselja in kreniti s težkim tovorom v nevidne bregove, strmine in peči ob meji Grebinja, Rude in doline Granice. Eden drugemu smo dajali bodrilne vspodbude in stem krepili moralo. Zaupali smo eden v drugega, bili smo kot en mož. Vedeli smo, da je v podobnem položaju na tisoče partizanov po slovenski zemlji. Že naš tovariš Jur jih je imel sedem iz svojega najbližnjega sorodstva. In Štegarjeva domačija v Beli nad Železno Kaplo je dala sedem partizanov.

Take misli so nam ulivale neizmerno moč in vztrajnost. Jur, ki je v Svinji planini prebil šest dolgih mesecev, nam je med potjo, ko smo počivali, mnogo pri-

povedoval o težavah svoje partizanske preteklosti. Mnogokrat je bilo za njega tako težko, da so ga morali tovariši nositi. Bil je bolan in dobil je napade, da je omedlel. Kljub temu je bil srčen in vztrajen. Jur mi je pred štirinajstimi dnevi rešil življenje, ko sva se potapljala v Dravi. Čeprav nas je takrat ta neusmiljena blatna reka precej prestrašila, smo tokrat pogumno stopali proti njej. In še isto noč je bila premagana.

Vdahnili smo se, ko smo stopili na trda tla južno od Drave. Vzpeli smo se v strm breg levo ob Bistri ter hitrih korakov, kajti v dveh urah bo dan, stopali mimo Doba, Cirkovč ter zavili v Komelj. Oglašili smo se pri kmetu Brniku, ki nas je sprejel sicer prijazno, a v njegovih očeh je bilo čutiti strah in otožnost. Bal se je, da ne bi zopet prišli Nemci. Pripovedoval nam je o zločinih, ki so jih le ti napravili pri njegovi hiši komaj pred dvema mesecema, ko so napol mrtve partizane pekli v goreči hiši njegovega soseda. Med žrtvami je bil takrat tudi moj mladostni prijatelj Šorlijev Ciril. Ta novica je napravila na nas strašan vtis, podvojila je v nas doslednost za nadaljna borbena dejanja.

Težko je bilo partizansko življenje,
a najhujša je bila zima

Pot pred nami je bila še dolga. Takrat je bilo vedno tako. Bili smo večno na pohodih, na nogah. Hodili smo in hodili. Tostran Drave smo se počutili, kot bi bili na polosvobojenem ozemlju. Tukaj je bila mreža naših ljudi gostejša, kot na področju Svinje planine. Kaj tukaj, smo si mislili, tam onstran Drave smo imeli opravka z več tisočimi SS-ovci in policijo. Kljubovali smo najhujšim hajkam in še svet nam ni bil tako znan, kot je nam tukaj. Zdelo se nam je tudi, da smo v pliberški okolici kot doma. Na vsak način smo bili bliže svobode.

Naslednjo noč smo na Komlju obiskali več hiš. Nahrnili smo se dodobra. Bili smo po dolgi in tvegani poti zopet močni in spočiti. V Šmarjeti pri Pliberku smo mobilizirali konja. Nekaj živega moramo zopet vključiti v našo vojsko, ki rabi tudi konje. Fantov za vojsko ni bilo več. Vse je bilo ali pri nas ali pri Nemcih.

Naša majhna edinica svobodoljubljih fantov je bila zelo aktivna. Povsod, kjer se je kretala, so bile za njo pretrgane telefonske žice, razorožena landvaha

in ujet vohun-geštapovec. Tokrat smo mobilizirali konje, saj drugo je bilo skoraj že vse opravljeno na tem sektorju partizanske borbe. Bližali smo se koncu zmagovite vojne, bližali smo se svobodi.

Prečkali smo močvirnato planjavo med Šmarjeto in Zgornjimi Libučami. Sli smo mimo Apovnikove hiše in se počasi vzpeli v hrib, kjer so prve kmetije. zopet smo se ustavili pri nekem kmetu. Za ime ne vem. Takrat namreč nikogar nismo spraševali, kako se pravi pri hiši. Pozneje, pa me pot tudi ni več pripe-
ljala tod mimo. Vem samo, da je bil posestnik te kmetije dober človek. Bil je zelo zgovoren in zaupljiv. Na njem se je poznalo, da ima dobre izkušnje, da ve, kaj in pred komu sme govoriti. Nas je takoj spoznal, da smo pravi. Postregel nam je z svinjino in žganjem. Pri njem sem napisal božične pozdrave in novo-
letno voščilo za Hartmanovo Milko. Kot sem pozneje zvedel, je pismo sprejela. Gospodar kmetije ga ji je posredoval. Seboj nam je dal nekaj hlebov kruha. Imeli smo srečo, ko je bila pri tej hiši ravno ta dan peka in so se veliki zdravi hlebi še hladili po večnih klopeh, stolih in oknih. Gospodinja jih še ni pospra-
vila v shrambo. Tudi pri tem kmetu smo načeli vprašanje mobilizacije konj. Po-
kazal pa nam je dve breji kobili, ki nista bile za vojsko. „Bi eno kar rad daī, pa kaj hočete početi z njo, saj vidite kaka je že,” nam je pojasnjeval odkrito, kot so pač odkriti samo naši ljudje. Svetoval pa nam je neko hišo, kjer stojе konji, katere ima tam na krmu nacistična policija, da jih ima pri roki, kadar je „Einsatz na Bandite”. Točno nam je opisal pot, ki pelje do dotične hiše in še dodal: „Pa pazite, so strupeni nacisti pri hiši za oskrbnike”. Da to drži, smo kmalu videli.

Prispeli smo do hiše, a nihče se ni oglasil. Postali smo opreznejši. Rav-
nali in kretali smo previdnejše kot pri hišah, kjer so nam takoj odprli, ko so nas prepoznali. „Pa pazite, so strupeni nacisti...” nam je šlo ves čas skozi glavo. Fantje so že šli v hlev in odvezovali konje. Bili so lepi vojaški konji. Rok je bil navdušen in jim govoril: „Ne boste nosili za nami municije, mitraljezov in ba-
cačev. Od zdaj naprej boste partizanili in postali pomočniki borcev za svobodo.”

Sedel sem na Jurjevi kobili. Brzostrelko sem naperil na okna nad hlevom. Zdelo so se mi zelo sumljiva. Čas je tekel strahovito počasi. Rok, naš konjar še vedni ni prignal vseh konj na dvorišče. Kaj dela tako dolgo v hlevu, iz katerega sem slišal rožljati verige. Samo rožljanje verig, rahlo rožljanje je bilo slišati v tej smrtni tišini. Nikjer se ni prižgala luč. Vse tiho, tiho. Rok je nekaj zamrmral v hlevu. Pozneje mi je pravil, da so bili konji z verigami priklenjeni h koritim in to z pravcatimi ključavnicami, kar pa v temi ni mogel hitro ugotoviti.

Roka ni bilo iz hleva celo večnost. Tako se nam je namreč zdelo. A nič na svetu ni večno.

Naenkrat se je v hipu premaknil čas, ki je prej, ko smo čakali na konje, do-
zdevno okamenel. Na dvorišču tik pred mojo kobilo je treščila nemška ročna granata. Ko se še ni ohladil vroči zrak, katerega je ogrela eksplozija, Je treščila že druga, tretja. Kobila se je vspela v zrak in plesala z mano po dvorišču. Ko-

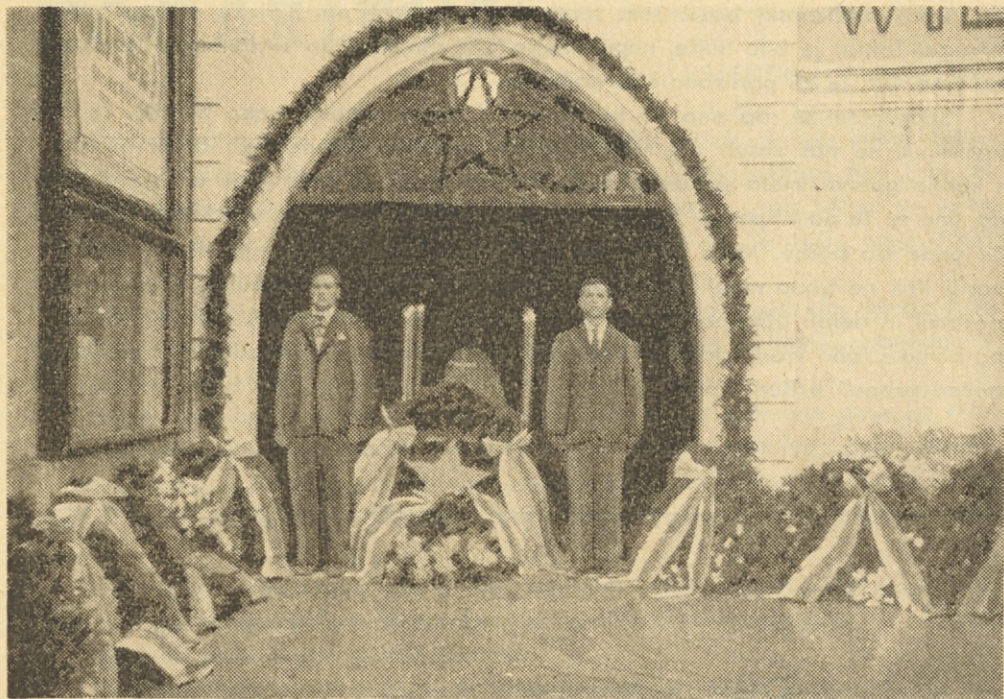
maj sem se obdržal na njenem neosedlanem širokem hrbtu. Spustil sem nekaj rafalov v okno nad hlevom od koder so bile vržene granate. Kobila je še vedno plesala z mano po dvorišču. Ko sem jo hotel z vajeti spraviti z njega, je padla. Mislil sem da je mrtva. Ležal sem pod njo, v padcu me je tako nesrečno dobila pod sebe, da mi je v ledjih precepila noge. Z težavo sem se izvlekel izpod nje. Nekam tuje so se mi zvijale noge. Bolečin še nisem čutil. Medtem se je tudi kobila pognala na noge. Ujel sem jo za uzdo. Takrat pa sem že čutil močne bolečine v sklepih ledja. Držeč se za kobiline uzdo sem odšepal z dvorišča. Močno sem šepal. Pravzaprav sem noge samo še vlekel za sabo in bi sam ne mogel hoditi, če bi se ne držal kobile.

Začelo je snežiti. Zmrzli sneg nam je hladil vroča čela. Umaknili smo se kakih sto metrov od nacistične hiše. Tam so me tovariši posadili na kobilo. Boki so mi med tem časom že močno zatekli in imel sem hude bolečine. Na hrbtu kobile sem sedel z obema nogama na eno stran. Razkoračiti se nisem mogel več. Tudi hoditi ne. Niti koraka nisem več zmogel. Bolečine so bile neznosne.

Prispeli smo do osamljene kmetije pri Gradišniku. Hiša je bila prazna, mrzla in pusta. Nemci so družino že davno izselili. V kuhinji pri Gradišniku smo počivali. Snežilo je še vedno in vedno močneje. Nemci bodo imeli lahek posel, ko bodo šli za našo sledjo, kot psi za tropo srnjadi. Fantje so zakurili na štedilniku, ki je bil oropan plošč. Tudi kuhinja je bila izropana. Po drugih sobah nismo šli. Vedeli smo, da so istotako prazne in puste, kot je kuhinja. Navsezadnje pa se nam je mudilo tudi naprej. Naprej v Peco. Više, vedno više proti Rišpergu, je šla naša pot. Gradišnikova kuhinja z lepim novim, oskubljenim štedilnikom, ki pa nas je vendar grel, je ostajala vedno dalje za nami. Spomnil sem se na razbiti okvir in strgano družinsko sliko, ki je ležala vsa prašna v kotu, ki sem jo zagledal, ko smo se poslovili od Gradišnika.

Od tistega časa nisem več zašel v to hišo. Vem pa, da so tam zopet domači, kateri so bili takrat pregnani, ker so bili Slovenci. Vem, da je danes tam toplo v sobi, v kuhinji in tudi v srcih domačih, kot je bilo pred sedemnajstim leti mrzlo. Gotovo so tudi tam danes jaslice in novoletna jelka, ob kateri sedi družina in se spominja mrzle preteklosti, kakor sedim jaz v topli sobi, brez lakote, brez pomanjkanja in se veselim novega mirnega življenja. Gradišnikovi so doma in se spominjajo težke preteklosti. Toplo jim je kot mnogim drugim, kot je meni, ko to pišem.

Na hitro smo se odpravili od hiše in pohiteli proti Rišperku. Nemci utegnejo priti za nami. Lahko pridejo, saj snega ni bilo še na debelo. Dolina je bila še kopna. Snežilo je samo v višjih legah. Tukaj ga je bilo že za dobro sled. Kar po naši sledi lahko pridejo za nami. Hudič bi bil če bi res prišli. Nas je malo, smo premišljevali, onih je vedno desetkrat toliko ali pa še več. Malo števi to se jih za nami ne upa več, to smo vedeli. Drzni so bili le še pomladi 1943. Danes tretjo zimo partizanske borbe na Koroškem se nas že zelo bojijo. O ja — smo se med

**Prekop 120 partizanov novembra 1946 ki so med 10. in 12. aprilom padli
v borbi z SS, kozaki in ustaši v okolici Borovelj**

potjo pogovarjali — saj imajo tudi vzrok, da se nas bojijo. Imajo strašno kosmato vest.

Čeprav vsa krvava v glavo, vrat in prsa, je moja kobila še krepko stopala. Spominjam se, da je imela prestreljeno tudi uzdo in koca, s katero je bila odeta, je bila vsa prepojena z krvjo. Tudi jaz sem bil ranjen na desni roki in v levih prsih mi še danes počiva kot spomin na Gornje Libuče drobec nemške bombe. Pa te rane niso bile resne. Ranjene noge so bile hujši problem. Noge, noge te me pač niso več nesle.

Ne vem kako in kje so tovariši staknili neko konjsko vprego, komat in vse kar je potrebno, da konj lahko vleče. Bilo je na Rišpergu. Tam gorí je bilo že več snega. Tudi stari sneg smo morali gaziti, in kobili se je globoko udiralo v trdi sneg. Vsakokrat ko se je kobili udrlo in je klecnila, sem skoraj zastokal od bolečin v ledjih. Tovariši so pripravili na Rišpergu velik, košat smrekov vrh. Za debeli konec so z verigo pritrdili vago in vpregli kobilo. Na smrekov vrh pa so še prej privezali veliko škopo slame. Po trebuhu sem legel na njo in se krčevito držal smrekovih vej, ko se je kobila pognala po snegu v strmino. Tako smo šli dolgo, dolgo pot vzhodnega pobočja visoke Pece vse do Tople. Nekaj časa sem še čutil zapestje rok, proti koncu poti, pa sem se držal samo še s komolci. Roke so bile že vse modre od mraza.

Tretji partizanski božič sem torej doživel zopet pri Burjeku v Topli, kot prvega. Tokrat je bilo hujše, neprijetnejše. Biti ranjen in to še tako, da te noge ne neso več, je za partizana bilo najhujše.

Spominjam se, da smo po tej borbi v Libučah ugibali, kako bi bilo, če bi nacisti, ki so nas zasuli z bombami, imeli angleške defenzivke. Takrat bi bila s kobiljo gotovo imela skupen pogreb. Pa tudi to se še spominjam iz tiste dobe, da smo se že na Rišpergu domenili, naj se fantje, ki so zdravi umaknejo v Peco, če pride do borbe. Mojo pošto naj nesejo Matjažu. Če pridejo Nemci, mi tovariši itak ne bodo mogli pomagati. Fantje s tem niso bili zadovoljni. Jur se je postavil in dejal: „Gašper, če pride do borbe, se bomo prebili s tabo vred ali pa bomo s tabo vred padli.“ K sreči nas Nemci to pot niso zasledovali in mi smo srečno prispeli k Burjekovim.

Gašper

Se
vsaj
spet
vidi

Dobro je,
da ni več trav
in listja,
da je dosti goličav!
so rekli
resni
macesni
in se tudi slekli —
Da vsajjenja
bajka cvetenja,
da bomo spet vedeli,
čemu smo živeli
sred varajočih bleščav!

Kaj, ko je vseprek
preveč smrek
in njihovih vitkih, ljubavnih zaprek
ter borov nesložnih,
staroživih in otožnih...?!

(1960)

Valentin Polanšek

KOČARJEVA

VALENTIN POLANŠEK

Zdaj sta bila čisto sama gori na osojni kmetiji. Majda je bila kakih osemnajst let. Okusila je že sladkost in bridkost življenja, kajti ljubljeni fant ji je bil zginil pred meseci v les — in pred kratkim pa je šla mati v grob. Očeta pa je že zgubila, ko je še v šolo hodila. Od starejšega brata pa je prišlo pred dnevi poročilo, da je daleč nekje na Ruskem ranjen.

Mohorček, Majdin mlajši brat pa je štel šele dobrih ducat zim. Njega trda usoda še ni tako prizadela, zakaj živel je svoje tihotno življenje, zabubano v neskajljeno mladeniško sanjavost.

Sama sta bila že nekaj mesecev pri hiši, opravljala potrebne posle in vzajemno vzdrževala gospodarstvo. Pri večjih delih so jima pomagali dobri sosedi.

Sedaj pa — ko je prišla vest o starejšem bratu iz daljnega sveta — se je tudi v Mohorčkovo pamet zajedla zavest: Sama sva z Majdo in sama bova ostala!

Z drugimi otroki itak nikdar ni imel tesnejših stikov. Šola v grapi je bila že nad leto dni ukinjena. Fant je bil doma in se loteval vsakega dela.

Zdaj pa je šel sestri še bolj na roke.

Ko pa je tako marljivo delal, je vsebolj priraščal Majdi na srce. Če je samo eno dopoldne ostal zdoma, je opazala, koliko dela zaostaja. Tako je sestra z vso dušo objemala brata. Čutila je dolžnost, da mu mora biti nekje tudi nadomestek očeta in matere, v kolikor bi smel človek tako reči.

Čas je leno lezel mimo; posebno ob sivih zimskih dneh, kadar je snežilo in je samotarstvo zehalo po vseh kotih domačije.

Ob visokem snegu sta bila popolnoma odrezana od zunanjega sveta. K prisojnemu kmetu je bilo po kopnem čez tri drče dve uri hoda, na Zarobje, tja v sosedno grapo, pa tudi pol drugo uro. Koliko več pa še v snegu!

A Mohorček si je znal poiskati zaposlitev tudi v teh tihih dneh. Pri živini ni bilo cel dan dela. Ako je še tako brskal po utah, parnah in skednjih, pometal, pospravljaj in urejeval to in ono, vselej je prišel na tisto mrtvo točko, ko je nemirno zadrhtel: Kaj pa bi zdajle počel?

Ob dolgih večerih pa je sam od sebe začel posnemati sestro, ki je prerada vzela kako knjigo v roke. Z vročim srcem je odkrival lepote v branju — in se z vso razvijajočo dušo vživljal v dejanja in nastopajoče junake.

Rad pa je zahajal v naravo — in najbolj všeč mu je bilo zimsko tihožitje. Zato si je sam naredil krplice, gazil po parobkih za sledjo divjadi, postavljaj krmilnice in tudi pticam postregel. Končno pa si je napravil še smuči.

Po novem letu pa je prišla grozna vest: Brat je podlegel ranam!

Skupno sta prelivala solze, drug drugega tolažila in se spet ter spet spraševala: Čemu je moral umreti? Za koga je moral dati življenje? Majda je drge-

tala kakor zaostala bilka v snežnem pišu: Zdaj sva sama, Kočarjevega rodu! Otepala se je temnih slutenj. Kočarjeva kri, ki nikdar ni poznala matodušnosti, ji je vtila znova pogum.

„Zdaj si ti gospodar, pripravljaj se!“ je rekla bratu.

Mohorček jo je blago gledal.

Ponos iz sestrine duše, ki je prehajal v njegovo, je splaknil vsa zaskrbljenost — ponos pravega Kočarja!

„Dokler bo vojna, se itak ne boš poročila. — Ostani pri hiši, da skupno...“

Takih resnih besedi ni pričakovala od tega tihega mladeniča. Zato se ni mogla vzdržati solza. Solza ponosa in novega upanja!

Prižela ga je k sebi.

Mohorček je čutil v tem objemu veliko sorodnost z materinim objemom.

* * *

Bila je nedelja, ko je prišel Mohorček iz trga domov. Sestra je opazila takoj na njem, da je nekaj čudnega doživel.

„Zakaj pa so mašo za Rokom oznanili nemško? — — — — —?“

Majda se je zazrla v brata.

V njenem pogledu se je zbrala vsa žalost matere, očeta, vseh Kočarjevih prednikov... vsega slovenskega rodu na Koroškem.

„Sploh vse je bilo danes v cerkvi nemško! — — — — —“

Majda pa je še koj molčala, molčala in trpela, kakor je to storilo v tistih temnih dneh toliko slovenskih mater, sester, deklet, nevest in vdov... kajti očetje, brate, fante, ženine in soproge je gonil kljukasti križ pod orožje, doma pa jim je nasilnež zasadil nož v hrbet: Prepovedal je jezik slovenski!

Mohorčkov glas se je iz trdote in nasajenosti spremenil v ogorčeno močnatost: „Kaj jim je slovenska beseda napotil?“

Zdaj je tudi sestro zapustila toga pobitost: „Prepovedali so naš materinski jezik — celo v cerkvi!“

„Saj Rok tudi ni znal nemško. Vedno je pisal slovensko od tistih našopirjenih nemških vojakov!“

„To je tista nemška prevzetnost: Slovenščino so prepovedali, a naši slovenski fantje in možje pa bi naj hodili umirat za tega preganjalca!“ je skoraj zakričala Majda.

„Če je slovenska beseda prepovedana, tedaj naj bo tudi prepovedano, da Slovence gonijo k tistim hitlerjanskim vojakom! Doma jih naj pustijo, da bodo svojo zemljo obdelovali in svoj kruh služili!“

„Nikar, bratec, tako glasno! Varuj se, da bi kaj takega pred drugimi ljudmi zinil. Dandanes je čudno na svetu, ker se na marsikaterega domačega človeka ne smeš več zanesti!“

Ker je zadnje besede spregovorila stoje in s potišenim glasom, se je zopet vsedla in nadaljevala: „Veš, v vsaki gostilni in trgovini, pa tudi na vsakem ura-

du visi tisti letak, ki pravi prav oholo: „Korošec govori nemško, jezik je izraz tvojega prepričanja!“ —

„Kdor je Nemec, naj govori nemško, saj je to njegova materinščina in jo mora spoštovati!“ — Kako pa naj Slovenec govori nemško, če sploh ne zna? Potemtakem naj bi mi Slovenci bili tihi kot mrliči ali pa naj lajamo!?”

„Mohorček, pustiva tole! — Ti si še premlad, da bi vse to razumel. Boš še itak prezgodaj okusil, kaj je sovražnik...“

„Kaj pa je sovražnik?“ je prišlo nedolžno iz ust nevednega mladega človeka.

„— — — — —“ — Znova so Majdi stopile v oči. Želela si je trenutno, da bi dragi brat ostal vedno tako srečen otrok. A spet se je zbudila prava Kočarjeva kri v njej, kri, ki nikomur ni želela zlega, ki ni trpela krivice... Pa se je v velikem upanju zazrla skozi okno v zasneženi gozd: Naj bi Mohorček hitro dorastel, da bi šel k njim, da bosta skupno s Fonzijem branila narod naš...

Mohorčka je pognalo kvišku, kot bi se pod njim sprožila vzmet. Planil je k steni, zagrabil Hitlerjevo sliko in jo z gnevom treščil na tla.

„Kaj pa delaš?“ je vrglo še sestro pokonci.

„Če ne smemo več slovensko marnjati, ne slovensko peti, ne slovensko žeb-rati, tedaj je pa ta itak cel...“ Otrokovi čevlji so zaničljivo pomendrali dikta-torjevo podobo. Drobci strtega stekla so škripali zoprn.

* * *

Odslej je vladalo med sestro in bratom čisto novo spoznanje, ki ju je po-vezovalo s tisto podzavestno silo, ki usposobi preprostega človeka za dejanja, katera venčamo s častjo junaštva.

V tem novem odnosu je zdaj Majda vedela, da lahko zaupa bratu vse — vse, kar je z onimi v lesu v zvezi.

Pa je začela.

Takoj ji je pa fant segel v besedo: „Sinoči so bili pri Grebeljniku. Pa veš: slovensko so zapeli... in žebrali so... in vsi so bili oboroženi. Reklj so tudi, da ne bo dolgo, pa bo Hitler vojno zgubil in Slovenci bomo svobodni!“

Kar vrelo je iz fanta. In kaj vse je vedel povedati!

Majda je bila presenečena do skrajnosti. Občudovala in spoštovala je bra-ta, da je te tajnosti tako spretno znal obdržati zase.

Oba sta čutila potrebo, da si povesta vse.

Tako sta tudi storila. Olajšana sta bila — samota in zapuščenost pa je ti-stega dne zginila iz Kočarjeve domačije. Mlada človeka sta začutila v sebi novo sorodstvo, ki je bilo bratstvo na višji ravni.

„Ko bi ti mogla koga tukaj doma dobiti, da bi ti pomagal...“ se je naenkrat utrgalo iz nedolžnih fantovih prsi.

„Čemu? — — —“

Takoj pa je vedela, kaj bo prišlo.

„Jaz ne grem več nemške maše poslušati!... Raje grem k onim v tes...
Majda me morejo uporabiti... Pa bi vsaj Fonzija spremljal...”

Majda se je začela tresti. Ni ji bilo jasno, ali od strahu ali od nekega nedopovedljivega radostnega nemira.

„Mohorček!”

„Hu, pa koliko jih je menda bilo pri Grebeljniku!” je znova začel.

„Niso pa bili tisti, ki so lani jeseni prišli prek Obirja... Ko bodo to vsi ljudje zvedeli, bo vse k njim hotelo!” Glas se je jačil in prizvok zanos, vzdikanja bližajoči se rešitvi se je razodeval iz njega.

„Tiho! — Glej, orožniki prihajajo, joj pa koliko!” je šepnila prestrašeno — in takoj za tem s čisto vsakdanje mirno kretnjo dvignila čeber, da gre mlest v hlev.

Mohorček pa je malomarno — kakor da sta se ravnokar domenila, kako se je treba v takem kritičnem slučaju vesti — vrezal velik kos dišečega kruha, mislil na Fonzija, kaj je le danes pojedel v gozdu — in prisedel k skledi mleka.

Zunaj so srečali orožniki Majdo, se skušali neprisiljeno vesti in po ovinkih poizvedovali, kaj bi moglo biti novega na tej samotni kmetiji.

Dekle je hotelo iti molče po svojih opravkih. Pa so toliko zijali vanj in začeli smelo izpraševati, da je kratko zadržala korak ter očitajoče vsekala: „Mladega gospodarja te hiše, mojega brata, ne bo — in ga nikdar več ne bo! Mislim, da razumete, kakšen udarec je to za naju z najmlajšim bratcem!...”

Poveljnik orožniške postaje iz trga, ki je vodil cel oddelek patrulje, je nekaj obžalujoče zamomljal, zakaj znano mu je bilo, da je padel Kočarjev Rok na Ruskem.

Nastala je tišina, ki je bila videti tudi nekaterim orožnikom mučna.

Pa jo koj kmalu neki gizdavi glas pretrga: „Pa se tu pri vaši hiši nič ni oglašil kak takozvani ‚slovenski fant‘ — to se pravi kak bandit!?”

Majda je s pogumnimi očmi poiskala tistega, ki je to spregovoril. Tako dolgo je zrla v njegove brezizrazne oči, da jih je povetil. Potem so pogovor zasukali v bolj sproščenih besedah krog vremena, lepe lege te kmetije. Neki šaljivec pa je povedal smešnico, da so se nekateri čuda glasno zakrohotali.

Majda pa je že odšla v hlev. Gizdalinčeve oči so spuščale še dolgo pohotne poglede za njo.

Ko sta poveljnik in gizdalinček vstopila malo za tem v izbo, ju je tam s polnimi usti molče gledal Mohorček. Malomarno je fant odzdravil slovensko.

„Nič ne znaš nemško?”

Gizdalinčeve oči so se bedasto svetile, kot bi jih zadnja izgovorjena beseda nagloma upijanila.

„Ne.” In je mirno nadaljeval s svojo malico.

Prišleca sta stavila še nekaj vprašanj, a Mohorček se kar nič ni zmenil za to. V resnici je itak res prav malo razumel.

Pa ti jo gizdalinček nastavi kar slovensko. Pa še kako lepo po rožansko mu

je zapelo. Ravno tako zavija kakor naš učitelj, ki smo ga imeli do lani in je prav rad nosil pri telovadbi tako treninsko bluzo z oznako „SS“! je mislil fant.

„Sestra ni imela časa vsega povedati, ker je morala naglo v hlev, pa boš ti tudi kaj vedel. Povej tedaj, koliko banditov je bilo in kam pa so šli, ko so bili...“

„Kaj je?“ je zabasal fant besedo in se začel smejati, kakor da je gizdalinec zbil najboljšo šalo. Norec! je pomislil fant, to bi tebi moja sestra pravila.

Mohorček se je tako dobro odrezaval, da je postajalo gizdalince očitno sram, ker se je tako daleč spustil z otrokom.

S škripajočimi škornji sta se s poveljnikom stlačila skozi vrata. Mohorček pa je znova zamašil svoja usta z velikim zalogajem, da ni bušnil v škodoželjni smeh.

* * *

Zdaj se je začela črna doba za te zakolne kraje, da so bili turški časi igranje v primeri s tem. Narodič, kateremu so prepovedali uporabo materinščine celo v družini, ga obsojevali na smrt, ga obglavljali, ga gonili v kace, ga upepeljevali po krematorijih — narodič se je zatekal v gozdove, v domače gozdove in njegova nedolžno prelita kri je z dneva v dan pomnoževala število oboroženih, ki so se bojevali za pravico, prostost in obstoj... Ob njih pa je začel pojematih oholi vris o zmagi „tisočletnega rajha“!

Dan na dan so prihajali partizani h Kočarjevima. Pogosto so se pojavljali tudi Nemci. Majda in Mohorček pa sta se držala na domačiji kot tisti znoj in vse trpljenje Kočarjevih prednikov, trpljenje, ki je ukoreninjeno kot neuničljiva ljubezen v tej dragi grudi koroških gor.

Vselej sta spretno zabrisala sledove za odhajajočimi slovenskimi borci, bodisi poleti, — kar je bilo lahko — bodisi pozimi, kar je bila včasih jako kočljiva zadeva. Nedogovorjeno pa sta se obadva odločila: Preden pridejo, da naju odženejo v svoje klavnice, jim pobegneva, pa če naju kar pri tem postrelijo!

Gre na življenje in smrt! je donelo iz okolja Obirja, Pece in Ovčeve, se razleglo tja do Drave — in seglo še daleč čez!

Gre na življenje in smrt! je grmelo iz ogromnih rojev ameriških letal, ki so prihajala od juga nad nacistično pošast!

Gre na življenje in smrt! je utripalo sleherni zbegano srce zaničevanega, osovraženega, preganjanega slovenskega človeka!

Mohorček si je dolgo lomil glavo zaradi tega, kako da je kaj takega mogoče, da nešteto veljakov iz trga, bodisi peki, trgovci, gostilničarji, drugi obrtniki — in še celo zdravnik pomagajo kar sami od sebe partizanom! Ko so to vendar slovenski borci!? — In ti ljudje pa v javnosti doli v trgu preganjajo slovensko besedo in so — ali se samo tako delajo — trdno prepričani o zmagi nemških vojnih koles. Čudno je to: Na eni strani dvigajo roko v pozdrav klu-

kastega križa — na drugi strani dobavljajo ogromne pošiljke živil, obutve, perila, obleke, sanitetnega materiala v slovenske gozdove.

Samo slutil je fant, da gre tukaj za nekaj, o čemer zaenkrat nihče ne misli do konca. Ali je to dvoreznost, torej značajna propalost, ali res pravočasno spoznavanje novih bodočih dejstev? Zato se je hudoval nad nekaterimi.

Majda pa je vzela Zdravnika očitno v bran: „On je pristni Nemec, pa ne zatira naših ljudi! — Boljši je kot premnogo naših domačinov, ki sicer niti en stavek ne bodo znali povedati prav nemško, a so po drugi strani zakleti nasprotniki vsega našega, kar je slovenskega ...!“

Mohorček se je spomnil Hroščarja, ki je bil znan po celi občini zaradi svoje grozne nemščine.

Majda pa je vzela zdravnika očitno v bran: „On je pristni Nemec, pa ne leta 1920 navdušen narodnjak ter je celo pretepal nemškutarje, kaj pa danes? — Prvim slovenskim družinam je pripomogel v izseljenstvo v Nemčijo. „Zato so ga tudi partizani ustrelili!“

„Z Obirja sta tudi dva podobna primera znana!“

Po kratkem premoru je spet spregovoril brat: „Zdaj pa zaradi tega kljukastega križa gre toliko poštenih ljudi v smrt!“

„Saj je v partizanih že mnogo pristnih Nemcev. To je dokaz, da je na naši strani — pravica — in zato tudi zmaga!“

Lepa si pomlad zelena ...

„Slovenci smo pa res predobri ljudje. Ko smo vendar tako majhni, in nas tako bijejo od vseh strani, pa še drugim pomagamo utirati poti do svobode — celo Nemcem, našim najhujšim klavcem!“ se je navduševal fant. Spoznal je, da ne sme obsojati vseh Nemcev na splošno, ravno tako ne svojih rojakov, ki pokorno gredo v smrt za kričače kljukastega križa.

Tokrat se mu je začelo daniť v neoskrunjeni deški duši, kaj je sovražnik!

Zunaj na gorici se je pokazala truma ljudi, v jako pisanih uniformah. Kretali so se čisto drugače kot bi bilo pričakovati od partizanov. Kočarjeva sta jih takoj prepoznala: Bili so v partizane preoblečeni nemški policisti! Zato sta tudi teko z njimi ravnala, da so koj kmalu z dolgim nosom odšli.

„Tudi na tak nesramen način lovijo ti krvoločniki svoje žrtve!“ je ogorčeno rekla Majda — in je s studom gledala za odhajajočimi. Znano je bilo, da so nacisti s tako pastjo ujeli Koprivškega Poldana, Koživskega gospodarja in mnoge druge iz Podovšja. Majda je nenavadno vznemirjena sedla na najbližnjo klcp. Kot v obrambo je pritisnila lehti k sebi...

Brat jo je gledal z razumevajočimi očmi.

„Boš stekel na Zarobje, gospodinja naj pride!“ je rekla sestra čez dolgo. Glas je siloma obvladovala.

Mohorček je vedel, da se Majdi bliža ura. Na mah se je znebil cokol in obul močne čevlje. Malo je ob vratih postal. „Bom kar brž!“ se je čulo, ko je zaloputnil duri za sabo.

Fant je letel, kar mu je duša dala. — Za Obirjem so goreli vaťovi veličastne zarje. Tam zadaj v Podovšju je lajal mitraljez...

Takoj, ko je bil v gostem lesovju, kjer so iz kotanj puhteli večerni mrakovi, se je spomnil: Tu pa ne bo varno leteti kar tako na slepo.

Zavr! je svoje skoke... Moram pa vseeno priti hitro naprej!... Sveta Ana, stoj moji sestri ob strani! Težak kamen se mu je odvalil od srca, ker se je v tem napetem trenutku spomnil zaščitnice in priprošnjice porodnic.

Tiho ne smem hoditi! Hrušč moram delati, da me bodo že od daleč čuli, če je kaka policija skrita tukaj na vrhu! si je prigovarjal.

Začel je žvižgati. Pa je imel preveč sape.

Globlje in globlje je dihal — potem pa je le šlo. Vzdignil je tisto: Na oknu glej obrazek bled...

Če je kak partizan blizu, je kar prav. — O, ko bi se hotel od kod vzeti Fonzi! je želel Mohorček in hlastal dalje. Ko je prišel na vrh, se je spustil spet v dir proti Zarobju. —

Ko se je Majda zvijala v krčih doma v svoji sobi, je tik nad Zarobjem zarjul nemški stražar: halt!

Mohorček je kot v fla pribit obstal sredi gonje...

Kaj bo Majda, če zdaj počil? ga je stisnilo pri srcu.

Od nekod se je vzela roka, ki ga je robato zagrabila v zatilju in ga gnala na gorico.

Osumljali so ga nečesa, ga uhljali in mu grozili z najhujšim. Ampak fant jih je spravil v zagato, ker je ves čas ponavljal isto: „Majda je zlegla, gospodinja ji naj pride pomagat!”

Čez dolgo je šele nekdo spregovoril nanj v tistem znanem pojočem rožanskem narečju — bil je gizdalinec.

Potem so ga vlekli pred nekega višjega. Tam je spet in spet ponavljal svoje prošnje. Končno so le pripeljali gospodinjo predenj. Ta je bila čisto iz sebe. Skoraj ni hotela verjeti, da je s Kočarjevo Majdo res že tako daleč — in tako hitro! V čudni zadregi ji je plala kri v obraz.

To pa je bilo policistom nov povod za sumničenja. Zarobjeva kmetica je morala sesti čisto tesno k Mohorčku in so ju začeli na dolgo in široko spraševati, kakor da imajo pred sabo krivca, ki sta povzročila vse to, da se poprej zmagujoča nemška kolesa vrtijo s tako blazno naglico nizdol v strašen kaos.

Mohorčka je vedno bolj občutljivo glodala skrb zaradi sestre. Nemcem pa — kakor da so obsedeni — se nikamor ni mudilo. Spustili pa ga tudi niso — in Zarobjeve kmetice tudi ne.

Fanta je grela že nevarna jeza.

Šele takrat, ko se je polna luna prikotalila izza Pece, se je dvignil močan policijski oddelek in krenil proti vrhu.

Mohorčka je gnala sprednja straža tik pred sabo. V otrokov hrbet so bile naperjene krvi žejne brzostrelke. Zarobjevo gospodinjo pa so imeli zadaj, tesno obkoljeno.

„Se nič ne bojiš banditov?” je z zoprnim glasom pičil gizdalinec v fanta. Ko se je Mohorček ogledal nazaj, ga je trda pest surovo sunila v hrbet.

„Kaj pa tedaj, če nas pri vas doma čakajo?” je nadaljeval zoprnež.

„Majda je sama doma, revca, koliko le trpi... morda je že umrla!” je ganjeno povedal.

Ni se več oziral nazaj.

* * *

Ko so se policisti z Mohorčkom in s sosedo približevali vrhu, je priletel kurir Miro v Kočarjevo izbo: „Nemci pridejo iz Zarobja!” K sreči tega ni čula Majda.

Vsa je bila zajeta od porodnih popadkov. Bolničarka, bivša medicinska študentka, je izjavila, da brez zdravniške pomoči ni rešitve.

Komandant je bil v grozni stiski. Kaj naj ukrene? Prihajajoče Nemce zadrževati?... To bi pomenilo za Mohorčka... Ne!... Bataljonski zdravnik pa je da-leč tam za Ojstro! — Če bi poslali po nemškega zdravnika v trg?...

Komandant je dal poklicati Fonzija. Povedal mu je v naglici, kako resno vse stoji. — In že je dal povelje za umik.

Bolničarka je stopila pred komandanta. Hotela je reči: Ostanem pri Majdi! — pa ni mogla. Obrnila se je vstran in je nemo zajokala.

Slovenski borci so se umaknili v gozd nad Kočarjevo kmetijo.
Kurir je zdrvel na javko proti frgu: Zdravnik naj pride!

* * *

Ko je gizdalinec z Mohorčkom stopil v Kočarjevo izbo, je ugotovil v zraku cigaretin dim.

„Kdo pa je tukaj kadil, če je sama sestra doma?“ je posvetil z baterijsko fantu v obraz.

Za zakritimi okni so naredili luč in trdo obstopili mladeniča. Nemški bolničar pa je s sosedo stopil k Majdi.

Trpeča je razširila zenice v presunljivo vprašanje.

Bolničar je takoj spoznal, da ne bo mogel pomagati porodnici. Naglo je stopil do poveljnika.

„Tu mora takoj zdravnik iz trga gor!“

Gizdalinec se je približal in omenil svoj sum v zvezi s prejšnjo ugotovitvijo.

„Vi pa ostanete tukaj...“ je odredil poveljnik.

„Pa če je otrok kakega bandita, kaj tedaj?“ — je zarezal gizdalinec. Nihče mu ni odgovoril.

Policija je čez kake pol ure zapustila Kočarjevo domačijo. Poslali so tuč po nemškega zdravnika.

* * *

Hitreje kot bi bilo pričakovati, je bil tudi paritzanski zdravnik obveščen — in je takoj prišel — še preden je bil nemški kolega iz trga tu.

Tako sta se Bojan in dr. Redlich srečala ob Majdini postelji. Saj si nista bila tuja več. Poznala sta se že dalj časa po pismih iz lesa in po pošiljkah iz trga.

Bojan je govoril s svojim poklicnim kolegom v izbrani nemščini.

In skupno sta zmagala: Majda je porodila — — — dva fanta!

V izbi sta si izmenjala cigarete. „Ko bi bili vsi ljudje zdravniki na svetu, bi življenju le pomagali na svet — in ga ne uničevali...“ je rekel Bojan.

Doktor Redlich pa je dolgo nepremično gledal v svojo gorečo cigareto. Potem je nekako pokimal.

Ko sta stopila ven v svet, sta se znašla sredi partizanov. „Es lebe das Leben!“ je odzdravil doktor Redlich krepkemu „živijo!“ Potem je zavil v grapo.

Slovenskim borcem pa je bilo mehko pri duši. Fonziyu sta se zakotalili po licu dve debeli in srečni solzi — za vsakega sina ena.

„Živela Kočarjeva dvojčka!“ so mu voščili soborci ob vzhajajočem soncu.

Na klancu žrtev in trpljenja

LOVRO POTOČNIK

Malo so poznane razstresene kmetije gorskih vasi Grablje, Belšak, Šmarjeta, Komelj in Borovje na pobočju Komeljskega pogorja med Pliberkom in Laibotom. Malo so tudi znani širši javnosti in deloma tudi že pozabljeni dogodki iz teh krajev v letih vojne. Spomin na te čase hočemo pozabljenju vsaj nekoliko otmeti v tiskani besedi, predvsem v opomin mladi generaciji, da bo ostala zvesto na braniku z žrtvami pridobljenih demokratičnih pravic in vsaj delne zlate svobode.

Vrstice naj bodo posvečene spominu ljudem, ki so tudi po teh vaseh v času nacističnega nasilja doprinesli številne dragocene žrtve v odporu proti tiranstvu in krivici ter iztrebljanju ljudi naše krvi z rodne domače zemlje. Vse te tihe, dragocene in plemenite žrtve ter trpljenje ljudi, ki so tudi v teh vaseh storili svoje najboljše ter so po svojem globokem prepričanju doprinesli svoj delež v veličastni osvobodilni borbi vseh svobodoljubnih in demokratičnih narodov. Dali so svoj delež za uničenje fašizma, ki je brezobzirno teptal človečanske pravice in človekovo dostojanstvo. Zato jih ne smemo pozabiti nikdar, vedno nam morajo biti spomin in — opomin.

Vasi naseljujejo nekaj srednjih, po večini pa manjših kmetov in delavcev. Marljivo se prizadevajo za svoj vsakdanji kruh. Borijo se z vsakdanjimi težkočami. Danes pronica tudi v te kraje pomalem modernizacija z elektriko, zboljšanimi dovoznimi potmi in drugimi tehničnimi pridobitvami. Le počasi se razvija napredek v teh dolga desetletja gospodarsko zapostavljenih krajih. Vendar eno je, mir je sedaj in mir je pogoj za vsak razvoj in napredek. V tihih večerih pa v marsikateri družini splava duh nazaj v leta vojne, v leta grozot in negotovosti, čase, ko človek zatisne oči, ko se spomni nanje.

V poznopomladnih in poletnih mesecih leta 1943 se je v teh krajih začelo preganjanje antifašistično usmerjenih ljudi. Bilo je sredi vojne, sredi krvavega klanja. Nacistični pajdaši so podivjali, pijani so bili dozdevnih zmag. Udarjeni so bili s slepoto in niso vedeli, kam plove ladja vojne vohre. Razpoke so bile že vidne, zastoj na ruski fronti, polom v Italiji, nezadovoljstvo in skrivnostno šepetanje od ušesa do ušesa, ker glasno si nihče ni upal govoriti. Nihče ni nikomur ničesar zaupal. Kljub vsemu vpitju o končni zmagi „tisočletnega rojha“ niso mogli mirno spati. Nepopisna jeza in strah sta jim lezla v kosteh, ko so morali vedno bolj in bolj jemati na znanje, da je zaživelo v naših zelenih gozdovih. Borci proti fašizmu, partizani so jih izbrali za svoje trdnjave in zavetišča ter odskočne deske za junaške podvige proti rjavemu sovražniku. Besno sovraštvo so gojili Hitlerjevi pojdaši do partizanov, imenovali so jih „banditi“.

Prestrašeno in zaskrbljeno ljudstvo je iz dneva v dan živelo v negotovosti. Kdor ni soglašal in ni sodeloval z nacističnimi nasilniki, ni bil varen. Mnoge so brezsrdno, neusmiljeno odvlekli v gestapovske zapore, vtaknili v taborišča smrti ali izselili z domače zemlje. Zato je ljudstvo teh krajev partizansko gibanje sprejelo in spremljalo z velikimi simpatijami in gorkimi čustvi ljubezni.

Na cvetno nedeljo 1943 so se v hribu pojavili prvi partizani kot glasniki Osvobodilne fronte. Prebivalstvo je videlo v tem gibanju jutranjo zarjo sončnega dneva, uničenje krvavega fašizma, konec vojne in mir, skratka lepše, pravičnejše in človeka vredno življenje. Le eden je bil izjema, preveč je bil zaslepljen. Poslušal je nacistične „spisburgarje“, izzival je z ogromno sliko „firerja“ in pogosto izustil izzivalne besede. Bržkone je tudi naznanjal kretanje partizanov tam, kjer bi lahko zašli v nevarnost. Spoznati je moral resnobo časa, nekega pomladanskega dne ga je zmanjkalo.

Partizani so prav dobro vedeli, s kom in s kakšnimi ljudmi imajo opravka in sodelovanje je bilo kaj kmalu tesno in uspešno. Kmalu je bila potom zavednih družin organizirana obveščevalna služba. Če je bila nevarnost, so bili partizani takoj obveščeni o premikih nemške policije in soldateske, vstred česar je bila borcem za svobodo prihranjena marsikatera krvava žrtev. Razen tega so preskrbovali partizane s prenočišči in v izdatni meri z jestvinami, z obleko in pletenimi jopcami. In to kljub stalno preteči nevarnosti od strani zasledujoče jih nemške policije in še bolj gnusnih ovaduhov. Tuji pritepenci v hitlerijanskih uniformah vendar nikoli niso prav vedeli, koga naj zasleduje in primejo. Podpiranje partizanov in sodelovanje v narodnoosvobodilnem gibanju je zahtevalo od prebivalstva teh mirnih sončnih gorskih vasi hude žrtve, kri in solze, zlasti pa ljudi, ki so notranjemu ukazu poštenja dali duška v dejanju in pomagali partizanskim borcem s srcem in odprto roko.

Nacisti so vdri v te kraje kakor veliki zeleni kuščarji. Pot so jim kazali njihovi žalostni privrženci iz mesta, rjovel so nad domačini, jim grozili, jih pretrepali, surovo psovali ter jih neusmiljeno z udarci in sunki tirali po mučeniški poti v gestapovske zapore in kaceete, iz katerih se mnogi niso nikdar več vrnili. Mučili so jih do smrti in z njihovimi trupli netili krematorije.

Le v širokih obrisih bomo označili trpine in žrtve ob kratkem sprehodu po klancu žrtev in trpljenja od ceste pri Sonwirtu do Štibarjevega vrha in tja na Komelj.

Skozi smrekov gozd smo kmalu pri Travarju, dobro negovani in lepo urejeni kmetiji. Tam je doma Anza, Janez Kralj, odgnali so ga v kaceet Dachau, kjer je pretrpel čas od poletja 1943 do konca vojne. In zakaj? Ovadili so ga, da je podpiral narodnoosvobodilne borce in zato so ga odstranili. Le njegovi izredno krepki naravi je pripisati, da je prišel živ domov iz taborišča.

Nekaj višje zgoraj je pri kmetu Bokrovtu. Marljivi, pošteni skrbni ljudje živijo na tej domačiji. Nekega dne 43. leta so prišli gestapovci v spremstvu domačina, ki je pri hiši gotovo že popil marsikakšen glažek mošta. Kmet Valentin P o -

točnik je bil pri svojem delu na polju. S suvanjem so ga prisilili, da je zapustil svoje brazde in odgnali so ga v kacet Dachau, odtod pa v taborišče smrti Lublin, kjer je končal v plinski celici ali v krematoriju. Nikdar več se ni vrnil na svoje ljubljene Grablje. Toda nacistična zver še ni bila nasičena. V taborišče Ravensbrück so zavlekli tudi njegovo ženo Marijo, hčerko Terezijo in sina Riharda. Ni lahko najti besed, ki bi mogle povedati bol in trpljenje po nedolžnem razbite in trpinčene družine.

Nižje od te kmetije je pri Mohoboru. Tam je bil najemnik Janez Podlesnik, oče zelo številne družine. Tudi po njega so prišli, pri tem pa je nacistični mogotec Pliberčan surovo in nasilno zaslišaval majhne otroke, da bi od otrok izsilil priznanja o sodelovanju očeta s partizani. Odvedli so očeta v koncentracijsko taborišče. V Mauthausenu so ga izmučili do smrti, nikdar več se ni vrnil v svojo domovino.

Kar pri sosedu, pri Dumpelniku, so nekega lepega dne prišli in meni nič tebi nič prijeli hčerki kmetice Marije Slanič, Marico in Apolonijo, ter ju obdolžili, da sta podpirali partizane. Odvedli so ju v taborišče Ravensbrück, proč od doma, proč od matere, v starosti 16 oziroma 17 let. Trpljenje deklet v taborišču in bol itak že drugače hudo preizkušene matere je razumljiva.

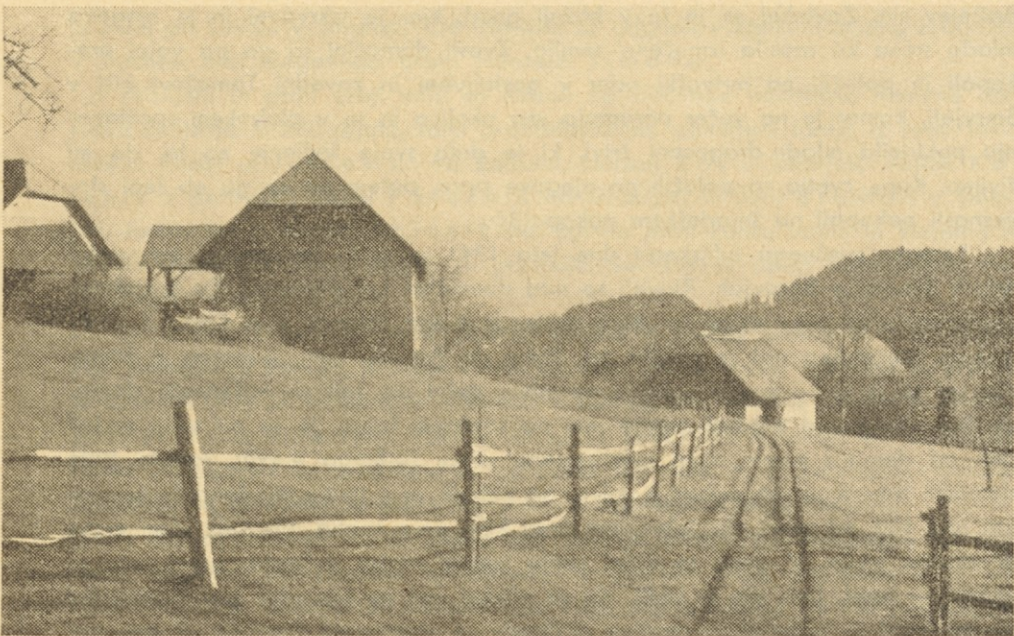
Pri Lucniku v Grabljah so pridni, gostoljubni in pošteni ljudje. Dom jim je vse in skrb za domače gospodarstvo prvenstvena naloga. Toda tudi v to družino je posegla trda nacistična roka in v kacet Ravensbrück so zavlekli hčerko Ano Glinik. Trpela je v kacetu, zbolela na tifusu in se z zrahljanim zdravjem vrnila po mnogih mesecih prestopnega trpljenja.

V Šmarjeti pri Šimeju je bilo mirno in lepo življenje na domu. Vsi marljivi in varčljivi so živeli v zadovoljstvu. Nacisti pa so domače ognjišče zrušili. Očeta Urbana Broma so zaprli in ni se več vrnil, končal je v zaporih v Kariau pri Grazu, njegovo ime pa je vklesano na spomeniku vojnim žrtvam, ki so ga v Grazu odkrili letos 1. novembra.

Pri Mertlnu, na šolskem posestvu je bil najemnik Franc Glinik. K pridelku na kmetiji si je moral služiti potrebna življenjska sredstva s prevozom lesa. Neutrudno je bil na delu in vsi so ga radi imeli. Kaj je neki ta storil, da so ga tudi iztrgali od dela in žene ter zavlekli v koncentracijsko taborišče Mauthausen, kjer so ga mučili skoraj do konca vojne, tik pred osvoboditvijo pa je podlegel nečloveškemu trpljenju.

Tudi Štesl nov, sin najmenice na grofovem posestvu, je moral pustiti svoje še mlado življenje v koncentracijskem taborišču. Na vrhu Komlja pa so nacisti pokončali v taboriščih dva mala posestnika, katerih vse življenje je bilo edino naporno delo za skromno življenje. Bila sta dobričini, poštenjaka in že starejša moža, pd. Cimprc in Štefic, Lekš Seiler in Jožef Sačen.

V koncentracijskem taborišču Mauthausen je trpel Martin Štefan, znani posestnik in gostilničar v Šmarjeti, kjer je bilo ob šmarjeških žegnanjih, takrat, ko v bregu češnje rdijo, zares prijetno. Trpel je in sreči je pripisati, da je bil

Veliko so pretrpele in žrtvovalе naše hribovske vasi za našo osvoboditev

nacizem zlomljen, da se je še živ vrnil. Gutovnik je bil hrust, tehtal je okoli 90 kilogramov, vrnil pa se je s pičlimi 49 kilogrami teže. Na posledicah prestanega trpljenja boleha še danes.

V pregnanstvu v hladni tujini so mučili tudi staro Lucijo K o s, ženo, ki je bila v vsej okolici znana kot pridna nabiralka črnic in iz teh žgala pristen domači črničevce. Šele po vojni se je izmučena in izčrpana vrnila v svojo ljubljeno sončno Šmarjeto. Prav tako so pridno in skrbno Šimejevo Leno, poročeno Petrač, odvlekli iz skromne, a skrbno negovane domačije. Dobri dve leti je delila bridkost izobčencev v tujem sovražnem svetu. Železničarja Janeza Štefana so osumili sodelovanja s partizani, ga aretirali ter pretepali in mučili v priberških zaporih, končno pa so ga vpoklicali k vojakom, čeprav je bila velika večina železničarjev „nepogrešljiva“ na domačih železniških progah. Od rodnega skromnega doma so iztrgali tudi mlado Gosakovo hčerko Micko Petrač. Tudi ona je morala prestati in okusiti grenko usodo človeka, ki so mu oropali domači kraj.

Po nedolžnem so v nacističnih koncentracijskih taboriščih opljuvane in zasramovane ubili in sežgali še Franca Messnerja, kmečkega delavca v Šmarjeti, nadalje Jerneja Stropovnika p. d. Bukovnikovega očeta na Komlju in Rudolfa Drvodela p. d. Apovnikovega na Komlju.

V znanem krvavem pokolju na Komlju, kjer so nacistične zveri grdo razmesarile človeška trupla, je bil smrtno ranjen domačin Stanko Z d o v c, p. d.

Baštejev sin. Zavlekel se je še v bližnji gozd, kjer je izkrvavel in je njegova mlada srčna kri orosila izmučeno zemljo. Zvesti domačini so ga po vojni pokopali in položili na mrtvaški oder v gostoljubni in zavedni Tomaževi hiši v Šmarjeti, kamor je na večer poromala vsa okolica in se v globokem spoštovanju poklonila mladi dragoceni žrtvi, ki je dala svoje življenje za to, da mi živimo. Kupe cvetja so položili na njegove pare, potem pa so ga ob lepi slovesnosti pokopali na šmarješkem pokopališču.

Lepega sončnega julijskega dne leta 1943 so prišli gestapovci na sončni hrib k Šimonu v Borovjah. Rjovel so nad domačimi kot stekli psi. Po brutalnem zaslišavanju so brez ozira na staro mater in očeta odgnali sina Lojza Kolenika. Mučeniška pot je sledila od doma do Prevalj. Lojz, povezan z domačijo, ki jo je ljubil z vso dušo, z veseljem delal po zelenih košeninah domačih travnikov, oral plodno zemljo njiv na sončnem hribu, je še na svoji zadnji poti od doma s srcem objel temnozelene sence sadnega drevja, sončne trate domačih travnikov, na pobočjih njive, na katerih je s toliko predanostjo spremljal rast žita od setve do žetve, vrt pred hišo poln cvetja, tihi beli dom svoje mladostne sreče. V duhu je objel svojo trpečo mater in sestro Lono, oče je molčal in trpel, Lojz pa je slutil, da se nikdar več ne bo vrnil. Kot razbojnika so ga gnali in odpeljali v mračne gestapovske zapore na Prevalje. V tem poslopju so ga brezobzirno, brutalno in krvavo zaslišavali. Toda od Lojza niso ničesar zvedeli, junaško je prevzel nase najhujše muke. Teptali so ga po tleh, suvali z okovanimi čevlji, njegovo glavo pa so treskali v steno, da so se še dolgo poznale krvave lise, kakor je vedela povedati pospravljavka v tej hiši grozote. Tri noči so ga mučili, večkrat je padel v nezavest. Tretjo noč ob jutranji zori je prišel nekoliko k zavesti, nikogar od mučiteljev ni bilo blizu in kakor blisk mu je šinilo v glavo: proč od tod, v gozd, v svobodo, v življenje. Jutro je bilo prekrasno, sveži zrak mu je kakor balzam hladil rane. Nenađoma pa je počilo, policist je sprožil in življenje mladega človeka je prenehalo, eno izmed neštetihih žrtev našega ljudstva.

Mladi Karel Potočnik iz Grabelj se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje v Gornjem Malinovacu v Šumadiji. Prišel je v roke Nemcev in v znamenem strahotnem pokolju tisočih jugoslovanskih odpornikov v Kragujevcu so ga po zverinskem mučenju ubili s strelom v tilnik.

V partizanske enote so iz imenovanih krajev odšli najprej Franc Visočnik p. d. Mohobor v Šmarjeti. Pliberški Metnitz ga je zasledoval in streljal za njim, toda zadel ga ni. Proti koncu vojne pa ga je kot komandanta bataljona smrtno zadela sovražna krogla na Rišperku. Po vojni so ga pokopali na pokopališču v Mežici. V partizane sta odšla brata Kolenika, Lipej in Franc, ki sta se vrnila, Lipej vendar kot invalid. Prav tako so bili v partizanih Gosakov sin v Šmarjeti Fridl Petrač. Toma Šlisar, ki je padel v Savinjski dolini, in Poldej Kosmač, ki je živel pri Jurju v Šmarjeti, ki so ga kot partizana Nemci ujeli in ubili. V partizanih je bil tudi Toma Podlesnik in Polda Simon, ki

je živel pri Šimeju v Šmarjeti. Od iste hiše so odgnali v koncentracijsko taborišče v Dachau tudi njegovega brata Hanzeja Simona.

Prisiljeni in proti svoji volji so morali za zločinske nacistične namene dati svoja življenja mladi vojaki, sami protifafašistično usmerjeni fantje iz prav takih družin. Padel je Jurčev sin na Belšaku, Hanzej Kos v Šmarjeti, Vojteh Kolenik v Borovjah, Foltej Potočnik na Grabljah in Jurij Broman v Šmarjeti. Jurčev sin in Vojteh Kolenik sta izginila proti koncu vojne in verjetno ni neupravičena domneva, da so ju postrelili, ker sta se uprla nadaljnjemu nesmiselnemu prelivanju krvi.

Le majhen hribovski predel libuške občine in košček blaške občine, zadnje hiše vzhodnega Komlja, je zajet v tem kratkem popisu žrtev. Žalostna in krvava je bilanca žrtev in trpljenja v družinah v teh sončnih gorskih domovih. Bilanca 21 mrtvih in dalje vrsta trpinov, ki so se kakor koli privlekli po zlomu fašizma iz kacetov in pregnanstva, izmučeni na duši in z zrahljanim telesnim zdravjem, je grozotna in pove ogromno o trpljenju našega ljudstva.

V tem opisu še davno ni zajeto vse trpljenje, šikane, številne krajše zaporne dobe, brutalna zaslišavanja, sumničenje in grozeče hišne preiskave v temnih nočeh. Osebna prostost in življenje sta viseli kakor kaplja na veji. Morda in lahko je, da v tem opisu niti niso zajete vse žrtve, ker v teku let se lahko na to in ono pozabi. Skratka lahko rečemo, da je skoraj vsaka hiša z malimi izjemami, doprinesla hude žrtve za lepšo bodočnost in mirno brezskrbno življenje.

Mučen in krvav je bil veliki petek tega dobrega in poštenega prebivalstva v tem sončnem kraju, preden je napočila velika nedelja vstajanja. Mir se je povrnil v kraj, ljudje lahko brezskrbno gredo za svojimi vsakodnevnimi opravki, nikdar pa ne smemo pozabiti, da je bila ta dobrina dosežena z neštetiimi žrtvami. Dragocenih žrtev ne pozabimo nikoli, ohranimo jih vedno v častnem in hvaležnem spominu, ob priložnosti pa jim postavimo tudi spomenik, morda na idealnem griču, lepi razgledni točki, na Štibarjevem vrhu na posestvu domače zadruga.

O tebi sanjam

PAVLE KERNJAK

O tebi sanjam, deklica,
o tebi tako rad.
O dekle, daj, pričaraj mi
le enkrat še pomlad.

In še bom sanjal, ljubica,
o tebi polno nad,
da v dušo mojo vrneš mi
nekdanjo spet pomlad.

Bikovka, bunkar, krematorij in — naša pesem

FOLTEJ HARTMANN

Že v času ko se je slovenski narod z orožjem v roki boril za svojo osvoboditev izpod fašističnega jarma, je iz koncentracijskih taborišč v domovino prispela vest, da se nesrečniki, ki jih je kruta usoda zaradi svojega porekla, narodnosti ali političnega prepričanja vrgla v pekel teh taborišč, bavijo s petjem. Doma s parolo „Der Kärntner spricht deutsch!“ krvavo preganjana slovenska beseda in pesem je — kakor se to sliši neverjetno — vznikla v taboriščnih smrti in se iz mehke narodno razvila v borbeno pesem. Kako to, da smo še našli smisel za pesem, ko se je noč in dan kadil dim iz krematorija, ko nikoli ni prenehalo mučenje, umiranje, streljanje in ubijanje, ko smo pričakovali, da nam vsak čas odbije ura, ko so tisoči iz obupa končali ob električni žici visoke in nedostopne taboriščne ograje? Zakaj in čemu potem še pesem?

* * *

Šestnajsti februar leta 1941.

V posebni sobi Breznikove gostilne v Pliberku smo sedeli stari znanci in prijatelji. Razgovori so se vrteli okoli našega položaja, okoli položaja koroških Slovencev in Slovencev sploh v tistem času. Temni oblaki so se zbirali nad slovensko zemljo in nas tlačili k tlom. Dolgo smo govorili in ugibali, toda kar je pozneje prišlo, niti slutiti nismo mogli. Naposled smo se poslovili. Če bi ob razhodu kdo rekel, da se bomo čez 2 uri spet videli v popolnoma drugih okoliščinah, bi mu nihče ne verjel.

Toda zgodilo se je tako. Ko sem se vrnil domov, so mati — sicer z dvodnevno zamudo, ker je tako nanoslo — postregli za moj god s slastnim kosilom, z domačim zajcem v omaki. Ko mi je kosilo šlo najbolj v tek, je stopil v kuhinjo orožnik Vižar, se vsedel in zastavil par dvoumnih vprašanj. Na naše odgovore se je še bolj dvoumno smejal.

Ni trajalo dolgo, ko sta za njim vstopila dva člana pliberškega gestapa, divji Kammermeier, črni visok Prus, in domačin znan Velikovčan. Hišna preiskava in moja aretacija. Na svidenje mama, atej, bratje in sestre, na svidenje dragi rodni dom in kraj! —

Ni še minulo dve uri od razhoda v Pliberku in spet nas je bila večina zbrana. Z orožniške postaje v Pliberku je šla naša pot v policijske in gestapovske zapore v Celovcu. „Jetzt kommst du in den Käfig, wo du hin gehörst, dort kannst du weiter singen“ so se mi med potjo škodoželjno režali gestapovci v obraz. Maja meseca sem zapustil celovške policijske zapore v šentrupertskej cesti in prišel pod komando gestapa v preiskovalni zapor deželnega sodišča. Posebno

sodišče, nazaj v gestapovske zapore, spet sodišče in — 22. decembra 1941 v Dachau.

* * *

Na vrhuncu nemške slave, ko je Hitler takorekoč pogazil vso Evropo in ko so fanfare dnevno znova naznanjale posebna poročila, da stoji njegova vojska na Krimu, ob Donu in Volgi ter pred Moskvo in Leningradom, biti v koncentracijskem taborišču je pomenilo biti izpostavljen nemilosti in podivjanosti Hitlerjeve SS-Totenkopfstandarte. Na dnevnem redu je bila bikovka, kozel, drevo, bunker, transporti v še groznejšo negotovost, gaskamre in podobno. Z nami so ravnali kot zverine. Marsikdo je poskušal pobegniti, toda skoraj vsakogar so spet ulovili. Na čelu SS-blokirerjev in godbe, ki je igrala strumne koračnice, se je revež vračal med bloke, dokler ob koncu ni bila izpolnjena kazen: 25 dvojnih udarcev z bikovko po zadku in navrh štiridesetdanski post v bunkerju.

Drugi večer v taborišču je bila božična noč. Blokirer, ki smo ga imenovali „Hamburger Willy“ jo je z nami praznoval po svoje. Ker nismo, ko je vstopil, dovolj naglo skočili v „Achtung“, je več kot dvajsetkrat zaporedoma v največji tesnobi zaukazal „hinlegen“. Opis, kaj so te in podobne šikane pomenile za stare, zgledovane in od suženjskega dela izmzgane taboriščnike, naj mi bo prihranjen. Kdor ne pozna groze življenja v koncentracijskih taboriščih in kdor jih ni sam okusil, o njih nima in nikoli ne bo mogel dobiti prave predstave.

Minula je prva zima. Z 30 do 35 stopinj mraza je bila dolga in grozna. Na pol oblečen je marsikdo ni preživel. Za me je bil to tabošični krst v vseh niansah. Začetkom aprila sem zbolel, prišel v „revir“ in od tam še bolan nazaj v celovške zapore. Mislil sem, da sem rešen KZ-fovskih muk, toda prišlo je drugače. 18. oktobra 1942 sem se spet znašel v Dachauu. Svoj kelih trpljenja sem moral izpiti do zadnje kaplje.

Ob mojem drugem prihodu v taborišče so me stari tovariši poučili o spremembah v taboriščnem življenju. Mlade SS-krvnike so potegnili na rusko fronto, kjer se je bila borba za Stalingrad, za prehod čez Volgo, za osvojitve naftinih polj v Kavkazu itd. Blokirerji in stražarji so bili rezervisti, bili so — vsaj tisti čas — manj divji in znosnejši. V taborišče smo dobivali lahko od svojcev pakete s hrano in tudi druge olajšave so bile napovedane.

Zakaj? — Šlo je za delovno moralo taboriščnikov. Takrat je bil Dachau s svojimi zunanjimi komandami že taborišče več desetletisov sužnjev za delo v „Rüstungsbetrieben“. V območju Dachaua so bile močne delovne komande v vojni industriji, v Messerschmittovih in Zeissovih tovarnah in v mnogih drugih. Kdor pa ni mogel delati in kdor je pri delu onemogel, je z „Invalidentransportom“ romal v taborišče smrti Bergen-Belsen.

* * *

Čez noč je bila v taborišču uvedena sedaj ta, sedaj druga novost. Nogomet, težka atletika (boksanje) in taboriščne prireditve najrazličnejših vrst. V

kratkem času je SS zbežala par okostnjakov, ljubiteljev boksa, da so se v posmeh SS-ovcev in v zgražanje treznih tovarišev na trgu apelov pomeril v boks. Tudi nogomet smo morali pričeti igrati. V to dobo soupada tudi začetek prosvetnega gibanja v taborišču. V taborišču brutalnega žaljenja človečanstva in ob uničevanju tisočih in tisočih je — kakor je to neverjetno — zaživel kulturni krožek in pričel delovati.

Nekega dne okoli Velike noči 1943 so mi tovariši drugega bloka, kamor sem bil kot nemški državljani dodeljeni, povedali, da so bili na naši „štubi“ Jugoslovani, mladi fantje, ki so lepo prepevali. Pričel sem za njimi spraševati in končno sem jih našel. Ko sva s tovarišem Adolfom Černecem hodila med bloki, sva slišala, da na pragu nekega bloka, ne vem katerega, skupina mladih fantov s pesmijo ubira pot v „južne kraje“. Vsedla sva se k njim in pričela z njimi peti. Skraja so bili malo nezaupljivi. Ko pa so spoznali, da hočeva dobro, smo kmalu postali prijatelji in iskerni tovariši. Našel sem svoje prve pevce v Dachauu. porodil se je naš zbor, ki so ga sestavljali Božo Grošel iz Škofje Loke, sedaj v Ljubljani, Marjan Petrak iz Celja, Risto Gajšek iz Celja, Jože Novak iz Polčan, Tone Gortnar iz Železnikov, Adolf Černec iz Prevalj in še nekateri drugi, katerih imena pa so mi prišla iz spomina. Oni so ves čas bili jedro zbora. Na licu mesta smo izpilili pesem „O večerni uri“ in se dogovorili za naslednjo vajo. Hoteli smo imeti sekstet ali kvečjemu oktet.

Naslednjo nedeljo smo se zbrali v spalnici jugoslovanskega bloka 24. Stlačeni med dvonadstropnimi posteljami smo vadili. Naenkrat potrka „štubak“ (sobni starešina) na vrata in nam pove, da hočeta z nami govoriti dva avstrijska tovariša od kulturnega krožka. Bila sta to Dunajčana dr. Viktor Matejka in dr. Rudolf Kalmar. Povabila sta nas k sodelovanju pri naslednji taboriščni prireditvi, na kar smo po dolgem prigovarjanju končno pristali. Izrecno pa smo povedali, da bomo peli samo slovenske pesmi. Zagotovila sta nam svoje posredovanje in na pristojnih mestih uredila, da smo lahko nastopili z našimi pesmimi. Vendar smo morali njihovo vsebino v nemškem jeziku predložiti komendanturi v cenzuro.

Ko smo se odločili za sodelovanje, smo sklenili, da na prostem s sekstetom ne bomo nastopali. Zato smo iskali novih pevcev in jih kmalu tudi našli. V letnih cebra-hlačah in belih majcah smo nastopili s pesmimi O večerni uri, Oj Triglav moj dom in Moja ljub'ca je pošto puvava. Vsi so mislili, da nastopa enajstoricina nogometašev. Mi pa smo svoje pesmi odpeli z takšnim zanosom, da je „občinstvo“ kakšnih 6.000 pripornikov osupnilo. Spričo svežine naših mladih glasov je na tej prireditvi nastopajoči tridesetčlanski nemški zbor stopil daleč v ozadje, kjer je tudi ostal do konca.

Uspeh našega zbora je bil prodoren. Postali smo Ljubljenci vseh pripornikov. Zbor se je pričel številčno večati, manjkalo pa nam je not in pesmi. Ker ni šlo drugače, sem jih pričel pisati iz spomina. Na plantaži, v moji takratni delovni komandi, sta mi dovolila podkapota, eden Poljak, drugi Čeh, da sem med

delovnim časom skrit v podstrešju takoimenovanega „trockenbodna“ pisal partiture. Tam so bile napisane partiture za Nmau čriez izaro, Slovenec sem in Eš trubaču in nekaj drugih.

Naš prvi in drugi nastop sta vzdramila tudi češke in poljske pripornike. Začeli so sestavljati svoja zbora. Ni trajalo dolgo, ko smo že nastopali skupno na taboriščnih prireditvah: nemški, češki, poljski in slovenski zbor. Češki je bil šibkejši, poljski pa številčno močan in kvaliteto na visoki ravni. Sestojal je večinoma iz izobraženstva, zato je bil glasbeno izenačen, homogen zbor. Njegovi visoki tenorji in nizki basji so zadivili.

Pri našem drugem nastopu je zbor štel že 22 pevcev, v glavnem delavci in kmečki fantje. Tudi par študentov, 1 učitelj in 2 duhovnika sta bila zraven.

D a c h a u — eno izmed mnogih taborišč, kjer so trpeli in umirali naši ljudje

Zbor pa je rasel še naprej. Z vsakim transportom iz slovenskih krajev so prišli novi pevci. Toda pesmi na papirju nobeden od njih ni imel seboj. Pisali smo domov in prosili za pesmarice. Tov. Žumer je dobil pesmarico Glasbene matice, meni pa je sestra poslala Aljaževo in še celotni program pesmi, ki smo jih svojčas vadili in na koncertih izvajali. Z notami sem dobil tudi piščalko. Prej smo peli brez nje.

Začetkom decembra je prispel v Dachau transport slovenskih železničarjev in bančnih uradnikov. Z njimi je prišla vrsta znanih pevcev iz ljubljanskih zborov. Kmalu so bili v našem zboru, med njimi Milan Jug, ing. Drago Leskovšek, Vozel, dr. Vilko Vujčič, Zupan — Sulc, Leskovšek Edi, Šturm, dr. Jože Rus, dr. Baričevič, ing. Štepišnik, Ličen, Bernot in še mnogo drugih. Pred njimi pa

so zboru že pridružili Hrastelj Križe, Černec, Turnšek, Nastran, Ledinek, Križnik, ing. Cizej, Flisek, Orosel, Žgank, Koren, Miklavc, Juršič in Jerman, od Korošcev pa Rudi Zeichen in Andrej Ogris. Zbor je dosegel število šestdesetih, od časa do časa pa tudi sedemdesetih pevcev. Vsak vaja je bila za nas tudi informativni sestanek. Povedali smo si vse „novosti“, ki jih je ta ali oni ujel, bodrili smo drug drugega k vztrajnosti. Križ pa je bil z našimi pevskega vajami. Za vsako vajo je bilo potrebno posebno dovoljenje taboriščnega starešine (Lagerälteste) in določitev lokala.

Nekega večera je bila vaja na bloku 30, kjer je bila delovna komanda „Gurtenweberei“. Ko sem vstopil v smrdljivo, s katranom prepojeno delavnico, je bila v pravem pomenu besede nabito polna pripornikov. V sredini pa je na „hokarju“ stal Božo Grošel in pel arije iz Tosce, Bajazza itd. Ta njegov nastop je bil začetek številnih njegovih nastopov ob spremljavi taboriščnega malega in velikega orkestra. Kadarkoli se je pojavil na odru, je žel neudušljiv aplavz.

Poleg splošnih taboriščnih prireditev smo imeli Slovenci še dve lastni prireditvi v svojem bloku. Prva je bila 6. decembra 1943. Priredili smo Miklavževanje. Miklavž je zborovodju „prinesel“ v taborišču napravljen album karikatur vseh sodelujočih pevcev. Pripravil ga je Emil Lorbek, ki je hodil k vajam tako dolgo, da ni imel karikatur vseh pevskega tovarišev. Ta album je kot dragocen spomin še shranjen. V februarju 1944 pa smo imeli Prešernovo proslavo, ki je bila veličastna po obsegu in vsebini. Poleg petja so bili govori in deklamacije. Tov. Fran Albrecht je sam napisal in recitiral Francetu Prešernu naslovljene proste verze naslednje še v originalu ohranjene vsebine:

„France, ko bil bi danes priča našega trpljenja,
bi se razjokal iz srca,
a ko bi slutil zarjo našega vstajenja,
prešerno bi zavriskal do neba!“
Tako te je pozdravil Ivan Cankar
v spominski knjigi v Vrbi tisto leto,
ko svetska bojna vihra v zadnjih sunkih
je stresala ogrodje narodov.
Tudi naš rod je stresala globoko,
pretresla ga, ne do dna pretresla,
kakor smo upali! — Kot ni pretresla
do zadnjih vlaken narodov sveta.
Zato je danes spet v plamenih svet,
v plamenih še strašnejših kot kdajkoli.
V sovraštvo spet razklan in razdvojen,
v slepoti besni, v uničujoči sli!
A ni ga, ki bi poravnal ta spor. —
Le meč in moč in neizprosna borba,

boj na življenje in na smrt, —
 dokler ne pride zadnja žetev ljudstev,
 ki pot odpre in smer in cilj življenja.
 Zakaj življenje — to je žrtvovanje.
 Žrtev je plodna setev. In čim globlje
 zasekaš rano v zemljo, jo preorješ,
 tem bogatejši ti rodi pridelek.
 Tako je tudi z narodi sveta.
 Iz ran in boli le zori spoznanje,
 a žrtev zmožna je samo ljubezen.
 Žrtev in bol pa sta edina vez,
 ki lahko zvežeta kedaj v ljubezni
 rodove te zemlje v družino eno.
 Dokler ne dozori nam to spoznanje,
 nam vsem, iz solz in iz krvi, ne bo
 še konca borbe in uničevanja —
 ne bo prepir še iz sveta pregnan —
 ne bodo bratje si še vsi narodi —
 kot sanjal Ti, France, si pred sto leti
 v najlepši sanji svojih sanj, v Zdravici.
 Mi, ki nas je nagnetla mrzka sila

Spomenik dachauskim žrtvam

sem v to izgnanstvo z vseh vetrov slovenskih,
 mi ohranili smo to sanjo živo —
 to sanjo vere, upanja, ljubezni,
 najlepšo dediščino, ki si zapustil
 jo rodu svojemu France Prešeren!
 Iz zvesti veri tej mi vemo danes,
 da že zori v okrilju časov doba,
 ko Tvoje se preroštvo bo spolnilo;
 ko sežejo si v roke vsi narodi
 ki iznad vseh temot in sporov zdanjih
 bo tudi narodu slovenskemu,
 najbolj izmučenemu med narodi,
 iz vseh zablod, nebratstva, neljubezni
 visoka silna zarja zasijala
 nad novo prekaljeno Domovino, —
 ne domovino hlapcev in tlačanov,
 gospode domovino in meščanov, —
 nad domovino, v žrtvah prerojeno,
 tlačiteljev in sužnjev osvobojeno:
 visoka zarja bratskega življenja,
 svobode in vstajenja.

Velika je bila požrtvovalnost naših pevcev. Poleti je bilo vstajanje vsak dan ob pol tretji uri zjutraj. Ob pol štirih je bil zajtrk, nato apel in delo do večera, po večerji pa spet apel. Bili smo zbiti, da se nam ni ljubilo govoriti. Čeprav je bil v tem času taboriščni red nekoliko zrahljan, nam šikane SS-ovcev in njihovih pomočnikov niso ostale prihranjene. Njihovo ravnanje z nami se v bistvu ni spremenilo. Dan za dnem uboji, pretepi, psovanje pri delu in na bloku. Če nam je že kedaj prizanesla SS, so se spravili nad nas soujetniki kapoti. Demoklejev meč je stalno visel nad nami in vedno si moral biti pripravljen, da ti preseka vrat. Najmanjši prestopok je imel za posledico „Strafmeldung“ in kazen. Kljub duševni zbitosti in telesni izmožganosti pa je zbor vadal naprej, pevci so redno prihajali na vaje.

Kakor že rečeno, smo morali besedilo pesmi, s katerimi smo nastopali, dajati v nemškem prevodu v cenzuro. Peli pa smo: Jadransko morje, Vasovalec, Vabilo (Jenko), Tam, kjer pizana so polja, Razbita čaša, Gorenjci, Njega ni (Foerster), Imel sem ljubi dve, Slava Slovincem, Na oknu trka, Na planine, Oj Triglav, moj dom, Planinska, Hercegovska in kup narodnih, kakor Škuf,če, Sovdaški bo,

**Krematorij v Dachau
je neprenehno požiral
od onemoglosti umrle
in ubite nesrečnike**

ben, Jes 'mam tri ljubice, Tam za turškim gričem in še več drugih. Večino teh pesmi smo pri nastopih tudi izvajali, del od njih pa je bil sicer naštudiran, a ga nismo več mogli izvajati, ker so ob množičnih epidemijah in umiranju zbori svoje delovanje ustavili. Previde je v glavnem oskrbel tov. ing. Drago Leskovšek, odličen pevec in pesnik, ki je znal prevode pesmi zaviti v pajčolan, da komandantura ni videla v njih tega, kar smo z njimi mi izpovedali in občutili. Žal nas je Leskovšek moral zapustiti. Z drugimi pevci so ga prestavili v Kempten-Kotern, kjer je ustanovil zbor in ga držal do osvoboditve.

Hudo je bilo, a klonili nismo. Pesem nam je dajala moč in vztrajnost. Ne le nam pevcem, temveč tudi sotrpinom, ki so nas poslušali. Mnoge smo rešili boleznega obupa. V spominu imam starejšega očanca s Kranjskega, kako so

mu teklo po upadlih in izušenih licih solze, ko je po našem nastopu zatrjeval, da smo ga s pesmima Na planine in Nmau čriez izaro za kratke, a lepe minute presadili nazaj v domači kraj, da je spet prenovljen in preroben za težo vsakdanjih tegob. Spominjam se, kot bi bilo danes, ko je na bloku 25 naši vaji prisostvoval član ljubljanske drame Levar in kako so se mu bolnemu in docela obupanemu v solzah zaiskrile oči ob pesmi Na planine. Samozavestno je po končani pesmi pribil: „Pa jih moram videti in še bom videl naše planine“. Vzdržal je, dokler ni moral od nas v drugo neznano taborišče.

Podobno in enako smo čutili vsi. Vsi smo se v tem nepopisnem trpljenju oklepali naše pesmi in bili ponosni in verni v našo bodočnost, ko smo z njo osrečili sotrpine najrazličnejših narodov in si osvojili kot smrti namenjeni predstavniki dvomilijonskega naroda srca sotrpinov 80 milijonskega nemškega, 40 milijonskega poljskega in drugih večdesetmilijonskih narodov v Dachauu.

Tako smo dočakali konec tiranije, konec SS-ovskih bikovk in škornjev. Po bridkih mesecih nam je zasijala svoboda. Preden smo se vrnili domov, je zbor nastopil še dvakrat. Poln zanosa in hvaležnosti je zapel podoknico ameriškem komandantu taborišča, drugič pa je sodeloval na ruski kulturni prireditvi, katere takratni pevci svoj živ dan ne bomo pozabili.

Sedaj mineva že šestnajsto leto, odkar smo zapustili z električno ograjo in s strojnicami v visokih stolpih ograjeno taborišče Dachau. Toda spomin je še živ. Kakor gre nazaj na težki čas bikovk, bunkarjev, gaskamer in krematorija, tako nas vodi pogled naprej. Spomin nas krepi v veri in v prizadevanju, da se kaj podobnega ne sme več ponoviti!

Rubin in roža

KRISTINA ŠULER

O bolečina, dragotina moje duše,
rubin, ki v svojem blesku nikdar ne ugasne,
s krvjo zalita roža v srcu, —
razcvita se in nikdar ne usahne.

Rubin žareči, v tvojem blesku
gorim zdaj — izgorevam,
s krvjo zalita roža — v srcu razcvetena,
ob tvojem cvetu zdaj trpim in omedlevam.

Jaz čakam jutra in večerne zarje,
ko v ognju sonca zatemnel bo blesk rubina,
s krvjo zalito rožo — v srcu razcveteno
oblila zarje zlata bo sinjina.

V juniju 1959.

Vseh mrtvih dan

(napisana v taborišču Kotern 2. 11. 1944)

Sto nas je tu, peščica
zgnana v blato sem iz vseh Slovenije delov
Po drugih taboriščih je število naših sužnjev večje,
brez njih je malokteri kraj...
Zakaj?

Sto nas je tu, prgišče
žalostnih postav po blatu cokajočih,
današnji dan blodečih v duhu po grobovih svojih dragih.
Na njih pač ni luči sijaj...
Zakaj?

Sto nas je tu, malenkost,
vredna ne, da se omenja v času proze,
ko tisoči, stotisoči izginjajo v žrelo smrti,
v očeh stekleni nam vprašaj:
Zakaj?

Sto nas je tu, drobtine
kruha grenkega prelepe domovine,
razbičane, požgane in z grobovi gosto posejane.
Li čuješ s teh grobov vzdihljaj:
Zakaj?

Sto nas je tu, krdelce
vseh trpinov z ničnih vzrokov polovljenih
in v ječe vrženih in zgnetenih v taborišča blatna,
ki radi vedeli bi vsaj:
Zakaj?

Sto nas je tu, krdelce
preostalih, ki ni požrl jih krematorij,
ta moloh nepoznan poprej v dnevih nezavestne sreče.
Njih duh bo klical vekomaj:
Zakaj?

Sto nas je tu, kaj malo!
Vendar z isto bolno tugo prepojenih,
ki z njo navdaja danes sošrpine nem „memento mori“!
in kliče nam v spomin nazaj:
Zakaj?

Prvi poleti človeka okoli Zemlje

LAVO ČERMELJ

Leto 1961 bo veljalo kot začetek dejanske astronavtiike, to je letenja človeka po medplanetnem prostoru. Pred štirimi leti, 4. oktobra 1957, je začel krožiti okoli Zemlje prvi umetni, t. j. od človeka ustvarjeni satelit, Sputnik I. Sledila je dolga vrsta drugih umetnih satelitov in kozmičnih raket, ruskih in ameriških. Celotno so do začetka maja 1961 izstrelili 83 takih teles. Od teh jih je 46 nastopilo pot okoli Zemlje kot umetni sateliti, skoro polovica, 21. jih je v začetku maja še krožilo. Šest izstrelkov pa se je iztrgalo iz območja zemeljske privlačnosti in vzletelo v medplanetni prostor. Eden, Lunik II, je pristal na Luni, drugi, Lunik III, je obkrožil Luno v širokem loku in slikal njeno za nas nevidno stran ter se nato zopet vrnil k Zemlji, ostali štirje pa krožijo kot umetni planeti okoli Sonca.

Naloga teh satelitov in kozmičnih raket je bila, da preizkušajo s tehnične strani možnost poleta in zopetne vrnitve na Zemljo, hkrati pa tudi, da proučujejo razmere, s katerimi je združen tak polet. Vsi ti sateliti in kozmične rakete so bili brez moštva in so le v nekaterih primerih nosile poskusne živali, psice ali opice in druge organizme.

Pri teh poskusih sta tekmovali samo dve državi, katerima to materialna in tehnična sredstva lahko dovoljujejo, namreč Sovjetska zveza in Združene države Amerike. Tekma med njima je gigantska. Po svojem bistvu je predvsem prestižnega in psihološkega značaja, ima pa seveda tudi političen, sociološki, gospodarski in v glavnem vojaški pomen. Znanstvene raziskave so obsežne in prav uspešne, toda niso osnovni namen teh poskusov.

Kakor glede uspešne izstrelitve prvega umetnega satelita, tako so tudi glede poleta samega človeka okoli Zemlje odnesli prvenstvo Rusi. Po petih poskusnih poletih vesoljskih ladij, od katerih dva nista povsem uspela, je 12. aprila 1961 s kozmodroma Vakonur v Zahodni Sibiriji vzletela vesoljska ladja „Vostok I“, s katero je nastopil pot okoli Zemlje in se po enkratnem obkroženju zopet vrnil nanjo prvi človek, letalski major Jurij Aleksijevič Gagarin.

Kakšna je bila uporabljena raketa, ni znano. Po uradnem poročilu je bila sestavljena iz šestih pogonskih strojev, ki so imeli skupno 20 milijonov konjskih moči (15 milijonov kilovatov). Vesoljska ladja je bila sestavljena iz dveh delov: iz pilotne kabine, v kateri je bil kozmonavt in so bile naprave, ki so zagotavljale za življenje potrebne razmere (glede na temperaturo, tlak in sestavo zraka) ter naprave za uravnavanje pristanka, ter iz oddelka kjer so bile nameščene druge naprave za delo med letom okoli Zemlje in za zaviranje pri spustu.

Vesoljska ladja je krožila okoli Zemlje v višini med 175 in 302 kilometrov, celotna vožnja (zvlet, pot okoli Zemlje in spust) je trajal 188 minut. Kozmonavt je brez težav preстал močno preobremenitev, izvirajočo iz pospeševanja in ropota

strojev pri vzletu, prav tako breztežnost pri kroženju okoli Zemlje ter zopetno veliko preobremenitev pri spustu.

Tudi v stanju breztežnosti je lahko opazoval delovanje ladijskih naprav, vzdrževal je radijsko zvezo z Zemljo ter zapisoval podatke v ladijski žurnal. Skozi tri prozorna okenca je kozmonavt med letom lahko opazoval sve; zunaj kabine.

Ko je ladja zaključila tir okoli Zemlje, so se na povelje z Zemlje avtomatično sprožile naprave za spust. Najprej je bilo treba natančno določiti lego ladje in jo pravilno usmeriti proti Zemlji. To nalogo je sijajno opravil poseben orientacijski sistem, ki se je ravnal po Soncu. Spuščanje je trajalo 30 minut. Tir spuščanja je bil tako izbran, da ne bi bila preobremenitev, izvirajoča iz pospeševanja po zemeljski privlačnosti, prevelika za kozmonavta. Kabina pa je bila na prednji strani prevlečena z varovalno plastjo, ki je preprečila, da bi ladja zgorela pri letenju skozi atmosfero kot meteor.

Ladja s kozmonavtom je srečno pristala na Zemlji nedaleč od predvide-nega kraja.

Gagarin je s svojim poletom pokazal, da človek lahko prenese izredne razmere, kakršne obstajajo med poletom, ter da razpolaga s primerno zgrajeno ladjo, ki nudi človeku potrebno varstvo, in z zanesljivo in dovolj močno raketo nosilko, ki spravi ladjo na tir okoli Zemlje.

Amerika pa ni hotela zaostajati za Rusijo. Podobno kakor je Sovjetska zveza pripravljala prvi polet kozmonavta z več poskusnimi poleti vesoljskih ladij, v katerih so bile vsaj v nekaterih primerih tudi živa bitja, so se tudi Američani pripravljali po načrtu, ki so mu dali ime „Mercury“. V ta program spada dolga serija umetnih satelitov „Discoverer“. Več takih satelitov je nosilo kabino, v kakršni naj bi nastopil človek pot okoli Zemlje. Pri nekaterih takih poskusnih poletih se je kabina na povelje z Zemlje odtrgala in nastopila pot proti Zemlji, kjer so jo letala prestregla v zraku ali pa so jo ladje pobrale iz morskih valov. Hkrati so delali poskus za reševanje kabin, ki so jih ponesle visoko nad Zemljo balistične rakete in v katerih so bili šimpanzi.

Gagarinov uspeh je pospešil ameriške poskuse. 28. aprila so Američani izstrelili raketo, ki je nosila poldrugo tono težko kabino, v kateri sta bili dve človeški lutki.

Za prvi poskusni polet kabine s človekom pa so določili začetek maja. Toda ta polet ni bil še orbitalen, to je po krožnem tiru okoli Zemlje kakor Gagarinov, temveč balističen ali, kakor mu tudi pravijo, suborbitalen. Pri takem poletu ponese raketa kabino po bolj ali manj strmem loku do zaželjene višine, nakar kabina še nadaljuje pot navzgor in nato pade proti Zemlji po paraboli.

Zaradi vremenskih nepravil in zaradi manjših popravil na raketi nosilki so ponovno preložili vzlet, končno so 5. maja s tristopenjsko raketo „Redstone“ z Rta Canveral na Floridi izstrelili kabino, v kateri je bil prvi ameriški astronaut

Alan B. Shepard. Kabina je dosegla višino 186,5 kilometra in hitrost 7200 km na uro. Padla je v Morje 483 km daleč od vzletišča. Astronavt je sam zlezel iz kabine in plaval po morju, dokler ga ni pobral helikopter in spravil na letalonosilko. Celotni polet je trajal 15 minut, astronavt je bil pet minut v stanju breztežnosti. Tudi Shepard je zadovoljivo prestal polet in ni po pristanku kazal nobenih nezaželenih posledic.

Čez poltretji mesec je sledil drugi ameriški poskus. Tudi v tem primeru je šlo za suborbitalen polet in so morali vzlet iz vremenskih in tehničnih razlogov ponovno preložiti. Tako je startal drugi ameriški astronavt Virgil J. Grissom šele 21. julija. Grissomov polet je bil v bistvu ponovitev poskusa z dne 5. maja. Uporabili so enako raketo, 30 tonsko raketo „Redstone“, in enako kabino. Le ime kabine je bilo različno: Shepardova kabina se je imenovala „Freedom“ (svo-boda), Grissomova pa „Liberty Bell“ (Zvon prostosti).

Grissomov polet je trajal nekoliko več kot Shepardov, namreč celih 16 minut. Tudi dosežena višina (190 km), razdalja pristajališča od vzletišča (488 km) in maksimalna hitrost (840 km na uro) so bile nekoliko večje kot pri Shepardovem poletu. Tudi Grissom je med letom prestal preobremenitev do enajstkratne normalne vrednosti.

Pri vrnitvi k Zemlji sta se v redu odprli najprej malo in potem veliko padalo. Kabina je padla v morje 232 km daleč od Bahamskega otočja, kjer je križarila letalonosilka, s katere so sledili padec kabine, tako da sta na kraj padca v najkrajšem času priletela dva helikopterja.

Pristanek pa bi se kmalu nesrečno zaključil. Grissom bi moral podobno kakor Shepard zapustiti kabino skozi vratca na njenem ožjem koncu. Iz neznanega razloga (zaradi kake okvare na napravah ali zaradi nepravilnega posega astronavta) so se sprožili naboji pri zasilnih vratih na boku kabine. Vrata so se s silo odprla, voda je začela udirati v kabino in Grissom je vzletel iz kabine. Astronavtska obleka in čelada z zaprtim naličnikom bi morali držati astronavta na vodni gladini. Toda pri izletu iz kabine se mu je obleka raztrgala, tako da je zajemala vodo in je astronavtu pretila nevarnost, da utone. Grissom pa se je vendar lahko prijel rešilne vrvi, ki jo je spustil eden od helikopterjev, tako da so ga potegnili na krov in srečno spravili na letalonosilko. Drugi helikopter je skušal rešiti kabino, toda kabina je bila polna vode in je bila nevarnost, da potegne helikopter v valove. Zaradi tega so pretrgali vrv, na kateri je visela. Kabina z vsemi napravami se je pogreznila v globine, od koder so jo zaman skušale vzdigniti prihitele ladje.

Grissomov polet je bil po načrtu zadnji v vrsti suborbitalnih poletov. Sledila bo vrsta orbitalnih poletov z raketo „Atlas“. Prvi poskus se je srečno zaključil 13. septembra; v kabini pa je bila tokrat samo avtomatična lutka. Pri naslednjem poskusu bodo spravili na tir okoli Zemlje kabino s šimpanzom. Nato bo šele sledil polet samega človeka.

Medtem pa je Sovjetski zvezi uspelo poslati okoli Zemlje drugo ladjo-satelit s človekom na krovu. Dne 6. avgusta je z istega kozmodroma kakor „Vostok I“ vzletela druga ladja-satelit „Vostok II“, na kateri je bil kozmonavt letalski major German Stepanovič Titov. Ladja je krožila po tiru, ki je bil 65 stopinj nagnjen proti zemeljskemu ravniku in je imel največjo razdaljo od Zemlje v višini 27 km, najmanjšo pa v višini 178 km. Ladja je imela hitrost 28.000 km na uro in je rabila za enkratno pot okoli Zemlje 88 minut in 6 sekund. Po 17. obhodu sta kabina in kozmonavt pristala nedaleč od kraja, kjer je širi mesece prej Gagarin zaključil svoj polet. Celotni polet Titova je trajal 25 ur 18 minut, preletel je vsega razdaljo nad 700.000 km.

Raketa nosilka je bila enaka tisti, ki je ponesla na tir okoli Zemlje Gagarina. Tudi ladja s kabino se ni bistveno razločevala od prve.

Glavni nalogi „Vostoka II“ sta bili ugotoviti, kako vpliva na človeški organizem daljše kroženje po tiru okoli Zemlje ter zopetno spuščanje nanjo in kako se ohrani delovna sposobnost človeka pri daljšem bivanju v breztežnem stanju. Nalogam primerne so bile naprave na ladji in v skladu z njimi je bil tudi sestavljen delovni program kozmonavta.

Na ladji so bile naprave, ki so vzdrževale za človeško življenje primerne razmere, tako glede temperature, tlaka, sestave zraka in vlage. Radiotelemetrične in televizijske naprave pa so omogočale, da so z Zemljo lahko sledili stanju in delovanju kozmonavta. Tako so sproti dobivali podatke o delovanju njegovega srca, o temperaturi telesa ter o hitrosti in globini dihanja.

Kljub dejstvu, da je bil kozmonavt pet in dvajset ur v stanju breztežnosti, je ostala njegova delovna sposobnost ves čas na dokaj visoki ravni. Upravljal je in nadzoroval ladijske naprave, vodil ladijski dnevnik in vzdrževal redno radijsko zvezo z Zemljo. Titov je med poletom užival hrano, spal in zadoščal tudi drugim telesnim potrebam. Hrano je užival tako, da jo je iztiskal v usta kakor zobno pasto. Jedilni list je bil seveda bolj skromen in sestavljen nalašč za ta namen. Pil je tudi vodo iz posebno izdelane posode.

Po načrtu bi moral Titov spati od pol sedme zvečer do druge ure naslednjega dne. Ob določeni uri je zaspal kakor na povelje, ko je po radijskem prenosu z Zemlje slišal melodijo, ki jo je moral dve leti vsako večer poslušati, preden je zaspal. Trdno je spal in se le dvakrat prebudil. S kontrolne deske je razbral čas in lego ladje ter je takoj zopet zaspal. Zjutraj pa se je pol ure prepozno zbudil, tako da je zamudil prva radijska sporočila z Zemlje.

Titov je med poletom lahko opazoval Zemljo in nebo skozi tri okenca, in z amaterskim filmskim aparatom je napravil več posnetkov Zemlje. V času od diha je s posebnim sprejemnikom lahko poslušal oddajo zemeljskih radijskih postaj.

Naprave za letenje so delovale avtomatično ali na povelje z Zemlje, upravljal pa jih je lahko tudi kozmonavt. Na ladji pa so bile tudi naprave, ki so ne-

odvisno od kozmonavta prenašale na Zemljo podatke o tiru ladje, o stanju kozmonavta in o delovanju raznih navigacijskih naprav. Dve televizijski kameri sta smekali kozmonavta in sproti pošiljali slike na Zemljo.

Med sedemnajstim obhodom so se na povelje z Zemlje avtomatično sprožile naprave za spuščanje. Ladja se je usmerila v zahtevano smer z največjo natančnostjo. Nato so se vžgale zaviralne rakete in ladja se je začela znižati proti Zemlji. Prehod iz breztežnega stanja v navadno je bil postopen, tako da ga kozmonavt sploh ni občutil. Pač pa je kmalu prav močno začutil preobremenitev. Bilo mu je, kakor da hoče neka sila popolnoma oploščiti njegovo telo.

Ko je ladja zašla v gostejše zračne plasti, niso na Zemlji več prejeli radijskih poročil. Zaradi trenja v zraku je toplotno varnostna prevleka na prednjem delu ladje močno zažarela. Kozmonavt je sledil žarenje skozi okno. Najprej je videl okoli ladje nežno rožast sij, ki je postajal čim dalje bolj rdeč, nato purpuren in končno škrlaten. S trenjem se je močno zavirala hitrost ladje. Žarenje je začelo popuščati in je postajalo rumenkasto.

V primerni višini nad Zemljo je kozmonavt s sedežem vred izletel iz ladje in s padalom nadaljeval pot proti Zemlji. Močan veter ga je zanašal preko požetih bolj. Pristal je na Zemlji na neki njivi ob železniški progi. Onstran tla je nepoškodovana pristala tudi ladja. Prihiteli so motoristi bližnjega kolhoza in rešili kozmonavta težke kozmavtske opreme in spravili do prvega naselja, odkoder je predsedniku Hruščevu telefonsko javil srečni zaključek poleta.

Polet „Vostoka II“ se je končal s polnim uspehom. To pa ni zaključek silnega stremljenja človeka in gigantske tekme med Sovjetsko zvezo in Združenimi državami Amerike za prvenstvo pri osvajanju vesolja. Na obeh straneh se pripravljajo na nove, še drznejše podvige. Sledili bodo drugi poleti okoli Zemlje, v večjih višinah in za daljšo dobo ter z več vesoljskih potnikov na krovu. Vse to pa naj bi bile samo priprave za polete izven gravitacijskega polja Zemlje do bližnjih nebesnih teles, do Lune, do Venere in Marsa. Dosedanji uspešni poleti človeka so prvi koraki, nadaljnja pot pa bo težka in dolga, toda človek ne bo miroval, dokler je ne bo prehodil. Seveda ne bo že jutri in tudi ne v najbližji prihodnosti.

Skupna pot z avtomobilom in s paragrafom

Avtomobil je danes postal tako nepogrešljiv, da si skoraj ne moremo več misliti opravljanja in poti brez njega. Seveda nam dela mnogokrat dejstvo, da razpolagamo lahko z lastnim avtomobilom, iste preglavice, kakor če ga nimamo. In te preglavice, vsaj največje, si hočemo v naslednjem nekoliko ogledati z očmi, s kakršnimi jih gledata zakon in sodnik. Največje preglavice gotovo povzročajo vprašanja, ki so povezana s prevažanjem drugih oseb ali pa z vožnjo v drugih avtomobilih.

* * *

Nujni opravitvi te kličejo, avtobusa ali vlaka nimaš, svojega lasinega vozila pa tudi ne. To danes ni tako tragično — praviš —, kajti sosed ima avtomobil in ima slučajno isto pot. Pa tudi zapeljal te bo, če ga boš poprosil.

Toda oglejmo si take usluge skozi očala paragrafa in videli bomo, kako pestre so lahko njihove pravne oblike in še bolj posledice, ki lahko iz njih izvirajo. Kako lahko postane prijateljska usluga v primeru prometne nesreče težko breme, ki nas lahko spravi ob eksistenco, če nismo zavarovani. Včasih pa nas tudi obvezno avtomobilsko zavarovanje ne more uspešno zaščititi pred skrbmi in plačili.

Zaradi posebne nevarnosti, ki je povezana z avtomobilskim prometom, nosi avtomobilist tudi posebno odgovornost za škodo, ki jo pri uporabi avtomobila zakrivi ali pa brez krivde povzroči. Da avtomobilist odgovarja za poškodbe, ki jih je komu prizadejal na telesu ali na imovini zlonamerno ali po krivdi, je menda vsakomur jasno in razumljivo. V takem primeru je vseeno, ali je avtomobilist vzel drugo osebo seboj proti plačilu ali pa iz gole usluge. Poškodovani lahko zahteva od njega poravnava vse nastale škode, neglede na to, ali je zavarovan ali ne. Poleg tega se mora seveda sprijazniti z mislijo, da bo postavljen pred kazensko sodišče. Vedeti mora tudi, da bo odškodnino plačeval iz lastnega žepa, če višina škode ni krita po zavarovalnici.

* * *

Mnogo pestrejši pa so primeri, kjer gre za nesrečo brez krivde vozača, in primeri, kjer vozaču krivde ni mogoče dokazati. Zakon o odgovornosti za škodo, povzročeno pri avtomobilskem in železniškem prometu (Eisenbahn- und Kraftfahrzeug-Haftpflichtgesetz), ima v nasprotju z občim državljanskim zakonom, po katerem odgovarja vsakdo le za škodo, ki jo je zakrivil, mnogo strožje določbe. Po pravilih tega zakona ima načelno prav vsak poškodovanec pravico do odškodnine, neglede na to, ali je odgovorni avtomobilist na poškodbi kriv ali ne. Vendar so tudi tukaj izjeme. In prav te so zanimive zaradi tega, ker jih prizadete osebe dostikrat krivo pojmujejo ali pa jih napačno razlagajo.

Pernhart Marko: Sava s Šmarno goro

Kakšno pravno obliko ali posledice ima lahko usluga, če vzamemo koga v svojem avtomobilu seboj ali ga kam zapeljemo, in kakšne pravne in gmotne posledice lahko nosimo v primeru avtomobilske nesreče po prej omenjenem zakonu, in v kaj se lahko spremeni „usluga“ celo po občem državljanem pravu, nam kratko objasnijo naslednji trije primeri.

Vzemimo za primer dva soseda. Miha ima svoj avto, Janez pa ga nima.

Prvi primer: Miha vozi s avtomobilom v Celovec. Med potjo ga ustavi Janez, ki je namenjen na vlak za Celovec. Janez ga prosi, da ga vzame z avtom seboj, kar Miha radevolje stori. Med potjo se pripeti nesreča, na kateri Miha ni kriv, Janez pa je težko poškodovan.

Ali je v tem primeru Miha odgovoren za poškodbo, se pravi, ali je dolžan poravnati škodo in ali bo Janez lahko zahteval odškodnino od Mihe oziroma od njegove zavarovalnice?

Ne! Miha ne odgovarja in Janez nima pravice zahtevati odškodnino. To zaradi tega ne, ker je Miha vzel Janeza iz gole usluge seboj in ni prejel za to nobenega plačila in nobene koristi.

Ker se Miha ni obvezal, da pripelje Janeza do Celovca, tudi po civilnem pravu ne odgovarja za nobeno škodo, če si je sredi poti premislil, posadil Ja-

neza na cesto in se odpeljal sam v drugo smer in ne v Celovec. Janez nima pravice do odškodnine, čeprav se je morda pri sebi zanašal na to, da ga Miha lepo in pravočasno pripelje v Celovec. Če je potemtakem zamudil morda važen posel in utrpel škodo, ne more klicati Mihe na odgovornost za nastalo škodo, kajti Miha je ravnal le iz gole uslužnosti.

Drugi primer: Janez hoče ob petih zjutraj odpotovati z brzovlakom iz Celovca na Dunaj po zelo važnih opravkih. Ker tako zgodaj do Celovca nima nobene zveze, naprosi na predvečer Miho, da ga zapelje tja. Miha obljubi in niti ne vzame plačila za to. Janez se je torej na Miho zanesel, ker sta se dogovorila in mu je Miha obljubil.

Če se med potjo pripeti avtomobilska nezgoda brez Mihove krivde, Janez ne bo mogel zahtevati od Mihe oziroma njegove zavarovalnice odškodnine, čeprav se je bil Miha obvezal pripeljati Janeza do Celovca. To zaradi tega ne, ker Miha ni hotel sprejeti plačila in ker je vožnjo prevzel iz uslužnosti in poleg tega samo v Janezovo korist. Če pa je Miha sprejel za tako vožnjo plačilo, pa čeprav samo povrnitev lastnih stroškov, vožnja ni več gola usluga in bo Janez lahko zahteval povrnitev utrpele škode.

Miha in Janez se peljata proti Celovcu. Janez se zanaša, da bo prišel pravočasno do brzovlaka, Miha pa misli, da je njegova vožnja le gola usluga napram Janezu — saj mu Janez vendar ničesar ne da zato. — Ker se je spomnil, da ima med potjo nujen posel, na katerega je sinoči pozabil, prosi Janeza sredi poti, naj nekoliko počaka ali pa si poišče drugo priložnost prevoza do Celovca. Janezovega ugovora, da mu je vendar obljubil vožnjo do vlaka, Miha ne upošleva, češ, saj je lahko vesel, da ga sploh vozi. Ker se je Miha pri postanku med potjo preveč zadržal, zamudi Janez vlak za Dunaj, vsled česar mu splava po vodi dobičkanosen posel.

Miha v tem primeru sicer po avtomobilskem zakonu ne odgovarja za Janezovo škodo, pač pa po občem državljskem zakonu, kajti povzročil je škodo zaradi prekršitve sklenjene pogodbe. Janez in Miha sta namreč z dogovorom sklenila pogodbo, po kateri se je Miha pravočasno obvezal, da pripelje Janeza varno in pravočasno do brzovlaka v Celovec.

Tretji primer: Miha in Janez sta se dogovorila, da napravita preko sobote in nedelje izlet na morje in da plača vsak polovico voznih stroškov. Med potjo se pripeti nezgoda, na kateri Miha kot vozač in lastnik avtomobila ni kriv. V tem primeru odgovarja Miha za svojo škodo, ki jo je utrpel poškodovan Janez, ker vožnja ni bila zastoj in ne izključno le v Janezovo korist. Tako pravi zakon o odgovornosti za škodo pri avtomobilskem prometu. Po občem državljskem pravu pa v takem primeru Miha ne odgovarja za škodo, kajti on je ni zakrivil.

Povsem drugačne in za Miho lahko usodne posledice pa bi nastale tudi po civilnem pravu, če bi na primer na poti z morja domov nastal prepir po krivdi

Mihe in bi Miha nato Janeza kratkoma posadil na cesto in se odpeljal sam proti domu, ali pa, če bi se Miha pri „Sestici“ tako napil, da ne bi mogel voziti dalje oziroma bi si zaradi tega Janez ne upal nadaljevati poti domov v Mihovem avtomobilu. Janez pa mora zjutraj nujno na delo. Če ga zamudi, mu preti odpust. Zato ustavi tujega avtomobilista, ki vozi čez Ljubelj. Tuj avtomobilist je uslužen in vzame Janeza zastoj seboj. Na cesti čez Ljubelj se ponoči pripeti nezgoda, pri kateri avtomobilista ne zadene nobena krivda, Janez pa se je pri tem tako težko poškodoval, da bo za vse življenje za delo nesposoben.

Ali bo težko poškodovani Janez dobil odškodnino za svoje poškodbe in od koga?

Ing. Marijan de Reggi: Brnca (lesorez - 1958)

Po avtomobilskem zakonu od Mihe oziroma od njegove zavarovalnice ne more zahtevati ničesar, ker se nesreča ni pripetila z Mihovim avtomobilom. Od tujega avtomobilista pravtako ne more ničesar zahtevati, kajti le-ta je vzel Janeza iz gole prijaznosti, brezplačno in le v njegovo korist seboj.

Ali torej za Janeza ni nobenega upanja, da bi od kakšne strani prejel odškodnino v obliki rente, ker ne more več delati?

O tem, ali dobi oskrbnino morda od zavarovalnice proti nezgodam, tukaj ne razpravljamo. Odprta mu je pravna pot za odškodnino od Mihe. Ta ga je vzel proti plačilu seboj na izlet na morje in se je pogodbeno obvezal, da ga bo

pripeljal pravočasno in varno zopet domov. Če je kriv na tem, da se Janez ni mogel vrniti domov z njim, nosi tudi — vsaj posredno — krivdo na Janezovi nesreči. Po predpisih civilnega prava bo zaradi tega lahko zahteval odškodnino od Mihe. Temu se v primeru, da podleže, lahko pripeti, da mora plačevati Janezu dosmrtno rento iz svojega žepa, kajti zavarovalnica ga ne krije.

Pripomniti je še treba, da v vseh primerih Janez ne dobi odškodnine, če je na nezgodi sam kriv. V gotovih primerih pa se odškodnina sorazmerno z njegovo sokrivdo zmanjša.

Videli smo torej, da lastnik avtomobila odgovarja za škodo, ki jo je utrpel oseba, ki jo je vzel seboj, v primeru, ko je nezgodo zakrivil in to za vso nastalo škodo brez omejitve. Načelno odgovarja tudi za škodo, ki je ni zakrivil, razen v primerih, ki smo jih zgoraj opisali in pa takrat ne, če je nezgodo povzročil pripetljaj, katerega vozač kljub potrebni pazljivosti ni mogel preprečiti. Toda tudi tak neodvrtljiv dogodek avtomobilista ne oprosti odgovornosti za škodo, če ga je povzročila napaka na avtomobilu ali pa kaka izredna prometna nevarnost, kajti avto mora vedno delovati brezhibno, avtomobilist pa mora biti vsak čas pripravljen tudi na izredne prometne nevarnosti.

* * *

Ker je odgovornost avtomobilista za nastalo škodo zaradi povečane nevarnosti, ki jo povzroča avtomobilski promet, mnogo strožja, kot po določbah občega državlanskega zakona, je moral zakonodajalec povzeti tuji potrebne mere za zaščito avtomobilistov. Ta zaščita je dana v obveznem zavarovanju, brez katerega bi bila vsaka avtomobilska vožnja za lastnika avtomobila, za vozača kakor tudi za sopotnike ali druge pasante (ne glede na življenjsko nevarnost, proti kateri tudi zavarovalnica ne more ščititi) akutno ogrožanje eksistence. Po obveznem zavarovanju (Haftpflcht) pa je vsaj do neke mere dano jamstvo za avtoposestnika, da bo zanj plačala odškodnino zavarovalnica, za oškodovanega ali poškodovnega pa, da bo odškodnino prejel.

Seveda obvezno zavarovanje glede višine odškodnine tudi ne nudi popolne varnosti. Po zakonu o obveznem zavarovanju proti avtomobilskim nezgodam (Krafftfahrzeug-Haftpflcht-Versicherung) je zavarovalnica obvezana, da krije škodo do največ 200.000 šilingov v gotovini v primeru usmrtitve ali poškodbe ene osebe, za več oseb pa do največ 600.000 šilingov. Za nastalo škodo na imovini pa do največ 60.000 šilingov. Če si v zvezi s tem predložimo primer, da je avtomobilist zakrivil težko poškodbo osebe, ki jo je vzel v svoj avto, in je dolžan, da ji povrne vso škodo, mu krije zavarovalnica to obveznost z največ 200.000 šilingi. Če je škoda večja, bo moral plačati avtoposestnik višjo odškodnino iz lastnega žepa, če ni bil vnaprej tako previden, da se je dal prostovoljno zavarovati za višjo vsoto. To lahko postane aktualno takrat, če je bila težko poškodovana mlada oseba in jo bo treba v primeru popolne nezmožnosti za delo vzdrževati vse življenje. Odškodnino za poškodbe oseb zavarovalnica po zakonu lahko

plača v gotovini ali pa v obliki oskrbnine ali rente do 1.000 šilingov mesečno, vendar le tako dolgo, da je vsota 200.000 šilingov izčrpana. Kar je treba plačevati preko tega, mora plačevati avtomobilist, ki je nezgodo zakrivil, sam.

Drugače pa je to v primeru, če avtomobilist na poškodbi ni kriv. Čeprav tudi takrat, razen v primerih, ki smo jih zgoraj opisali, odgovarja za škodo, stvar vendar ni tako tragična, kakor se morda na prvi pogled zdi. Zakon o odgovornosti za poškodbe po avtomobilih namreč določa, da odgovarja avtomobilist pri takih nezgodah, ki jih ni zakrivil, le do gotove mere in to največ do 200.000 šilingov za poškodbe ali usmrtilitev ene osebe in do 600.000 šilingov za več oseb, ter do največ 40.000 šilingov za gmočno škodo. Vse te vsote pa imajo kritje v obvezni zavarovalnici. V takih primerih se ni treba bati, da bi nam zavarovalnica ne krila odškodnine in da bi morali plačevati še iz lastnega žepa.

* * *

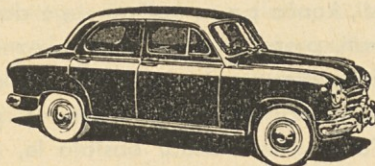
Kako je torej, ali je priporočljivo jemati koga v avtomobilu seboj? Ali se ne podajamo v preveliko nevarnost s tem, če smo na ta način uslužni napram zancem in sosedom ali pa pobereмо s ceste „avtoštoperja“?

Glede na zgoraj povedano lahko rečemo, da se previdni in trezni vozač ne podaja v preveliko nevarnost. Če ima voz v najboljšem redu, ga ni treba skrbeti, da bi se pripetila nezgoda po njegovi krivdi. Tudi ni treba imeti dvomov, ali bo morebitno škodo krila njegova zavarovalnica ali ne. Seveda je treba ob strani še pripomniti, da ga nezgodno zavarovanje nikakor ne ščiti pred tem, da se mu pri vsej pazljivosti ob nezgodi le lahko naprti krivda, kakor ga tudi ne more zavarovanje ščititi v primeru, če je vzel seboj iz gole prijaznosti „avtoštoperja“, ki ga v zahvalo kresne po glavi, vrže iz avtomobila in nadaljuje pot s tako „nabavljениm“ vozom sam.

Kdor pa po cesti rad dirka in raje gleda na tahometer, kako visoko se vzpenja, kakor na prometne okoliščine, naj raje ne jemlje drugih ljudi v svoj voz. On nima dosti upanja, da za nastalo nezgodo ne bi nosil krivde. Zanj je bolj priporočljivo, da se vozi sam, vsaj iz obzirnosti do svojega premoženja, če mu že varnost in zdravje sopotnikov in pasantov nista pri srcu.

Vse, kar je bilo povedano tukaj za avtomobiliste, velja seveda v enaki meri tudi za motoriste.

Dr. T. J.

Najvažnejše o kmetijski renti

Dr. PAVEL APOVNIK

Po dolгих pogajanjih je avstrijski parlament dne 18. decembra 1957 sklenil Zvezni zakon o kmetijski renti (Landwirtschaftliches Zuschussrentenversicherungsgesetz), ki določa rento kmetom in najemnikom in ki pomeni pomemben korak naprej v izgradnji socialne zakonodaje v naši državi. Ta kratki sestavek ima namen, da seznani naše kmetovalce z najvažnejšimi določbami tega zakona.

SPLOŠNO

Kakor Splošni zakon o socialnem zavarovanju (ASVG), ki velja za delojemalce, tudi zakon o dodatni kmetijski renti posamezniku ne prepušča odločitev, ali se naj zavaruje po tem zakonu ali ne, temveč predpisuje obvezno zavarovanje določenega kroga oseb.

Po zakonu o dodatni kmetijski renti so potemtakem obvezno zavarovane sledeče osebe:

1. Osebe, ki na svoj račun in riziko vodijo kmetijski ali gozdarski obrat v smislu zveznega zakona o kmetijskem delu iz leta 1948. To so v prvi vrsti kmetje v običajnem smislu in najemniki, pa tudi čebelarji, vrtnarji in podobni primeri samostojnih kmetijskih poklicov.
2. Otroci, vnuki, adoptiranci in pastorki kmeta ali najemnika, če delajo proti plačilu ali zastonj na kmetiji staršev in če niso kje drugje glavnopoklicno zaposleni in na podlagi te zaposlitve zavarovani po Zakonu o splošnem socialnem zavarovanju.

Obvezno zavarovanje za kmeta in najemnika velja le od gotove velikosti kmetije naprej. Kriterij za velikost je takozvana vsota davčne odmere (Steuermessbetrag) za zemljiški davek. Obvezno zavarovanje po tem zakonu velja namreč samo tedaj, če je ta vsota večja od 20 šil., kar odgovarja 2.85 ha veliki kmetiji.

Za primer, da kdo dela le nekaj časa v kmetijstvu, določa zakon o dodatni kmetijski renti, da velja obvezno zavarovanje za kmeta in najemnika za celo leto, če je vsaj 9 mesecev samostojno delal v kmetijstvu, za otroke in ostale družinske člane pa, če so bili vsaj 6 mesecev redno zaposleni v kmetijstvu.

Obvezno zavarovanje se prične z začetkom tistega leta, v katerem izpolni zavarovani 20. leto starosti, konča pa se najkasneje z dopolnitvijo čakalne dobe.

Če kdo neha kmetovati, preneha s tem tudi obveznost zavarovanja po tem zakonu, vendar ima v tem primeru možnost, da se prostovoljno zavaruje naprej, dokler ni zavarovan na podlagi delovnega razmerja po Splošnem zakonu o socialnem zavarovanju. Ta možnost vendar obstoja le, če je bil dotični v zad-

njih 10 letih vsaj 5 let zavarovan po tem zakonu. Predlog za prostovoljno nadaljno zavarovanje je treba staviti v teku enega leta po prenehanju obveznega zavarovanja.

Da si kot rentnik zagotovi višje prejemke, se po tem zakonu zavarovani s plačevanjem višje zavarovalnine lahko zavaruje višje. Ta določba ne velja za moške zavarovance čez 65 let in ženske zavarovanke čez 60 let.

Zelo važna je določba, da morajo kmetje in najemniki do 31. marca vsakega leta javiti Zavodu za kmetijsko socialno zavarovanje vse osebe, ki po tem zakonu spadajo v krog obvezno zavarovanih. Za te prijave so na razpolago posebni formularji v celovski poslovalnici Zavoda za kmetijsko socialno zavarovanje (Celovec, Fromillerstr. 5/II). Prostovoljno naprej zavarovani morajo javiti vsako za zavarovanje važno spremembo v roku enega meseca, prejemniki rent pa vsako za sprejemanje rente važno spremembo v roku 2 tednov.

Kadar zahteva Zavod za kmetijsko rento od zavarovanih informacije, pojasnila in podrobne podatke, jih je zavarovani dolžan dati Zavodu najkasneje v dveh tednih. Prekrške proti tem predpisom kaznuje okrajno glavarstvo z denarno kaznijo do 3000.— šil. ali s priporom do 2 tednov, v primeru oškodovalnega namena pa do 6 tednov.

KAKŠNE SO ZAVAROVALNINE IN KOLIKO ZNAŠAJO

Sredstva za plačevanje rent sestavljajo:

1. Pribitek k zemljiškemu davku,
2. Prispevki (zavarovalnina) obvezno zavarovanih ter nadalje in višje zavarovanih
3. Prispevki države.

Pribitek k zemljiškemu davku, ki ga morajo plačevati vsi kmetje, znaša 150 % vsote za odmero zemljiškega davka (Grundsteuermessbetrag). Pri kmetijah s približno 20 ha površine znaša ta pribitek 222 šil. na leto. Ta pribitek pobere pristojni finančni urad, plačati pa ga mora vsak lastnik zemljišč. Če jih ta ne obdeluje sam, lahko zahteva od najemnika, da mu vrne plačani pribitek.

Višino pribitka vsako leto določi pristojni finančni urad s odlokom (Bescheid). Enkrat določena vsota velja, dokler finančni urad ne dolači druge. Pribitek k zemljiškemu davku mora tudi plačati, kdor je oproščen zemljiškega davka.

Kmet (najemnik) mora plačati zavarovalnine 240.— šil. na leto (zase in za ženo) ter 120.— šil. za vsakega družinskega člana, ki spada pod obvezno zavarovanje. Skupna vsota vseh plačil za kmetijsko rento je seveda odvisna od velikosti kmetije ter od števila obvezno zavarovanih družinskih članov. V zgoraj navedenemu primeru 20 ha velike kmetije znaša torej celotna vsota (pribitek in zavarovalnina) na leto:

- 240.— gospodar zase in za ženo
- 120.— za sina (čez 20 let)
- 22.— pribitka k zemljiškemu davku
- 582.— šil. na leto.

Prispevke za kmečko rento je treba plačati do najkasneje 30. junija tistega leta, ki sledi letu, v katerem je nastala prvič ali vnovič plačilna dolžnost. Bolj enostavno povedano: Zavarovalnino in pribitek je treba plačati za leto 1961 najkasneje do 30. junija 1962, za leto 1962 do 30. junija 1963 itd. Kdor je z zavarovalnino 1 mesec v zamudi, mori plačati običanje obresti vdolgovane vsote.

Zavod za kmetijsko rento ima pravico, da izterja zavarovalnino po sodnijski in upravni poti (eksekucija). Pravica do terjatve že določene zavarovalnine zastara po dveh letih. Vsak opomin ali terjatev prekine zastaranje.

Zavarovalnina za nadaljno zavarovnje znaša za kmeta 480.— šil. letno, za vsakega nadaljnega družinskega člana pa 240.— šil. letno. Pribitek k zemljiškemu davku v višini 150 % vsote za odmero zemljiškega davka se ne spremeni.

Više zavarovani plačajo po želji zavarovalnino od najmanj 360.— šil. do največ 720 šil. letno. Moški čez 65 let in ženske čez 60 let zavarovanine ne morejo zvišati preko povprečne njene vsote v zadnjih treh letih. Plačilni rok je isti kot za temeljne prispevke.

Poleg prispevkov zavarovancev samih prispeva država za kmetijsko rento vsako leto znesek v višini skupnih dohodkov Zavoda za kmetijsko rento iz zavarovalnine in pribitka k zemljiškemu davku.

VRSTE KMETIJSKIH RENT, KDAJ SMO JIH DELEŽNI IN KDAJ JIH ZAPADEMO

Vrste kmetijskih rent, ki jih plačuje zavod so:

1. Starostna dodatna renta ob izpolnjenem 65. letu pri moških in 60. letu pri ženskah.
2. Invalidska dodatna renta v primeru trajne nesposobnosti za delo.
3. Renta za vdove in sirote po pokojnemu prejemniku starostne ali invalidske dodatne rente.

Preko teh vrst rent Zavod lahko še nudi zdravstveno oskrbo.

Za presojo, kdaj imamo pravico do rente, je važen 1. januar tistega leta, v katerem je zavarovani dopolnil predpisano starost, ali v katerem je bila ugotovljena njegova invalidnost. Pri rentah za vdove in sirote je merodajno leto, v katerem je umrl rentnik.

Prispevniški in nadomestni čas sestavljata zavarovalniški čas. Izpolnjen zavarovalniški čas šele daje pravica do rente. Prispevniški čas je po tem zakonu čas obveznega zavarovanja, ako smo redno plačevali prispevke, kakor so predpisani, ter čas prostovoljnega nadaljnega zavarovanja, če smo prispevke pravočasno plačevali.

Nadomestni čas je po končanem 20. letu starosti na ozemlju Avstrije do-

polnjeni čas samostojnega kmetovanja, ki bi bilo — če bi bil ta zakon že veljal — omogočilo obvezno zavarovanje. Ta čas se upošteva le, če je kmet v njem živel pretežno od dela na svoji kmetiji. Za dobo čakanja (Wartezeit) se štejejo ta leta polno, za prejemke pa štejejo tri taka leta za dve. Iz tega sledi, da mnogi naši kmetje, ki že trideset let gospodarijo, kljub temu še niso izpolnili čakalno dobo 35 let, ker se leta nadomestnega časa, torej leta samostojnega kmetovanja pred 1. 1. 1958 (začetek veljave Zakona o dodatni kmetijski renti in s tem začetek plačevanja prispevkov) ne štejejo polno, temveč, kot omenjeno, tri leta za dve.

Čas, ki ga je zavarovani avstrijski državljani prebil v 1. ali 2. svetovni vojni kot vojak ali vojni ujetnik, in čas, ki ga prebijejo mladi vojaki v zvezni vojski (Bundesheer), je prav tako nadomestni čas, kakor je to čas, v katerem je bilo kmetovalcu vsled preganjanja zaradi vere, političnega prepričanja ali zaradi pokolenja ali izselitve s silo preprečeno samostojno kmetovanje. Civilna internacija med vojno velja za vojno ujetništvo.

Kdor je izpolnil pogoje za prejemanje rente, mora le to pravočasno zahtevati in sicer:

- a) dodatno starostno rento v teku dveh mesecev po izpolnitvi pogojev,
- b) rento za vdove in sirote v roku šestih mesecev po izpolnitvi pogojev.

Kdor sam zakrivi svojo nezmožnost za delo, kdor hoče doseči rento z zvižjo, zaradi katere je bil sodnijsko kaznovan, izgubi pravico do rente. V takih

Pri malici

primerih dobi družina, ki ni sokriva, isto rento, kot družina pokojnega (umrlega) prejemnika rente.

Renta „miruje“ in zavod je kljub pravici do nje ne izplačuje v primeru pripora ali zapora (dalj kot 1 mesec) ali bivanja v inozemstvu dalj kot dva meseca. V posebnih primerih kljub bivanju v inozemstvu zavod lahko naprej izplačuje rento.

Renta tudi miruje, če ima kdo pravico do rente od različnih zavarovalnih zavodov. Tedaj miruje po vsoti nižja renta do polovice. Če na primer renta iz svoječasnega delovnega razmerja znaša 600.— šil. mesečno, kmetijska pa 200.— šil. mesečno, miruje kmetijska renta do polovice. Rentnik ne dobi 800.— šil. temveč le 700.— šil. mesečno.

Pravica do rente zapade:

- a) s smrtjo rentnika,
- b) z omočitvijo vdove, ki je prejemale rento za vdove,
- c) pri sirotah pa z izpolnitvijo 18. leta starosti.

Prejemnik invalidske rente ne dobi več invalidske rente, čim mu Zavod prizna starostno dodatno rento.

Pravica do izplačanja že priznane rente zastara v enem letu po plačljivosti. (Fälligkeit). Kmetijsko rento izplačuje Zavod za tri mesece v naprej. Rednim prejemnikom rente pripada vsako leto dodaten znesek v višini rente za 1 mesec (13. renta). Principielno mora rentnik vrniti neupravičeno prejeta rento. V posebnih primerih lahko Zavod prejemnika oprosti vračanja. V slučaju smrti rentnika imajo pravico do že plačljive, a še ne izplačane rente po vrstnem redu: žena, otroci, oče, mati, sestra, bratje, vsi vendar le, če so pred rentnikovo smrtjo živeli v skupnem gospodinjstvu z njim.

VPRAŠANJA IN ODGOVORI

Čakalna doba

Kakor je bilo povedano že v prejšnjem poglavju, traja čakalna doba (Wartezeit) za kmetijsko rento običajno 35 let. Ne glede na prisilne prekinitve samostojnega kmetovanja — ki smo jih spoznali v tem poglavju — čakalna doba odpade v slučaju nastopa trajne invalidnosti; za vdove in sirote pa, če je zavarovani mož umrl po delovni nezgodi ali zaradi poklicne bolezni. V teh primerih ni treba izpolniti celotne čakalne dobe, pač pa je za dosego rente potrebnih najmanj 5 zavarovalniških let v zadnjih desetih letih. Seveda je potem tudi renta sorazmerno nižja, kakor bomo videli v naslednjih odstavkih.

Čakalna doba je izpolnjena:

1. za invalidsko rento, ter za rento vdov in sirot pri petih zavarovalniških letih v zadnjih desetih letih.
2. za starostno dodatno rento pri 15 zavarovalniških letih v zadnjih 20 letih.

Otroci

Za otroke v smislu zakona štejejo do dopolnjenega 18. leta:

- a) zakonski, legitimirani in adoptirani otroci ter pastorki (Stiefkinder) zavarovanega;
- b) nezakonski otroci zavarovanega moškega, če je priznal očetovstvo pred sodiščem ali mladinskim uradom;
- c) nezakonski otroci zavarovane žene.

Po dopolnjenem 18. letu šteje do najpozneje 24. leta starosti za otroka le še, kdor se poklicno šola in se zaradi tega ne more sam preživljati. Kdor se zaradi umskih ali telesnih hib (bolezni) ne more sam preživljati, velja za otroka ne glede na starost, če je imel hibo ali bolezen pred 18. letom starosti.

Zavarovanje pri različnih zavodih

Kdor je bil zavarovan pri več zavarovalnih zavodih, dobi posebej izračunano rento. Leta dvojnih prispevkov štejejo tu samo navadno. Rento v takem slučaju izplača tisti zavod, pri katerem je obstajalo zadnje zavarovanje.

Pravica do dodatne rente

Pravico do dodatne starostne rente ima zavarovani moški po končanem 60. letu starosti, če sta izpolnila čakalno dobo, to je 15 zavarovalniških let v zadnjih 20 letih in če sta zavarovani ali zavarovana oddala svojo kmetijo nasledniku. Kmetije ni treba oddati nasledniku tedaj, če je vsota davčne odmere manjša od 56.— šil. (to je pri približno 6 ha) in če mora zavarovanec sam delati, da se lahko preživi na kmetiji.

Pravica do dodatne invalidske rente

Do dodatne invalidske rente ima zavarovani pravico v primeru trajne nesposobnosti za delo, če je izpolnil čakalno dobo, to je pet zavarovalniških let v zadnjih 10 letih, če je socialno potreben in če je oddal kmetijo nasledniku.

Vdove po prezgodaj umrlih možeh

Če je umrl obvezno zavarovani mož, ne da bi bil dopolnil 65. leto in če je kmetovala vdova vsaj tri leta samostojno naprej ter plačevala prispevke v isti višini kot prej mož, se ji vračuna njen zavarovalniški čas kot zavarovalniški čas pokojnega moža.

Prejemniki pokojnikove družine

Vdova, ki ni plačevala prispevkov skozi najmanj tri leta v smislu zgornjega odstavka ter osiroteli otroci dobijo rento, če je dopolnjena čakalna doba, to je pet zavarovalniških let v zadnjih 10 letih. Vdova dobi rento za vdove, dokler se ne vnoveč poroči. Otroci dobijo rento za sirote do 18. leta, v posebnih primerih kot so študij in podobno pa do konca študija, a ne preko 24. leta, bolni otroci pa do ozdravljenja.

Razne višine rente

Enako važno kot vprašanje višine prispevkov je vprašanje višine rente.

Starostna dodatna in invalidska renta znaša pri 35 zavarovalniških letih 200.— šil. mesečno.

Renta se zviša na dvojno vsoto, če je prejemnik poročen in če žena ni zavarovana po tem zakonu posebej ali po kakem drugem zakonu, ter če ne dobiva od kje drugod rente ali penzije.

Kdor se je prostovoljno više zavaroval, dobi dodatno k navadni višini rente še sorazmerno višjo rento in sicer mesečno za 1% vplačane višje vsote.

Renta se zniža pri

30 do 34 zavarovalniških letih	za	8 %
25 do 29	" "	za 16 %
20 do 24	" "	za 24 %
pri manj kot 20 letih		za 32 %

Če ima prejemnik starostne dodatne rente ali invalidske dodatne rente otroke pod 18. letom starosti, mu pripada za vsakega otroka 32.— šil. mesečno dodatno k njegovi renti. V primeru študija ali bolezni otroka velja zgoraj povedano.

Renta vdove znaša polovico dodatne starostne rente izključno otroških doklad. Vdova, ki se vnovič poroči, nima pravice do rente za vdove, vendar dobi v tem primeru odpravnino v višini rente petih let. (Abfertigung).

Renta za sirote znaša za vsakega enojno osirotelega otroka 40 %, za vsakega popolno osirotelega otroka pa 60 % rente za vdove.

Renta za vdove in sirote skupaj ne smeta presegati starostne dodatne rente, ki je pripadala pokojnemu rentniku pred njegovo smrtjo, vštevši otroške doklade. Presežki se sorazmerno odtegnejo.

Zdravniška oskrba

Zavod nudi lahko pomoč zdravljenja v posebnih zdraviliščih v primerih, kjer je mogoče preprečiti invalidnost zavarovanih ali rentnikov. V času bivanja v zdravilišču dobi rentnik svojo rento naprej.

Zavod lahko prepusti zdravstveno oskrbo bolniški blagajni, kateri vrne stroške, ki presegajo dolžnost bolniške blagajne. Prejemniki rente ali zavarovani, ki se branijo predpisanega zdravljenja, ki bi preprečilo invalidnost, lahko izgubijo pravico do rente.

Postopek za doseg rente

Navadno se strogo formalnim predpisom o postopku ne posveča dosti pozornosti, čeprav so ravno tako važni kot materialne določbe zakona (višina rente in prispevkov). Škode, ki nastane zaradi zamujenega roka, večinoma sploh ni mogoče popraviti.

Stroške postopka nosi Zavod za kmetijsko socialno zavarovanje, Zavod

vrne stroške za pot in zamujeni zaslužek vsem osebam, ki jih pokliče na svoj sedež.

Zavod po rešitvi prošnje za rento izstavi odlok (odločbo — Bescheid), s katerim prizna, odreče ali odvzame zavarovanemu pravico do rente. Proti odloku je mogoča tožba pri razsodišču (pri deželni sodišču v Celovcu posebej sestavljen sodnijski kolegij). Rok za tožbo poteče po treh mesecih od prejema odloka. Tožbo je mogoče tudi vložiti, če zavod 9 mesecev po vložitvi prošnje še ni rešil.

Pred razsodiščem lahko rentnika oziroma prosilca poleg advokata lahko zastopajo tudi svojci (mož, žena, starši itd.). Proti razsodbi razsodišča je možen priziv na deželno nadsodišče (Oberlandesgericht). Proti razsodbi nadsodišča ni več pravnega sredstva.

Ravno v tem zakonu določenim rokom za plačilo prispevkov, in vložitev tožb ter prizivov je treba posvetiti posebno pozornost, ker po zamujenem roku za pravno sredstvo tudi dober advokat ne more več obvarovati zavarovanega ali rentnika pred škodo.

Zakon o dodatni kmetijski renti je kljub marsikateri za zavarovalnega in rentnika trdi določbi vendar pomemben korak naprej v socialni zakonodaji naše države. Praksa je doslej pokazala, da že veljavne socialne zakone postopoma po finančnih možnostih izboljšuje v prid socialno šibkih, za katere so ti zakoni v prvi vrsti ustvarjeni. Pričakovati je, da bo prej ali slej tudi ta zakon noveliran, predvsem v smislu zvišanja prejemkov ter znižanja starostne meje za pravico do rente, kar bi bilo najlepše plačilo za kmeta, ki že desetletja nosi težko breme za skupnost državljanov.

KOPRIVA

Valentin Polanšek
(1960)

Kopriva
je trdoživa.

Kaj je rastlinjakov
dozdevnih korenjakov,
ki ji niso kos.

Kopriva
je prepričljiva
občutljivim.

Lončnice negovane
se bojijo slane.

Kdor uživa
kot kopriva
spoštovanje,
se ne skriva
v plehke sanje.

Le pot intenzivne govedoreje vodi k trdnosti naših kmetij

ING. NACE NACHBAR

Govedoreja je po vseh krajih naše dežele najvažnejše in v gospodarskem uspehu najbolj odločilno področje kmetijske proizvodnje. Naše kmetije že na šplošno več kot polovico svoje rastlinske proizvodnje ne morejo spraviti drugače v denar, kakor pa preko govejega vampa. Še bolj pa so od govedoreje odvisne naše hribovske in gorske kmetije.

Pomen govedoreje v našem kmetovanju nam predloči tudi še naslednji moment: Naraščajoča nujnost mehanizacije kmečkega dela zahteva dalekosežne odločitve glede smeri kmetijske proizvodnje, da bo ostala ta rentabilna. Kmetijski stroji niso le dragi, temveč so tudi pogoji za njihovo produktivno rabo po naših kmetijah zelo omejeni. Če le mimogrede primerjamo, katere poljske in pridomne stroje lahko najbolj izkoristimo, že spoznamo, da so to stroji, ki jih potrebujemo za košnjo, spravilo in konzerviranje krme ter za molžo. Ker so v kmetijstvu najbolj rentabilni tisti stroji, ki jih največ potrebujemo, je razumljivo, da nas tudi potreba po mehanizaciji napotuje, da posvetimo govedoreji večjo pozornost kot svojčas. Pridelovanje krme in njeno spravilo in konzerviranje dandanes vsak kmetovalec lahko do 80 % mehanizira. Tako visokega odstotka mehaniziranosti pa naša povprečna kmetija pri nobeni drugi proizvodni panogi ne more doseči.

In še tretji moment: vsakodnevni dotok denarja na kmetijo. Tega nam daje edino govedoreja. Vsaka boljša krava nam povprečno na dan lahko producira 8 kg mleka za prodajo. To je 16 šil. na dan ali 480 šil. na mesec. Pri treh kravah je to najmanj 1.400, pri šestih 2.800 in pri 10 kravah 4.800 šil.

Sploh moramo ugotoviti in zapomniti: Govedoreja je v produktivnosti kmetije panoga z najbolj rednimi in najbolj stanovitnimi dohodki. Ona produktivno zaposli človeka skozi celo leto in mu takorekoč vsako uro dela sproti plača. S svojim gnojem pa nenehno veča produktivnost kmetije.

Višina dohodkov iz govedoreje je odvisna po eni strani od hektarskih donosov na travnatem svetu (Grünland), po drugi pa od molznosti in rastnosti goveje črede, ki jo imamo v hlevu. Tu pa že stopamo v sredo problemov naše govedoreje. Vse njene probleme lahko združimo v dva kardinalna problema: p a s m a i n k r m a. Če bomo ta dva problema rešili tako, da bomo ob dnevni sitosti črede imeli še maja dovolj sena in silaže, v hlevu pa krave s povprečno molznostjo 3.500 kg mleka na leto in s težo vsaj 600 kg v 18 mesecih starosti, potem bo naše kmetovanje rentabilno in skrb, od kod denar, v glavnem odpravljen.

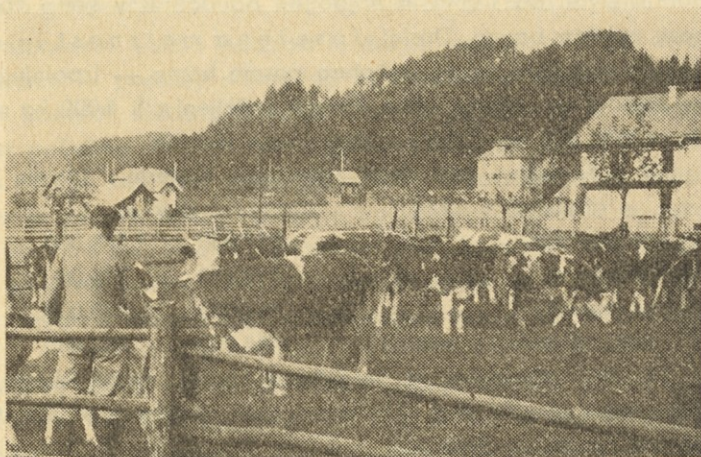
Toda tako daleč so — žal — šele redki med nami. Kdor ni tako daleč,

mora gledati, da bo pmalu prišel tako daleč. Boljši v dveh, kakor v štirih letih. To zahteva tako domača konkurenca, kakor ona nastalih skupnih evropskih tržišč. Ne domača, še manj pa evropska konkurenca se ne bosta ustavili pred vrati naših kmetij. To imejmo ravno tako pred očmi, kakor vedno spet potrjeno resnico, da so ljudje, družine, poklici, narodi in države propadele vedno le, če so premalo producirale, nikoli pa, če so preveč producirale.

* * *

Sodobna živalska proizvodnja zahteva intenzivno rejo živali in še intenzivnejše izkoriščanje njihovih proizvodnih sposobnosti. Domače živali morajo biti

Kmetijska šola
Podravlje
ima zelo lepo
čredo simodolcev

v najkrajšem času doraščene za odprodajo kot mesnate živali ali pa — ne da bi to škodovalo njihovemu zdravju — zrele za proizvodnjo mleka in pomladka. Pri proizvodnji mleka in pomladka pa je stanovitnost v plodnosti največjega pomena. V govedoreji nismo več zadovoljni s kravo, ki v svoji življenjski dobi da povprečno 3.000 kg mleka na leto, mi želimo kravo s 4.000 kg mleka in z zanesljivim telom vsako leto Dve in pol leti star vol je zgubil nekdanji sloves na trgu, odvezel ga mu je bikec, ki v 18 do 20 mesecih tehta 600 do 700 kg.

Vse te želje in zahteve pa kmetovalec ne more kar tako enostavno izpolniti. Pravilna pot do izpolnitve teh želja in zahtev ni visoka produktivnost za vsako ceno, temveč ob nizkih proizvodnih stroških optimalna produktivnost in vedno boljša kvaliteta mesa in mleka. V iskanju te poti naletimo najprej na

pasemsko vprašanje

po naših hlevih. Pri nas sta se skozi stoletja avtarktičnega kmetovanja udomačila marijadvorsko in pincgavsko govedo. Črede teh pasem so še pred 10 leti kar nekam odgovarjale našim potrebam. Dandanes pa jih iz hlevov preganjata čas in razvoj, ker ne zadoščajo ne v pogledu molznosti in tudi ne v pogledu

rastnosti. To velja zlasti za marijadvorsko govedo in za križance pasem, ki smo jih v naše črede nalovili od vseh vetrov.

Vprašanje, ki ga čas in razvoj postavljata pred nas, se glasi: Ali ostane-mo pri marijadvorski in pincgavski pasmi in zamenjamo svoje krave s kravami iz rodovniških rej teh psem, ali pa zamenjamo s svojimi čredami tudi pasmo. Tbc-akcija nas sili, da na to vprašanje jasno odgovorimo.

Tu je nedvomno najprej potrebno, da pogledamo razširjenost glavnih pa-sem v naši državi in da temeljito ocenimo njihovo doseženo molznost in rastnost, kajti oboje je za našo odločitev merodajno. Razširjenost pasme pokaže njeno število. Čim večje je to, tem večja je možnost selekcije, se pravi odbire dobrih živali od slabih in najboljših od dobrih v svrhu izboljšanja dednih last-nosti celotne pasme. Doslej dosežena molznost in rastnost pa omo-gočata najboljšo oceno, s katero pasmo bomo — izpolnjujoč vse rejske in krm-ne pogoje — najprej lahko dosegli zaželeni cilj 4.000 kg mleka na leto in kra-vo in težo 600 do 700 kg v 20 mesecih starosti.

V naši državi so najbolj zastopane naslednje goveje pasme:

govedo	število		razlika
simodolsko	967.000	1.060.000	+ 93.000
sivorjavo	318.000	326.000	+ 8.000
pincgavsko	345.000	338.000	— 7.000
marijadvorsko (rumeno)	484.000	460.000	— 24.000

Kakor razširjenost in naraščanje števila simodolskega in sivorjavega go-veda tako govori za ti dve pasmi tudi dosežena molznost. Kontrolirane krave gornjih pasem so dale

govedo	državno povprečje				koroško povprečje	
	1949		1959		1960	
	kg mleka	% masti	kg mleka	% masti	kg mleka	% masti
simodolsko	3.070	3,95	3.666	4,17	3.274	3,91
sivorjavo	3.172	3,81	3.612	3,87	3.408	3,80
pincgavsko	2.740	3,83	3.345	4,03	3.100	3,97
marijadvorsko (rumeno)	2.578	4,02	3.174	4,06	2.880	3,93

Te številke nam povedo dosti. Pasma bodočnosti v naši državi sta simodolsko in sivorjavo govedo. Z oziroma na razširjenost pa lahko trdimo, da utegne simodolsko govedo v razmeroma kratkem času popolnoma povoziti pinc-gavsko in marijadvorsko (rumeno) govedo. Pri tej pasmi, ki bo v kratkem pred-stavljala polovico goved v naši državi, so v njenem osrednjem rejskem pod-ročju okoli Rieda na Zgornjem Avstrijskem v letu 1960 pri kontroliranih kravah dosegli povprečno molznost 4.000 kg mleka in 160 kg masti v njem, kar odgo-varja več kot 4 % masti. To povprečje je za 10 % višji od onega na Bavarskem, in v Švici.

Trenutna razširjenost simodolskega in sivorjavega goveda na Koroškem nas ne zanima. Prvič Korošci doslej še nismo bili dobri živinorejci — povprečje molznosti to jasno kaže — in drugič tudi v govedoreji lokalpatriotizem nima nobene upravičenosti. Ugotoviti pa moramo, da pričenjamo prehajati tudi Korošci, zlasti pa slovenski Korošci na pravo živinorejsko pot. Tudi pri nas število pincgavcev in marijadvorcev pada, na njihov račun pa v velikovškem in celovškem okraju narašča število simodolcev, v beljaškem in šmohorskem okraju pa število sivorjavega goveda. Naša skrb pri tem mora biti, da ne bomo ostali pri kravcah z 2.000 kg mleka, temveč da bomo čimprej stopili v vrsto govedorejcev, ki bodo s simodolskimi ali sivorjavimi kravami pokazali, kaj za kmetijo pomeni hlevsko povprečje 3.500 in več kg mleka na kravo in leto.

Ne da bi hoteli osporavati visoko molznost in druge pozitivne lastnosti sivorjavega goveda, moramo le posebej pibiti, da je **simodolsko govedo pasma odličnih kombiniranih lastnosti**, kakršna v naših kmečkih pogojih ni le zaželjena, temveč naravnost potrebna. Ona ni le na prvem mestu pri molznosti, temveč je tudi njena r a s t n o s t med vsemi pasmami v državi najboljša. Meso simodolskega goveda je suho in pusto, kakšnega trg zahteva. Kakor v tej tako stoji tudi v pogledu na r o d o v i t n o s t, odpornost proti boleznim ter ješčnost in i z k o r i š č a n j e krme na prvem mestu v državi. Drugače bi tudi ne moglo biti, da se od vseh pasem v državi tako v ravninskem kakor tudi v alpskem svetu najbolj širi.

Pri vseh prednostih te pasme vendar ne smemo prezreti dejstva, da zahteva simodolsko govedo znatno več domače krme, kot smo je tudi v najboljših primerih navajani pripraviti našim pincgavcem in marijadvorcem. To moramo vedeti in v tem pogledu moramo vsakemu govedu v polni meri zadostiti. Naš cilj mora biti požrešno, molzno, mesnato, zanesljivo zdravo, čvrsto in zgodaj zrelo kmečko govedo, ker le tako odgovarja pogojem intenzivnega, vedno močnejše mehaniziranega kmečkega obrata. Razumljivo pa je, da moramo to

zmogljivost goveje črede večati z domačo krmo

in ne z dokupovanjem krepkih krmil, kar je pri nas še vse premočno v navadi. S tem pa prehajamo k drugemu osnovnemu problemu naše govedoreje, h krmi

Krma za našo govejo čredo ni nič manj aktualno vprašanje, kakor je pasma, za katero se odločujemo. **Tu bodi kar v naprej vsakomur jasno, da seno n i v e d - n o seno in da tudi ob najboljšem senu visokoproduktivne goveje črede brez silaže ne bomo imeli.** Molznost, ki jo želimo doseči, bomo dosegli le s skrajnim varčevanjem z beljakovinami pri spravilu in konzerviranju krmnih rastlin. Največ beljakovin v krmnih rastlinah pa ohranimo s siliranjem. Na stopnji 4.000 kg mleka na kravo in leto zato seno ne more več biti osnovna krma molznic, temveč sta to v zimskem času travna in koruzna silaža, poleti pa na beljakovinah bogate njivske krme mešanice. Seno ima na tej stopnji molznosti le še dietično

vlogo pospeševanja ješčnosti živali. Govedoreja na bazi rentabilnosti dovoljuje dokup krepkih krmil, beljakovinskih koncentratov ali kakorkoli jih že imenujemo, le v izjemnih primerih. Dokupljena beljakovinska krmila smejo biti le še regulator pravega razmerja beljakovin do škrobnih vrednosti v krmi. Stalno dokupovanje oljnih tropin ali otrobi za molzna in doraščajoča goveda pa sedanja nerealna cena mleka in pri nas napeta cena klavnih goved v nobenem primeru ne opravičujeta.

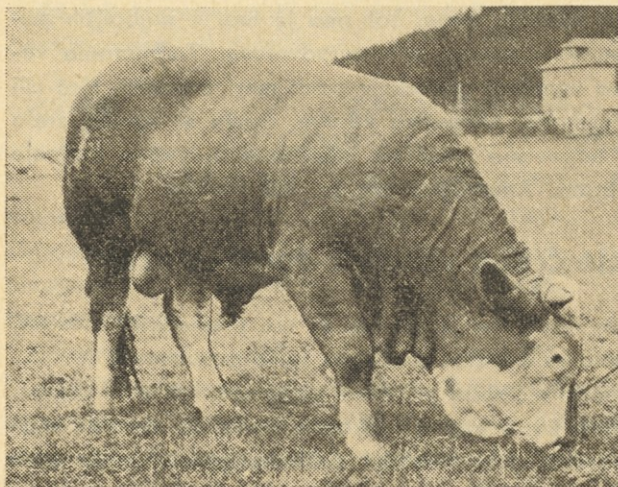
Sodobna govedoreja postavlja pred nas vse brezpogojno zahtevo: več sočne krme! Brez izdatnih pridelkov in zalog sočne krme čez celo leto (poleti kot trava in njivske krmne mešanice, pozimi kot silaža) ne bomo zadostili pitovni in molzni zmogljivosti goved simočolske in sivo-rjave pasme.

Produktivnost travnatnega sveta moramo neprenehno izboljšavati: Pri tem moramo

1. z vsemi razpoložljivimi agrotehničnimi ukrepi zvišati hektarske donose naših krmnih rastlin in

2. krmne rastline konzervirati in spraviti do jasli z najmanjšimi izgubami beljakovin.

Na splošno rečeno smo kmetje naši krajev dobri poljedelci, a slabi gospodarji na travnatem svetu. Po starodavnih principih skrbno obdelujemo polja, jih gnojimo ter negujemo njihove posevke. Travnati svet

Bik „Horst“ kmetijske šole Podravlje v storilnostni skupini I je bil kupljen v Riedu.

Molznost njegovih prednikov:

Mati : 4.400 kg mleka
po prvem teletu

Stara mati
po materi: 3.453 kg mleka
z 4,48 odstotka
v 13-letnem
povprečju

Stara mati
po očetu : 4.258 kg mleka
z 4,06 odstotka
v 7-letnem pov-
prečju

pa v pretežni večini poznamo le ob košnji in za časa paše. To pa je vse premalo, to je mačehovski odnos do zemlje, ki koncem koncev daje naša dva glavna pridelka mleko in meso.

Gospodarstvo na travnatem svetu (Grünlandwirtschaft) predstavlja kompleks raznih, med seboj povezanih opravil, ki trajajo takorekoč skozi celo leto. O tem

sicer ne bomo podrobno razpravljali, pač pa bi zaradi najočividnejše potrebe opozorili le na dvoje:

GNOJENJE — Travnati svet in njive, kjer pridelujemo krmno govejo čredo, moramo najmanj tako intenzivno gnojiti, kakor svet, kjer pridelujemo žito in okopavine. Pravzaprav moramo travnati svet, zlasti pa pašnike boljše gnojiti kot gnojimo žito in okopavinam, ker nam lahko daje mnogo večje pridelke. Brez 800 kg Thomasove moke, 400 kg kalijeve soli na leto in brez ustreznih obrokov nitramoncala, zlasti pa brez izdatne zalozitve zemlje s humusom (o obliki hlevskega gnoja, komposta ali podora zelenega gnoja) — kar naj se zgodi vsako drugo leto — ne bomo dosegli 100 in več meterskih stotov sena po hektarju in ne pridelanih beljakovin v njem. Še bolj kot za travnike velja za intenzivne pašnike in za krmne mešanice, kjer mora igrati dušik (nitramoncal) v harmoničnem gnojenju vodilno vlogo.

KONZERVIRANJE KRME — S stopnjevanjem intenzivnosti proizvodnje krmne stopi pred nas problem njenega konzerviranja. Z ozirom na to, da gre pri konzerviranju krmnih rastlin za konzerviranje hranilnih snovi (beljakovin, vitaminov, rudnin etc.), moramo podvzeti vse, da jih bomo v rastlinah kar največ ohranili. Z napredovanjem živalske proizvodnje bomo ravno tako pričeli od sušenja na sušilih prehajati na sušenje sena potom prezračevanja na skednju (Heubelüftung) z ustreznimi ventlatorji in na konzerviranje trave potom siliranja, kakor že prehajamo od sušenja na tleh na sušenje na sušilih. Če na to pot ne bomo stopili, potem bomo kljub gnojenju in visokim pridelkom krmnih rastlin imeli za 3.500 do 4.000 kg mleka na kravo in za naglo prirastanje mladih goved pre malo beljakovin, vitaminov, rudnin itd., potem bomo problem naše govedoreje rešili in uredili le na polovico. To pa je — iz prakse govorjeno — toliko kot nič.

Naši živinorejski nazori, ki jih srečamo od Zilje do Žvabeka, so še vse preveč zastareli. Te nazore bi morali pričeti že odpravljati, čim nas je pričel čas siliti, da od avtarktičnega kmetovanja (ki je bilo usmerjeno prdevsem na preskrbo po svojih zahtevah še zelo skromne kmečke družine) preidemo na kmetovanje s čedalje nujnejšo in večjo tržno proizvodnjo. Čas zahteva od nas, da

napravimo v govedoreji odločen korak naprej

in da s tem ukrenemo najnujnejše, da naše kmetije ne bodo prišle pod grozeče kolo tehnike in vedno ostrejšje konkurence, ki sta glavni znamenji časa, v katerem smo že vstopili. Pravilna odločitev glede pasme, vsaj enak gospodarski odnos do travnatega sveta in krmnih rastlin, kot ga imamo do žita in okopavin in preudarna odločitev glede konzerviranja pridelanih krmnih rastlin, nam bo edino omogočilo, da bomo na travnatem svetu potom goveje črede ob

celoletni zaposlitvi in zaslužku družine imeli z hektarja njegove površine letno vsaj 10.000 do 12.000 šilingov dohodkov za prodano mleko in meso.

Na tej poti brez dokupa dobrih, z rodovnikom potrjenih živali nobeden od nas ne bo prišel naprej. Ko se razgledujemo po plemenskih sejmih — drugje zaenkrat dobrih krav in telic itak ne bomo dobili — ne glejmo na barvo, temveč predvsem na vime. Vime je važnejše od barve goveda. Kravo molzemo najmanj 3000 krat. Koliko bomo pri tem spravili iz vimena mleka, je važnejše kot barva krave.

Hlev kmetijske
šole
v Podravljah
je zelo lepo
urejen —
živali pa imajo
dober tek

Poleg vimena pa ocenjujmo žival tudi po globini in širini trupa. Visoke živali v 18 do 20 mesecih starosti ne bomo spravili na 600 do 700 kg teže. Za dosego te teže mora imeti žival širok in globok trup. Če nam ugajata vime in trup, potem preverimo na „papirjih“ rodovitnost in dedne lastnosti njenih prednikov v pogledu na mleko, meso in vitalnost. Če so njene prednice po linijah očeta in matere dajale mleko in redna teleta skozi 12 do 18 let, potem smo lahko uverjeni, da ne bomo kupili slabo, pa če bo cena tudi zelo visoka.

Tbc-akcija je dala povod, da je prišlo v naše hleve že kar lepo število dobrih krav in telic obeh vodilnih pasem v državi. Zlasti od simodolcev imamo že nekaj prvovrstnih živali. Napačno bi bilo, če bi se nadebudni govedorejci zabarikadirali na svojih kmetijah in hlevih. Če bi imel vsak zase še tako vzorno čredo, osamljen z njo ne bo napredoval in ne koristil soseščini, niti sam sebi. Živinorejci, ki vemo, kaj hočemo, se moramo združiti v svojih živinorejskih združenjih in se lotiti skupnega dela, od medsebojnih posvetovanj, kontrole molznosti in dokupa nadaljnjih plemenskih živali vse do organiziranega uveljavljanja pri prodaji vzrejnih potomk naših kupljenih krav in telic. Naša združitev bo najboljša pot za dosledno uveljavljanje spredaj orisanih načel za utrditev položaja naših kmetij in za ohranitev nas vseh na svoji rodni zemlji.

Da gospodinji ne bo manjkalo časa in energije

ANČKA KOKOT

Gospodinjstvo postavlja pred vsako gospodinjko kopico vprašanj in problemov, kajti vsaka stremi, da bi pripravila domačim udobno in prijetno zavetišče. V tem prizadevanju nam navadno manjka časa in ker je zaradi tega naš delovni dan dolg, marsikatera gospodinja prezgodaj opeša in vse prerano zgubi svojo mladostno energijo in zdravje. Kako olajšati gospodinji njen delovni dan?

Najvažnejši činitelji, ki vplivajo na delovni čas in na napore gospodinje v skrbi za svojo družino so: število družinskih članov in njihova starost, dohodki družine in njen življenjski standard, velikost doma ali stanovanja, njegova uređitev ter poklic družinskih članov.

Otroci, ki so mlajši od enega leta, zahtevajo od gospodinje veliko časa in energije. Tako zahteva kmečka družina z otrokom do enega leta, od gospodinje tedensko približno 65 ur dela. Ko je otrok star dve leti, se delo gospodinje zmanjša na 54 ur tedensko. V naslednjih letih se delovni čas zmanjša še naprej, dokler najmlajši otrok ni izpolnil 12 let starosti. Delovni čas mestne gospodinje znaša povprečno 58 ur na teden, če je najmlajši otrok mlajši od enega leta. Njen delovni čas se zmanjša za 23 ur tedensko, čim je najmlajši otrok star 12 do 14 let. Oba primera kažeta, da nega mladoletnih otrok gospodinjko najbolj obremenjuje.

Dohodki družine določajo njen življenjski standard in udobje njenega doma. Če ima gospodinja dosti denarja, si za najtežja gospodinjska dela lahko najme tujo delovno moč ali pa razne tehnične pripomočke — električni štedilnik, pralni stroj, sesalec prahu, razne kuhinjske stroje itd., ki lajšajo delo. Iz tega spoznamo, da je olajšanje dela kmečke in tudi delavske gospodinje s pomočjo tehničnih pripomočkov, najdragocenejša in najrentabilnejša investicija vsake družine. Ta je za celo družino in ne le za gospodinjko veliko večjega pomena, kakor nepremišljena zahtevnost in razkošje v prehrani in stanovanjski udobnosti, ki zahtevata od gospodinje le delo in ji skoraj ne nudita časa, da bi uživala razpoložljivo udobje. Najprej je treba gospodinjko razbremeniti z delom pri vsakodnevnih opravilih, potem bo udobje v družini prišlo polagoma samo od sebe. Tu sem pa poleg ustreznih tehničnih pripomočkov spadajo tudi usluge, ki jih ponujata današnja moderna trgovina in posvetovalna služba različnih poklicnih združenj glede inštalacij, razsvetljava in kuriva.

Velikost in ureditev stanovanja ali hiše, njena starost in način gradnje, uporabljeni gradbeni material in končno oprema in pohištvo stanovanja tudi določajo delovni dan vsake gospodinje. Slabo planirane hiše in stanovanja in taka, ki ne ustrezajo velikosti in potrebam družine, gospodinjko vedno spet silijo k prekomernemu delu. Notranja oprema stanovanja, posebno kuhinje, v kateri

se zadržuje gospodinja največ časa in kjer se odigrava najvažnejše delo gospodinjstva, zaslužijo vso pozornost gospodarja in družine. Dela v kuhinji so najbolj utrudljiva, ker so sestavljena iz kratkih delovnih procesov, pri katerih mora gospodinja prepogosto preusmeriti svojo koncentracijo. Za mirno in zbrano delo je potrebno, da gospodinja ni treba delati nepotrebnih korakov in gibov, da ima čim več opravil strnjenih na skupnem delovnem mestu ali pa na smotrno preiščlenih zaporednih delovnih mestih (n. pr. priprave in čiščenje živil, kuhanje, serviranje na mizo in pospravljanje ter pomivanje in spravo posode). Tu nam sodobna ameriška kuhinja takorekoč za vsako gospodinjstvo daje nešteto napotil za smotrno in racionalno ureditev svoje lastne kuhinje.

Vse posod pa dajmo prednost pohištvu z gladkimi ploskvami, zavesami brez vlaken, v katerih se ne nabira prah. Preproge naj imajo vzorce in barve, na katerih se ne poznajo odtisi stopal.

Danes ko je v vedno večji meri tudi žena zaposlena izven doma in mora zaradi tega šele po službi opravljati gospodinjska dela, je nujno, da se ta dela razdelijo na vse člane družine. Posebno doraščajoče otroke je treba „vpreči“ v gospodinjsko delo, da bodo spoznali, koliko dela stane njihova udobnost in brezskrbno življenje. Vsak naj po svoji sposobnosti pomaga, potem bo harmonija v družini vedno dobra.

Če bo družina pri razdelitvi domačih opravil enakomerna, se pravi, če bodo pri njih sodelovali tako fantje, kot dekleta, potem bo kmalu odpravljen predsodek, da je za domača dela poklican samo ženski svet. S pravilno razdelitvijo dolžnosti v družini bomo vzgojili v družini, zlasti pa v mladini medsebojno spoštovanje in spoštovanje dela, ki ga gospodinja opravlja v dobrobit svoje družine.

Pogled v tovarno

Kot stroji
pri strojih stojijo
in buljijo svoje oči
v vrtečo sivino.

In svet se manjša,
zleze v stroj
dolge so ure. —
Na čelu znoj.

Le v časih hiter pogled
v daljavo
in spet
oči v železo strmijo.

Ulrich Dobnik

Kratek pregled športnega udejstvovanja slovenske mladine

MIRKO BOGATAJ

V zadnjih letih je tudi pri koroških Slovencih zanimanje za šport močno naraslo. Iz naših vrst so zrasi mladi športniki, ki so si že pridobili ime in ki še mnogo obetajo. Čeprav je njim potreben še tehnični trening in psihična vadba, je vendar zelo razveseljivo, da se je med nami našla prizadevna mladina, ki ima na športnem področju še bodočnost.

Na prvem mestu lahko omenimo slovensko gimnazijo. Vsestranska športna izobrazba srednješolske mladine pod vodstvom prof. Kuppra je že rodila prve uspehe. Predvsem rokometna, košarkina in atletska ekipa imajo velike možnosti za nadaljnji razvoj. Da se igra v šoli tudi nogomet, je znano, vendar šolsko moštvo zaradi neizkušenosti do sedaj še ni presenetilo z velikimi zmagami. Vendar je prav to moštvo pripomoglo nogometnemu klubu v Št. Janžu v Rožu že nekatere zelo dobre igralce.

Šport številka 1 v gimnaziji je košarka. To je športna zvrst, ki jo s precejšnjim uspehom gojijo predvsem višji razredi. Izbrana gimnazijska ekipa v atletiki se je lani povzpela na drugo mesto med koroškimi šolami. Letos je to mesto držala. Velikim talentom pa manjka vadbe, ki je v vsakem športu nenadomestljiva podlaga. Vsakoletno športno tekmovanje izbranih atletov vseh koroških gimnazij dokazuje, da je slovenska prav na vrhu. Tudi rokometno moštvo bi ob nekoliko bolj intenzivni vadbi lahko prodrlo v sam vrh klubskih ekip. Posebno velike možnosti bi imela ekipa malega rokometu, ki se je na Koroškem začel razvijati šele v zadnjem času. Vsekakor so naši šesto- in sedmošolci s svojimi zmagami nad razrednimi moštvi nemških gimnazij dokazali, da lahko prevzamejo tudi višje in težje naloge.

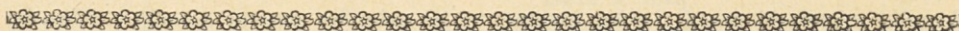
Najbolj priznane uspehe v preteklem letu so vsekakor dosegli zahomški smučarji. Imeni Tine Wiegele in Janko Zwitter sta znana vsem prijateljem zimskega športa. Oba sta v konkurenci skokov dosegla izvrstna mesta, tako v preteklem kakor v letošnjem letu. Prizadevni smučarji v Zahomcu priredijo vsako leto tekmovanje za Ziljski pokal, na katerem se pomerijo najboljši koroški skakalci. Pri zadnjem skakanju je med mladinci zasedel prvo mesto novopečeni koroški mladinski prvak Janko Zwitter, ki je nekoliko poprej osvojil v Pliberku najvišji naslov. Na različnih kvalitetnih tekmovanjih se je poleg njega odlikoval prav posebno Tine Wiegele, ki tudi sodi v vrh koroške elite. Obema skakalce- ma njuna mladost obeta še velik napredek. Poleg njiju pa je v Zahomcu še vrsta mladih smučarjev, ki so se že odlikovali na različnih tekmovanjih — n. pr. Edi in Hanzi Unterweger ter Franci Wiegele. Našteti vse njihove odlične rezultate bi bilo preobširno. Zato naj zadostuje ugotovitev, da smo Slovenci z njimi, ki imajo pred seboj še precej tekmovalnih let, dobili športnike, ki bodo znali dokazati, da se tudi slovenska mladina lahko meri z ostalo konkurenco v de-

želi. Naslov deželnega prvaka naj da mlademu skakalcu zadostno moralno vzpodbudo, da se bo ob intenzivnem treningu lahko uveljavil v nadaljnjih rezultatih.

V Št. Janžu so se pred enajstimi leti začeli baviti z organiziranim športom. Flori Gabriel je ustanovil smučarsko in nogometno ekipo. Prva je bila zaradi neurejenih snežnih razmer vezana bolj na domača tekmovanja, nogometna pa je pripravila pot sedanji, dokaj uspešni enajstorici, ki se že drugo leto bori v koroški nogometni podzvezi.

Na lanskem smučarskem tekmovanju na Šentjanskih Rutah je prvo mesto v alpskih disciplinah zasedel Mihi Gabriel, ki je poznan kot vsestranski športnik. On je tudi steber domače nogometne ekipe, ki je s precejšno smolo osvojila peto mesto v jesenskem delu prvenstvenega tekmovanja. Kvaliteta šentjanskega moštva je že kar lepa. Ekipa je tudi uredila svoje nogometno igrišče, ki ima sicer nekoliko majhne dimenzije, vendar je vzgledno urejeno. Vsi nogometaši se poklicno udeležujejo, zato so možnosti za skupni in kvalitetni trening zelo redke. Moštvo je v zaključnem delu tekmovanja zaradi poškodb nekaterih najboljših tekmovalcev nastopilo močno okrnjeno, kar se je pokazalo tudi v rezultatih. Med najlepše zmage slovenske enajstorice pa sodi visok rezultat 4:0 proti mladinski reprezentanci Trsta.

Doseženi športni uspehi naše mladine nam budijo misel na razširitev športne dejavnosti povsod, kjer bi imela mlada generacija smisel za njo. Samostojna aktivna centralna športna organizacija med nami koroškimi Slovenci ni le potrebna, temveč ima — kar smo lahko spoznali v tem kratkem opisu — najpotrebnejše pogoje za svoje uveljavljanje ne le na domačih tleh, temveč tudi v koroških zveznih razredih. V tej težnji vidimo, da naša mladina ubira pot s časom in da hoče biti veren naslednik svojih narodnostnih vzorov. Z zdravo krepko športno mladino pa ne bomo le poživili svojih korenin na Koroškem, temveč hočemo kot priče volje do samoraslega življenja koroških Slovencev nastopiti tudi drugod in biti most za sožitje med narodi. Šport namreč ne pozna rasnih, jezikovnih in drugih nasprotij, šport povezuje narode in človeštvo v zarávem tekmovanju in v mirnem sožitju. Zato priporočamo, da našemu športu vsi pomagamo na poti do nadaljnega razvoja, eni z delom, drugi s podporami.

Tiho sprašuje srce:

Kaj je ljubezen?

Je sen?

In življenje?

Je spanje? ...

NE VEM

Ulrich Dobnik

Mlad človek je sedel na klopi ob potoku, ki je tekel mimo mesta in njegove brezizrazne oči so gledale na list, ki ga je držal v roki. In zagledal je skozi list deklico, mlado in veselo, in drevored...

Hodila je še v srednjo šolo in on jo je vedno že čakal ob glavnih vratih ali pa je stal za kakšnim drevesom v bližnjem drevoredu. Bila je jesen, mrzla in nevesela, vsepovsod so se vlačile sive megle. Stal je tam in gledal proti šoli, ki se mu je včasih za meglenim pajčolanom zazdela kakor čarobni grad, in nemirno so begale njegove oči, dokler ni prišla. Šla sta ob drevoredu, ki je stal kot mrka vrsta vojakov, in skozi veliki park, kjer ni bilo več nobene klopi. Bil je pust ta prostor kakor dvorišče vojaških kasarn. Šla sta tesno drug ob drugemu. Skozi zastor ljubezni sta gledala v sivo daljavo.

Govorila sta. A to ni bilo važno. Večer je bil lep in poln veselja, ko je gledal v njene temne oči. Zdel pa se mu je dan brez vrednosti, če je kdaj ni bilo v šolo. Ko sta prišla skozi park, sta se sprehajala ob sivem zidovju ob spremljavi dolgih temnih senc, ki so rasle in se razmnoževale in nehale nekje ob cestni laterni.

Rekla mu je nekoč, da ga ljubi in on se je nasmejal, bil srečen in ji verjel. Srce mu je bilo polno neke radosti in ni vedel ali je vesel, ali so samo drugi tako dolgočasni in žalostni. Dan je bil dolgo pričakovanje večera in nemega, divjega veselja.

Nekaj dni je že ni videl in vsakokrat je šel potrt in zbit domov. Ni pisala. Pač ne more, si je mislil.

Kar vztrepetal je, ko jo je spet zagledal v vratih. Tedaj pa je stopil fant k njej in jo poljubil. In vzrasla je senca, silna in temna.

Ogibal se je zdaj drevoreda, kjer je šla deklica, ki je dejala, da ga ljubi in kateri je verjel, z drugim fantom in ravno tako se ga je oklepala kot nekdanj njega. Od daleč je gledal ta nemi prizor in gnalo ga je po pustih ulicah. Kljubovalno so peketali njegovi čevlji skozi jesenski večer, a niso prevpili zdvijano srce.

Obstal je, zažgal cigareto, potegnil dvakrat in jo vrgel na tlak. In hitel je dalje.

Ob koncu ulice je zagledal gostilno. Vstopil je. In bilo je pozno, ko se je vračal. Silna stena osamelosti se je vzdignila pred njim — in pel je, da se nikomur ne sme verjeti...

Tedaj se je spomnil na svojega prijatelja ta človek in šel je k njemu. Strašno ga je imel rad in bil je silno užaljen, če se je prijatelj zabaval z drugimi; bil je nekako ljubosumen, hotel ga imeti samo zase.

V teh dneh se ga je še bolj oklepal, a ni mu zaupal svoje tajne bolečine.

Gledal ga je vedno bolj sovražno, ker je bil vesel ta prijatelj in je še njemu hotel dati od te brezskrbnosti.

In začel ga je vedno izpraševati, kje je bil in kaj je delal. Sam ni vedel zakaj to dela. Čutil je veliko samoto in se ga je oklepaj, da bi ne ostal čisto sam. Vedno bolj sta se oddaljevala.

Zdaj pa mu je dal odtrgan listek, na katerem je bilo v bežnih pozah napisano: Ti si strašen, na najnem prijateljstvu Ti očitvidno ne leži veliko in bolje je, če se ne vidiva. — Gledal je list in ni mogel verjeti.

„Moram biti pač res strašen“ je dejal polglasno, spravil list kot dragocenost in sedel na kolo. Znočilo se je medtem. Začel je goniti vedno hitreje.

V ovinku se je zaletel v temno postavo in z glavo telebnil ob tla. Pobirala sta se in vpila. Drugi je bil debel, vinjen mož v črnem plašču.

Mladi človek je vpil in ni vedel ali ga oni posluša, ali ga sploh sliši skozi lastno vpitje, moral se je sprostiti notranje napetosti:

„Veste kaj je cesta? Če ne veste pa vprašajte koga! In če Vam bo dejal, da za vozače, mu verjemite, in če mu verjame, pridite jutri v hišo Rožni trg 30, tam stanujem namreč jaz, in če pridete, prinesite denar s seboj, kolo bo treba popraviti!“

Sreča

ANI OLIP

Ležal je na smrtni postelji. Sveča je dogorevala z dolgim, ozkim plamenom in razlivala po stenah bledorožnato svetlobo. Na zidu je visel zaprašen bakrorez: glava Kristusa s trnjevo krono.

Noč je prišla. Nebo se je pokrilo s sivim pajčolanom. Starec je odprl oči. Utrujenost je ležala na njegovem suhem obrazu, posejanem z globokimi gubami. Z nemirnim čutom, pol strahom in pol hrepenenjem je pričakoval, kdaj ugasne sveča ob njegovemu vzglavju. Čutil je, kako se bliža nekaj silnega in svetega, in v zadnjih onemoglih utripljajih mu je zastalo srce.

To je smrt; njen mrzli dih plava nad mojim obrazom in njena roka se izteza proti meni.

Celo dolgo življenje, polno trpljenja in bridkosti se je razgrnilo pred njim v enem hipu. Tisti minuli dnevi, o katerih je sanjal z nejasnim hrepenenjem, so se mu zdeli čisto blizu. Zdelo se mu je, da vidi to večno lepoto, to tiho srečo v zadnjem trepetajočem svitu večernega sonca, da jo čuti v božajočem dihu jutranjega vetra, da sliši njene glasove v skrivnostnem šumenju gozdov.

A v skrbeh vsakdanjega življenja je utihnilo to hrepenenje in se skrilo globoko na dno srca.

Ponoči, ko je utihnilo mesto in ugasnila svetilka v njegovi sobi, so mu od kesanja in utrujenosti zasklele solze na licih.

„Kje je moja mladost, kje, kje je moja sreča? Prodal sem jo; izdal sem sramotno samega sebe. Moje roke so oslabele in upal je moj obraz. Vse življenje en sam boj; kaj je pridobila moja duša? Kakšno plačilo? Dosegel nisem ničesar, in kar je bilo v mojem srcu plemenitega, — še to je zarasel osat.“

Sveča je ugašala. Nad njegovim obrazom je slonela smrt in šela njegove vzdihljaje. V njegovem srcu se je zbudilo hrepenenje po sreči.

„Tako dolgo sem čakal nate in šele sedaj prihajaš. Kako sem hrepenel po tebi in ti se nisi ozrla name! Zdaj si pri meni; tvoje roke se mi bližajo in moje srce je srečno!“

Smehljaj se je razlil po njegovem obrazu in smrt ga je poljubila na ustnice.

Mladi pesnik

Mirko Vran

Nekoč sem ga opazoval.
Skrivaj — pri delu...
Kako lahko je praviti,
da piše pesmi,
a na papir jih spraviti...?
Tu zlog preveč,
tam kitica premalo,
da,
ralo laže bi zasadil
v zemljo
in oral,
kot mile pesmice koval.

Neštetokrat
je vrgel svinčnik proč
zmečkal papir.
(Da bi ga trikrat vzel hudič!
Kdor piše pesmi,
res nima v redu vsega
v glavi.)
Oj!
Že prava mu beseda
v glavi
se posveti.
Tako je enkrat
mora zdaj začeti.
In zopet piše,

piše, piše,
papirje trga.
Močno poti se,
kolne in vzdihuje,
pri sončnem siju
stihe kuje.
Modruje sam
s seboj
in snuje —
stihe o ljubezni.
Da, zdaj jo ima —
zadnjo besedo!
Viktorija!
Nebeška glorijska
mu razsvetli obraz.
Pa zmotil sem se.
Iz tople pečice
zadiši.
Prinese gorčice
in pride. On. —
Naš mladi Tasso.
Obraz
je resen —
blažen,
ko zavije
v pesem —
kranjsko klobaso.

VSEBINA

	Stran
Koledarski del	1—32
✓ Po dvajsetih letih — Rado Janežič	33
✓ Pred dvajsetimi leti — Karel Prušnik	40
Korak naprej, manjka pa še bistveno — dr. Franci Zwitter	43
Ob štiridesetletnici Zveze slovenskih zadrug v Celovcu — dr. Mirt Zwitter	46
Turizem — gospodarski faktor našega podeželja — Blaž Singer	51
Kratek pregled našega kulturnoprosvetnega življenja — (bl)	56
Iz življenja Dijaškega doma SPZ — Franjo Ogris	61
Premišljevanje o delu prosvetnih društev — J. Ogris	65
Razširimo pevsko in inštrumentalno dejavnost — Zdravko Hartman	69
Žito na polju (pesem) — Ferdo Miler	74
Nekdo je rekel (pesem) — Valentin Polanšek	74
Mladina in šport — prof. Milan Kupper	75
Kmečki domovi v luči tujskega prometa — ing. M. Reggi	79
Od vasi do vasi (pesem) — Valentin Polanšek	80
V spomin dr. Josipu Šašlu — dr. Julij Felaher	82
Imena Singerberg in Sauvalpe izvirata iz slovenščine — dr. Josip Sašel	84
Ob 200-letnici smrti Mihe Andreaša — M. J.	88
✓ Kot otrok med našimi izseljenci — Andrej Kokot	91
Upornik — Zorin	94
✓ V tretji partizanski zimi — Gašper	97
Se vsaj spet vidi (pesem) — Valentin Polanšek	102
✓ Kočarjeva — Valentin Polanšek	103
✓ Na klanecu žrtev in trpljenja — Lovro Potočnik	112
O tebi sanjam (pesem) — Pavle Kernjak	117
✓ Bikovka, bunker, krematorij in — slovenska pesem — Foltej Hartmann	118
Rubin in roža (pesem) — Kristina Šuler	125
Vseh mrtvih dan (pesem) — ing. Drago Leskovšek	126
Prvi poleti človeka okoli zemlje — Lavo Čermelj	127
Skupna pot z avtomobilom in paragrafom — dr. T. J.	132
Najvažnejše o kmečki renti — dr. Pavle Apovnik	138
Kopriva (pesem) — Valentin Polanšek	145
Le pot intenzivne govedoreje vodi k trdnosti naših kmetij — ing. Nace Nachbar	146
Da gospodinji ne bo manjkalo časa in energije — Ančka Kokot	153
Pogled v tovarno (pesem) — Ulrih Dobnik	154
Kratek pregled športnega udejstvovanja naše mladine — Mirko Bogataj	155
Ne vem (pesem) — Ulrih Dobnik	156
Mlado srce — Ulrih Dobnik	157
Sreča — Ani Olip	158
Mladi pesnik — Mirko Vran	159

študijska knjižnica

DZ 05

KOROŠKI

1962

059 (436.5=163.6)

1040168

COBISS 0

KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA
HRVNE

1

9

6

2

KARLO MAJAK

STEFAN

JEANEZIC

GRAFFNAER

MARKOVIC

KUTAR

DR. SIKET